

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ERKEN BİZANS DÖNEMİ'NDE ORTA VE GÜNEY
YUNANİSTAN'DAKİ SLAV İZLERİ**

Onur TÜRKAY

**Danışman
Prof. Dr. Binnur GÜRLER**

İZMİR – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erken Bizans Dönemi’nde Orta ve Güney Yunanistan’daki Slav İstilaları ve Bizans İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2022

Onur TÜRKAY

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Erken Bizans Dönemi'nde Orta ve Güney Yunanistan'daki Slav İzleri
Onur TÜRKEY

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Arkeoloji Programı

Göç, insanların ilk bulundukları ve kök saldıkları coğrafyadan başka bir coğrafyaya geçici ya da kalıcı bir zaman için yaptığı bir iskan hareketidir. Göç, bireysel olduğu gibi kitlesel olarak da gerçekleşebilir ve kitlesel olarak yapılan göçler çoğu kez yeni yerleşilen coğrafyanın kaderini ve süregelen olan tarihsel varlığına yeni bir boyut kazandırarak değiştirmiştir.

Göçlerin sebebi tarihsel süreçte çoğu kez kuraklık, kıtlık, iklim değişiklikleri barındıran ekolojik ve klimatolojik sebepler olduğu gibi bazen de insanların sebebiyet verdiği savaşlar ve başka yerlerdeki zenginliklerin fırsatından yararlanma isteğinden ileri gelmektedir.

Antik Çağ'daki Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu, Batı ve Doğu Akdeniz'de uzun yıllar boyunca hüküm sürmüş ve devamı olduğu eski imparatorluğun ekonomik ve kültürel zenginlik mirasını da devralmıştır. Ancak Roma'nın zenginliğinin Romalılar tarafından barbar diye nitelendirilen ve büyük çoğunluğunu çeşitli German kavimlerinin oluşturduğu kavimleri cezbetmesi gibi daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun bünyesindeki zenginlik de Slav, Avar, Bulgar, Peçenek, Ostrogotlar gibi farklı kavimleri cezbetmiştir. Bu çeşitli kavimlerden özellikle Slav kavimleri Doğu Avrupa'dan Balkan Yarımadası'na gelerek neredeyse tüm yarımadaya kalıcı olarak yerleşmişlerdir. Slavların Erken Bizans Dönemi'nde yerleştiği coğrafi bölgelerden biri de Yunanistan'dır. Roma İmparatorluğu'nun topraklarındaki barbar kavimlerini bünyesine katma konusundaki başarısızlığının aksine Bizans İmparatorluğu, Yunanistan'ı işgal eden Slavları Bizanslaştırmıştır; ancak yine

de imparatorluğa yeni katılan bu unsur, yerleştikleri yerdeki halkların dilsel özelliklerine ve yaşamlarına hatta Bizans İmparatorluğu'nun iç ve dış siyasetine etki etmişlerdir.

Yapılan bu çalışmanın amacı ülkemizde yeteri kadar bilinmeyen Yunanistan'da yaşanan Slav istila ve göçünün tarihsel süreci, yerleşimi ve kanıtlarını, Erken Bizans Dönemi'nde Orta ve Güney Yunanistan'ın iç durumu hakkında kısa ve öz bir şekilde genel hatlarıyla okuyucuya bilgi vermek, az bilinen Slav materyalini Türk arkeolojisine sunmak ve aynı zamanda Bizans İmparatorluğu'nu tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Slavlar, Yunanistan, Balkanlar, Ege Denizi, Orta Çağ, Göç

ABSTRACT

Master's Thesis

The Slavic Traces In The Early Byzantine Period In The Central and Southern Greece

Onur TÜRKAY

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Archaeology

Archaeology Program

Migration is a movement of settlement that people make for a temporary or permanent time from the geography where they first found and took root. Migration can take place massively as well as individually, and mass migration has often changed the fate of the newly settled geography and its ongoing historical existence by adding a new dimension.

The reason for migrations is mostly due to ecological and climatological reasons that include drought, famine, and climate changes in the historical process, as well as sometimes due to wars caused by people and the desire to take advantage of the opportunity of riches in other places.

The Byzantine Empire, which is the continuation of the Roman Empire in antiquity, ruled in the Western and Eastern Mediterranean for many years and inherited the economic and cultural wealth heritage of the old empire of which it was the continuation. However, just as the wealth of Rome attracted the tribes called Barbarians by the Romans and the vast majority of which consisted of various Germanic tribes, the wealth later within the Byzantine Empire attracted different tribes such as Slavs, Avars, Bulgarians, Pechenegs and Ostrogoths. Of these various tribes, especially the Slavic tribes came to the Balkan Peninsula from Eastern Europe and settled permanently on almost the entire peninsula. One of the geographical regions where the Slavs settled in the Early Byzantine Period in Greece. Contrary to the failure of the Roman Empire to incorporate the Barbarian tribes within it, the Byzantine Empire Byzantized the Slavs who

invaded Greece, but this new element of the empire influenced the linguistic characteristics and lives of the peoples where they settled, and even the internal and foreign policy of the Byzantine Empire.

This study aims to inform the reader in a brief and concise general outline about the historical process, settlement, and evidence of the Slavic migration in Greece, which is not sufficiently known in our country, about the internal situation of Central and Southern Greece in the Early Byzantine Period, to present the little-known Slavic material to Turkish archaeology and at the same time to introduce the Byzantine Empire.

Keywords: Byzantine, Slavs, Greece, Balkans, Aegean Sea, Medieval, Migration

ERKEN BİZANS DÖNEMİ'NDE ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'DAKİ SLAV İZLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
EK LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BİZANS İMPARATORLUĞU

1.1. BAŞKENTİN KURULUŞU VE İMPARATORLUĞUN MENŞEİ	3
1.2. İMPARATORLUĞUN KİMLİĞİ	6
1.3. EVRENSEL İMPARATORLUK VE KİLİSE İŞ BİRLİĞİ	8

İKİNCİ BÖLÜM ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'A YAPILAN SLAV İSTİLALARI

2.1. PROTO SLAVLARIN ANAVATAN SORUNSALI	15
2.2. ERKEN SLAVLARIN ORTAYA ÇIKIŞI, YÖNETİM BİÇİMLERİ VE SCLAVENE KABİLESİ	18
2.2.1. Erken Slavların Ortaya Çıkışı	18
2.2.2. Yönetim Biçimleri ve Yaşayışları	20
2.3. ROMA TOPRAKLARINDA SLAVLAR	27
2.3.1. Slavlar Roma Sınırında	27
2.3.2. Slavlar Makedonya'da	33

2.4. SLAVLARIN ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'A YERLEŞMELERİ	42
2.4.1. Slavlar Hellas'ta	42
2.4.2. Hellas Theması	48
2.4.3. Slavlar Peloponnesos'ta (Mora)	50
2.4.4. Slavlar Ege Denizi'nde	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'DAKİ SLAVLARA AİT BİRTAKIM ARKEOLOJİK BULUNTULAR

3.1. SERAMİK BULUNTULAR	61
3.2. FİBULALAR	66
3.3. MÜHÜRLER	68
3.4. SLAV KÖKENLİ YER ADLARI	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'DAKİ SLAVLARIN BİZANS DÜNYASI'NA ENTEGRASYONU

4.1. SLAVLARIN ASİMİLASYON SÜRECİ	72
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	78
EKLER	

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
İng.	İngilizce
İ.Ö.	İsa'dan Önce
İ.S.	İsa'dan Sonra
Lat.	Latince
S.	Sayfa No
S.S	Sayfa Sayısı
Vb.	Ve Benzeri
Yun.	Yunanca

EK LİSTESİ

EK 1: Levhalar

ek s. 1

GİRİŞ

Tarihte aslında Hristiyan Roma İmparatorluğu olarak bilinen Bizans İmparatorluğu, kendinden önceki Pagan Roma İmparatorluğu'ndan kozmopolit kültür dünyasını da miras olarak almıştı. Birinci Roma İmparatorluğu'na göre bu ikinci Roma İmparatorluğu, zaman zaman şiddete başvursa da Pax Romana siyasetinden gelen gelenek ile farklı dil, din ve ırktaki insanların birlikte yaşayabilme alışkanlıklarını devam ettirmiştir. Elbette tek tanrılı bir din olan Hristiyanlık, imparatorluk içinde asli unsur olmayı belirleyen en önemli faktördü. Din bazında bir ulusal birlik kurmayı amaçlayan bu imparatorluk, mirasçısı olduğu Antik Roma İmparatorluğu'ndan gelen köklü geleneksel siyaset ile de kendi kültürünü sentezleyip bunu farklı uluslara boyun eğdirmekte çoğu kez ustaca kullanmıştır. Bu durum, imparatorluğun uzun süre hayatta kalmasının da sebeplerinden biridir; özellikle Geç Antikçağ – Erken Orta Çağ arasında Yunanistan'ı istila etmiş Slavlara karşı başarı ile uygulamıştır.

Slavlar Akdeniz'i domine eden uygarlıkların aksine, yazılı kültüre geç zamanlarda sahip oldukları için onların eski zamanlardaki tarih ve yaşayışları hala karanlık bir konudur. Bu sebeple Slavların Balkan ve eski Akdeniz dünyasına inmeleriyle birlikte bu coğrafyalarda karanlık bir döneme girilse de kurdukları çeşitli devletler ile kendilerini artık tarih sahnesinde bulmuşlardır. Savaşçı bir toplum olmalarına rağmen kabileye bağlılığın daha ön planda tutulduğu yaşam biçimleri onları uzun süre düzenli bir devlet organizasyondan mahrum bırakmıştır. Bu durum, Yunanistan'a yerleşen Slavların tümü için böyledir ve birbirinden bağımsız Slav kabilelerinin kendi başlarına Yunanistan'da kurdukları egemenliğin de uzun süre olmamasının başlıca sebeplerindendir.

Çalışmanın temel amaçlarından biri Bizans ve Slav toplumunun, tarihte karşılaştıkları anı belli bir coğrafya ve imparatorluktaki birtakım olayların altı çizilerek anlatılmasıdır. Yunanistan'ın özellikle güney ve orta kısımlarındaki durumunu ele alarak yeni bir coğrafyaya yerleşen bir toplumun uyum süreci ve yeni gelen bir toplumu kendi imparatorluğuna katmak isteyen bir uygarlığın birbirleri ile olan mücadelesi ve birbirleri üzerindeki nüfuz ve etkileri ele alınmıştır. Elbette kendi materyal kültürünü Yunanistan'a taşıyan Slavların, kendinden önceki Hellen asıllı Hristiyan Romalı halk ile Bizans'ın bu karanlık dönemdeki ilişkileri ve birbirlerinin

materyal kültürünün etkileri altında kalması da nedenleri ile incelenmiştir. Slavların Yunanistan'daki varlığı üzerindeki arkeolojik kanıtlar oldukça azdır; özellikle güneye doğru gidildikçe bu oran daha da düşmektedir. Araştırmalardan elde edilenler şu ana kadar sadece belli başlı bölgelerde keşfedilenlerle sınırlıdır. İşlenen konu itibariyle yaptığım çalışmada ülkemizde henüz işlenmemiş bir konu içeriği tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylelikle lkemiz dışındaki bir coğrafyada Bizans Dönemi'nde yaşanan bir süreç aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİZANS İMPARATORLUĞU

1.1. BAŞKENTİN KURULUŞU VE İMPARATORLUĞUN MENŞEİ

Bizans İmparatorluğu insanlık tarihinin en uzun ömürlü uygarlıklarından birisidir¹. Bu uygarlık, Roma İmparatorluğu’nun bir parçasından meydana gelmiş, onun içinden doğmuş ve aslında Roma İmparatorluğu’nun başlı başına bir varlık halinde orta çağ dönemi boyunca uzun süre yıkılmadan varlığını sürdürebilmiş olan doğu bölümünden başka bir şey değildir². Bu yüzden de zaman zaman “Doğu Roma İmparatorluğu” ismiyle de anılır. Bizans İmparatorluğu’nun yıkılış tarihi bilinse de (29 Mayıs 1453) İmparatorluğun siyasi ve kültürel olarak ne zaman ortaya çıktığı çok tartışılmıştır³. İmparatorluğun başlangıcı, birçokları tarafından Roma İmparatoru Büyük (Lat. Magnus) Constantinus’un İmparatorluğun yeni başkentini kurduğu İ.S. 11 Mayıs 330 yılı olarak öne sürülürken, kimileri tarafından ise İmparator Büyük Theodosius’un öldüğü ve İmparatorluğu oğulları arasında paylaştırarak Batı kısmını Honorius’a, Doğu kısmını ise Arcadius’a taksim ettiği (Lev 1) İ.S. 395 yılı⁴ ya da Ostrogorsky’nin belirttiği şekilde Orta Çağ Bizansı’nın yaratıcısı Herakleios Dönemi (İ.S. 610 – 641) ile başlatılmaktadır⁵. Ayrıca Bizans İmparatorluk tahtına oturan “Son Romalı” olarak kabul edilen İmparator Iustinianus I. (İ.S. 527 – 565) ile başlaması da önerilmektedir⁶. İmparatorluğun başlangıç dönemi hakkında fikir ayrılıkları olsa da imparatorluğun devlet geleneğinin İmparator Büyük Constantinus’un Bosphoros’ta⁷ (Lev 2) kurduğu yeni başkente kadar uzandığını düşünmek mümkündür.

¹ Herkül Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri**, 2. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 130.

² Ali Dinçol ve diğerleri, **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 3**, Görsel Yayınlar, İstanbul, 1982, s. 514.

³ Ernest Barker, **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşi**, çev. Mete Tunçay, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 39.

⁴ Paul Lemerle, **Bizans Tarihi**, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 9.

⁵ Alexander A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Tevabil Alkaç, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 231.

⁶ George Ostrogorsky, **Bizans Devlet Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, (Bizans), s. 71.

⁷ İstanbul Boğazı’nın “İnek Geçidi” anlamına gelen mitolojik ismi, Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, 22. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 158.

I. Constantinus'tan önce de antik dönemde insanlar Asya ile Avrupa'nın kesiştiği noktada bulunan hem Karadeniz'e hem de Akdeniz'e açılan boğazları kontrolü altında bulunduran Byzantion'un⁸ stratejik ve ekonomik önemini fark etmişlerdi⁹. İmparatorluk ikiye bölünmeden çok daha önceki yıllarda Romalı general ve devlet adamı Iulius Caesar'dan beri imparatorluğun merkezini Doğu'ya taşıma düşüncesi görülse de ancak bu Tetrarşi Dönemi'nde (Lev 3) Constantinus'un önceli olan İmparator Diocletianus'un Nikomedia'yı hükümdarlığı altındaki imparatorluğun Doğu bölümünü başkent yapmasıyla gerçekleşmiştir¹⁰. İmparatorluk başkentini Doğu'ya taşıma isteğinin en büyük sebeplerinden biri özellikle imparatorluğun IV. yüzyılın başlarında içeride yaşadığı köle ve kolon¹¹ isyanları¹², dışarıda ise barbarlarla girilen mücadeleler ve buna paralel olarak ekonomik bir bunalım içerisinde olan devletin başkent durumundaki Roma'nın siyasal merkez olma özelliğini yitirmesine sebebiyet vermesidir. Zenginliğini önemli ölçüde fethettiği eyaletlerin sömürsünden sağlayan Roma İmparatorluğu'nun doğal sınırlarına ulaştıktan sonra ekonomik ağırlık merkezlerinin zamanla Batı'daki eyaletlerinden daha varlıklı halde olan Doğu eyaletlerine kayması, İ.S. III. ve IV. yüzyıllarda imparatorluğun en gözde askeri birliklerini topladığı Balkanlar'dan, özellikle çok sayıda savaşçı ve asker kökenli insan derlenen Trakya ve Illyricum'un (Lev 4) yeni başkente olan yakınlığı Constantinus'un kararının keyfi olmayan son derece somut, ekonomik ve siyasi temelleri olduğunu göstermektedir¹³.

Roma İmparatoru Constantinus eski bir Megara kolonisi olan Byzantion kentinin üzerine inşa ettiği Roma'nın bu yeni başkentini kurarken Roma kentini örnek almıştı. Öyle ki yeni başkent tıpkı eskisinde olduğu gibi yedi tepeden oluşmaktadır¹⁴. Kent, kurulduğunda “Yeni Roma” (Lat. Nova Roma) adıyla kurulmuştu¹⁵; fakat daha

⁸ Megaralı kolonistler tarafından yaklaşık İ.Ö. 660 yılında İstanbul Boğazı'nın güneyinde kurulan antik Yunan kenti. Şehrin adı Trak kökenli özel bir isim olan efsanevi Trakya kralı ya da nymphe Semestre'nin oğlu “Byzas” isminden türemiştir, Alexander P. Kazhdan (Ed.), **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, Dumbarton Oaks, Newyork and Oxford, Cilt. 1, 1991, s. 344.

⁹ Vasiliev s. 74.

¹⁰ M. V. Levchenko, **Bizans Tarihi**, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 13.

¹¹ Lat. colonus. Geç Roma Dönemi'nde ortaya çıkan kurumsal olarak özgür olmasına rağmen aslında işlediği toprağa bağımlı olan gayrimenkul kiracısı köylü, Levchenko, s. 308

¹² Levchenko, s. 14.

¹³ Levchenko, s. 13.

¹⁴ Dionysios Stathakopoulos, **Bizans İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi**, çev. Cumhuriyet Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 62.

¹⁵ Levchenko, s. 13.

sonradan oldukça yaygın hale gelen Yunanca ‘‘Konstantinoupolis’’¹⁶ (İstanbul) ismiyle anıldı. Kentte ölümünden sonra bile devam edecek olan yoğun bir inşaat çalışması başlatan Constantinus¹⁷, Konstantinoupolis’te de tıpkı Roma’daki gibi saray, forum ve hipodrom gibi kamusal yapılar inşa ettirdi¹⁸ (Lev 5). Aynı zamanda kentte kendi adıyla anılan forumda¹⁹, kendisinin porfir (mor) renkli bir sütun üzerinde güneşi selamlar vaziyette duran Helios – Apollon (Lev 6) kültü ile ilgili bir biçimde tasvir edilen bronz heykelini diktirmiş²⁰ ve imparatorluğun çeşitli merkezlerinden getirttiği anıtlarla kenti donatmıştır. Bu devirde Roma’nın Mısır’dan karşılıksız buğday alma imtiyazı artık Konstantinoupolis’i de dahil edecek şekilde düzenlenmiştir²¹. İmparatorluğu temsil eden iki konsülden biri olan senatonun da artık Constantinus tarafından kendi kurduğu yeni başkente bağlanmasıyla, Konstantinoupolis’in eski Roma’nın doğal varisi olarak varlığını sürdürmesine olanak sağlamıştır²².

Constantinus zamanında şehrin gerçek boyutları tam olarak bilinmese de şüphesiz ki yeni kurulan şehir eski Byzantion kentiyle mukayese edilemeyecek kadar büyüktü²³. Roma’nın önemi ve aynı zamanda nüfusu sürekli olarak azalırken yeni başkent durmaksızın büyüyordu. Kurulduğu zamandan daha bir asır bile geçmeden Roma’dan daha yüksek bir nüfusa sahip olan şehirde olasılıkla yarım milyonluk bir ahali ikamet etmekteydi²⁴. Çok zaman geçmeden Avrupa’nın en büyük şehri haline gelecek olan Konstantinoupolis²⁵, şehrin kara sınırında bulunan ve II. Theodosius tarafından inşa ettirilen üç savunma hattından oluşan güçlü surların²⁶ yardımıyla da çeşitli badirelerin üstesinden gelerek ayakta kalmayı bin yıldan biraz fazla bir süre boyunca başarmış bir uygarlığın başkenti olarak tarih sahnesinde varlığını sürdürecektir.

¹⁶ Kentin kurucu imparatoruna ithafen Yunanca Constantinus’un şehri anlamına gelmektedir. Günümüzde daha çok Suriçi İstanbulu’nu kapsamaktadır.

¹⁷ Stathakopoulos, s. 62.

¹⁸ Levchenko, s. 12.

¹⁹ Kazhdan, s. 508.

²⁰ Allan Doig, **Liturgy and Architecture From the Early Church to the Middle Ages**, Ashgate Publishing, Burlington, 2008, s. 53

²¹ Levchenko, s. 12.

²² Charles Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları**, çev. Suat Kemal Angı, 3. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 621.

²³ Vasiliev, s. 76.

²⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 41.

²⁵ Stathakopoulos, s. 26.

²⁶ Lemerle, s. 41.

1.2. İMPARATORLUĞUN KİMLİĞİ

Tarihte Bizans İmparatorluğu olarak bilinen imparatorluk, var olduğu sürece kendisini hiçbir zaman ne Bizans olarak adlandırmış ne de kendisini başka devletlere Bizans olarak tanıtmıştır. Genel olarak bilinen “Bizans” adının ilk olarak Alman tarihçi Hieronymus Wolf tarafından XVI. yüzyılda yazdığı “Corpus Historiae Byzantinae” adlı çalışmasında kullanıldığı ve Fransız Cizvit alimi Philippe Labbe tarafından ise “De Byzantinae Historiae Scriptoribus” adlı çalışmasıyla, XVII. yüzyılda, Bizans ismini benimsetmiş olmasıdır²⁷. İmparatorluk, kendisini Roma’nın tek ve gerçek mirasçısı olarak gördüğünden, ülkesini her zaman resmi olarak “Romania” (Yun. Ρωμανία),²⁸ “Basileia ton Romaion” (Yun. Βασιλεία τῶν Ρωμαίων)²⁹ isimleriyle anmış, halk ise kendini “Romaioi” (Yun. Ρωμαῖοι, Tür. Romalılar)³⁰, “Romaios” (Yun. Ρωμαῖος, Romalı) isimleriyle adlandırmıştır³¹. Konstantinos VII. Porphyrogennetos döneminde yazılmış XIII. yüzyıl metinlerinde “Ρωμαῖοι” sözcüğünün artzamanlı bir terminoloji olarak Bizanslı memurlar için kullanıldığını, “Ἕλληνες” (Hellenes) sözcüğü antik Yunanları ve Yunan kökenli yerli halkı, “Γραικοί” (Graikoi) ise Koine Yunancası’nı kullanan tüm yerli halklar için kullanıldığını görmekteyiz³².

Bizans İmparatorluğu, tarihteki birçok imparatorluk gibi birbirinden farklı birçok toplumu ve kabileleri bünyesinde barındırmaktaydı: Yunanlar, Anadolu’daki çeşitli toplumlar, Ermeniler, Suriyeliler, Yahudiler, Koptlar, Trakyalılar ve Latinleşmiş İlliryalılar³³.

Erken Bizans Dönemi’nde Latince, bürokrasi ve orduda hakim olan resmi dildi fakat buna karşın halk ve kilise dili ise Yunancaydı. İmparator Herakleios dönemine kadar imparatorluk, eski Latin köklerinden kalma mirası devam ettirme gayreti içerisindeydi. Ancak bu dönemle birlikte artık İmparatorluğun Roma devri kapanıp

²⁷ Milas, s. 130.

²⁸ Cyril Mango, **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 9.

²⁹ Kazhdan, s. 344.

³⁰ Barker, s. 39.

³¹ Kazhdan, s. 1793.

³² Myrto Veikou, **Byzantine Epirus: A Topography of Transformation. Settlements of the Seventh-Twelfth Centuries in Southern Epirus and Aetoloacarnania, Greece**, Brill, Leiden and Boston, 2012, ss. 41-42.

³³ Levchenko, s. 18.

yerine kendine özgü olan Bizans dünyası başlamakta³⁴. Saray, hukuk, adalet, yönetim ve ordu dili olan Latince yerini her alanda Yunancaya bıraktı³⁵. İmparatorların “augustus”, “semper augustus”, “dominus” gibi Latince ünvanları, Herakleios Dönemi’nde yerini Yunanca “basileos”, “pistos en Khristo basileos”, “basileos Romaion” gibi ünvanlara bıraktı³⁶. VII. yüzyıla gelindiğinde Mısır, Suriye ile birlikte hem Kartacalıların Pön dilinin hem de Latince’nin birlikte konuşulduğu Kuzey Afrika’nın kaybı ve yine Bizans ordusuna önemli ölçüde asker sağlayan Latince konuşulan bölgelerden biri olan İllirya’nın Slav istilaları sonrası elden çıkması³⁷, İtalya’nın Bizans’tan her geçen gün uzaklaşması³⁸ imparatorluğun Latin kültüründen kopmasının önemli sebeplerinden biri olduğu değerlendirilebilir. Bir süre sonra IX. yüzyıldaki bir Bizans imparatoru bile Latinceyi “Barbar İskitlerin dili” olarak tanımlayacaktır³⁹. Roma Dönemi’nde Küçük Asya’nın Ephesos ve Antiokheia (Antakya) kentlerinde Latince belli gruplar tarafından kullanılsa da⁴⁰ (Lev 7) Büyük İskender’in fetihleri neticesinde tüm Doğu’yu etkisi altına alan “Hellenizm” Roma hakimiyetinde bile canlılığını ve etkisini yitirmemişti⁴¹. Bu güçlü etki nihayetinde Hellenizm’in Bizans topraklarında Latin kültürüne galip gelmesinin başlıca sebeplerinden biri olacaktı. Elbette İ.S. 717 yılında İmparator III. Leon’un kurduğu Suriye Hanedanlığı’nın Bizans’ta Hellenik düşüncelerin dirtilmesine katkı sağladığını da göz önünde bulundurmak gereklidir⁴². İmparatorluğun içinde gerçekleşen bu Hellenize karakterin imparatorluğa yeni bir görünüm ve karakter verdiğine hiç şüphe yoktur. Hellenlik ve Romalılık Bizans toprağında bir bütün haline gelmiştir. Bunun neticesinde de Roma kurum ile Hellen kültürü yeni bir hayat sentezini yaratacaktır⁴³. Hatta Bizanslıların konuştukları Hellen lisanına “Hellenika”

³⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 99.

³⁵ Levchenko, s. 133.

³⁶ Ali Dinçol ve diğerleri, s. 498.

³⁷ Peter Charanis, “Yedinci Yüzyılda Bizans İmparatorluğu’ndaki Etnik Değişimler”, **Tarih Okulu Dergisi**, Çev. İlcan Bihter Barlas, Sayı:18, 2014, (Etnik Değişimler), ss. 713-736.

³⁸ Levchenko, s. 133.

³⁹ Charanis, Etnik Değişimler, s. 737.

⁴⁰ İlber Ortaylı, “Latince’nin Ölüsü de Canlısı kadar Çekici”, **Milliyet**, 10.08.2008, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/latincenin-olusu-de-canlisi-kadar-cekici-976632>, (25.01.2021).

⁴¹ Charles Diehl, **Bizans İmparatorluğu’nun Tarihi**, çev. A. Göke Bozkurt, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29.

⁴² G. L. Seidler, **Bizans Siyasal Düşüncesi**, çev. Mete Tunçay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 14.

⁴³ Ostrogorsky, Bizans, ss. 99-29.

yerine “Romeika” (Rumca) demeyi tercih ettiklerini de unutmamak gereklidir⁴⁴. Ancak imparatorluk zaman içinde Hellen karakterine bürünmüş olmasına rağmen etnik anlamda asla homojen bir nüfusa sahip bir ulus devleti haline gelmemiştir. Kültürel kaynağından dolayı bir Hellen devleti olarak adlandırılrsa da çöküşünden önceki son yıllar dışında hiçbir zaman bir Hellen İmparatorluğu olmamıştır⁴⁵. Uzun yıllar imparatorluk bünyesinde yaşayan Yunan, Ermeni ya da Slav kökenli vb. farklı etnik gruptaki insanlar patriyot bir tavırla “Ρωμαίος” (Romalı) bilincine sahiptiler⁴⁶.

1.3. EVRENSEL İMPARATORLUK VE KİLİSE İŞ BİRLİĞİ

Roma devlet tarzı, Hellen kültürü ve imparatorluğun resmi dini olan Hristiyanlık, Bizans kültürünü şekillendiren ona yön veren ana kaynaklardır⁴⁷.

Bizans, Hristiyanlığı resmi devlet dini olarak kabul eden, Hristiyan öğretisinin yaşam alışkanlıklarını ve normlarını başkalarına da kabul ettirmeye çalışan ilk büyük devletti⁴⁸. İmparatorluğun eskiden var olduğu sürece bağlı kaldığı kilisenin⁴⁹ havari (apostol) Andreas tarafından kurulduğuna inanılır⁵⁰ ve bu kiliseye VI. yüzyıldan itibaren İmparator Iustinianus’un tasdiğiyle ekumenik (evrensel, cihanşümul) ünvanı verilmiştir⁵¹. Bu unvan Bizans Döneminde bile anayasal hukuk açısından kolayca tanımlanamayan bir tabirdir⁵². Kilisenin bağlı olduğu mezhep, sözcük anlamıyla “doğru itikat⁵³” anlamını taşıyan “Orthodoks” Kilisesi’dir. Diğer taraftan öteki Apostolik Orthodoks Kiliseler olan Ierousalim (Kudüs), Alexandria (İskenderiye) ve Antiokheia arasında ise Lat. “primus inter pares” (eşitler arasında birinci) ünvanına

⁴⁴ Anthony Kaldellis, **Romanland: Ethnicity and Empire in Byzantium**, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 2019, (Romanland), s. 31.

⁴⁵ Peter Charanis, “Bizans İmparatorluğu’nda Bir Devlet Politikası Olarak Tehcir”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Çev. Mustafa Alican, Cilt:26, Sayı:1, 2011, (Tehcir), s. 259.

⁴⁶ Kaldellis, Romanland, s. 33.

⁴⁷ Ostrogorsky, Bizans, s. 25.

⁴⁸ Tamara Talbot Rice, **Bizans’ta Günlük Yaşam**, çev. Bilgi Altınok, Özne Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 13.

⁴⁹ Günümüzde İstanbul’un Fener semtinde bulunmaktadır

⁵⁰ Ömer Faruk Harman, İstanbul’daki Katolikler, <https://istanbultarihi.ist/155-istanbuldaki-katolikler>, (15.06.2022).

⁵¹ Cecile Morrisson ve diğerleri, **Bizans Dünyası: Doğu Roma İmparatorluğu**, çev. Aslı Bilge, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 150.

⁵² Dimitri Obolensky, **Byzantium and The Slavs**, St Vladimir’s Seminary Press, New York, 1994, s. 11.

⁵³ “Orthodox”, **Online Etymology Dictionary**, https://www.etymonline.com/word/orthodox?ref=etymonline_crossreference, (21.02.2021).

sahiptir. Bu yönüyle birlikte bugün kendisine mensup olan bütün kilise ve cemaat gruplarını temsil etmektedir⁵⁴.

Hristiyanlık ‘‘Roma Barışı’nın’’ (Lat. Pax Romana) sağladığı ortam içinde hızla yayıldı. III. yüzyılda bu yeni din özellikle Anadolu’da ve İskenderiye’de en yaygın din olmaya yüz tuttu. Hristiyanlığın göreceli olarak güçlü olduğu başka yöreler bugünkü Batı Suriye, Trakya ve Doğu Yunanistan, İtalya’nın Adriyatik kıyıları, Roma kenti, Güney İspanya ve kimi Kuzey Afrika yöreleriydi. Roma İmparatorluğu genel olarak bütün dinlere ve özellikle Yahudi dinine ve ilk başlarda Hristiyanlara karşı hoşgörölü davrandı. İlk ‘‘kiliseler’’ oluşmaya ve güçlenmeye başlayınca Roma’nın tutumu da değişmeye başladı. Hristiyanlar güçlendikçe eski dinlere bağlı olanlar yeni dine karşı dirençlerini de arttırdılar. Özellikle Roma İmparatorluğu’nun Batı yörelerinde Hristiyanlar kovalandı ve öldürüldü. Çeşitli dinlere karşı hep hoşgörölü olan Roma yönetiminin, ama başka dinlere bağlı kitlelerin de bu sert davranışı, ilk Hristiyanların imparatorlara tapmamalarından ve ayinlerinin ve toplantılarının gizliliğinin verdiği rahatsızlıktan kaynaklanıyordu⁵⁵.

Roma İmparatoru Constantinus’a kadar Hristiyanların maruz kaldığı baskılar sürüp gitmekteydi. Bu durum İmparator Constantinus’un ilahi bir ilham sonucu etkilendiğı ve daha sonra zamanı kesin olarak bilinmese de eski pagan inanışını terk edip Hristiyanlığı kabulüne kadar sürmüştü. Oldukça dindar bir Hristiyan olan annesi Helena’nın muhtemelen oğlunun bu inancı kabul etmesinin üzerinde bir payı bulunabilir. Bunun sonucunda Constantinus İ.S. 313 yılının Şubat ayında yayınladığı ‘‘Milano Fermanıyla’’ (Lat. Edictum Mediolanense) Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlara uyguladığı devlet baskısına son vermiştir; imparatorluk tahtını İ.S. 324’te ele geçirip Büyük Roma İmparatoru olduktan bir yıl sonra ise Nikaea’da kilise üyelerinden topladığı consul ile Hristiyanlık inancını imparatorluk içinde yasal hale getirmiştir. Böyle bir girişim stratejik temelli olduğu kadar kaçınılmaz bir sonun gerçekliğı ile de ilintilidir; çünkü başkent Roma’da Hristiyanlık dininin imparatorlukta yer edinmesi için dini önderlerinin yolunu takip eden misyonerler, bu dini kabul edenler, dinsel metinleri yazan kimseler tarafından genellikle hayatını zorlukla idame ettiren yoksul kişilerce tek umut olarak görülen Hristiyanlık hızla benimsenerek, o dönemde nüfusun beşte ikisinin Hristiyan olması sonucunu getirmişti⁵⁶. Tek tanrı inancına sahip olan Hristiyanlığın, öncesinde Büyük İskender’in Hellenistik İmparatorluğu ile birlikte doğan kozmopolitizmin en azından Hellen dünyasında tek

⁵⁴İlber Ortaylı, ‘‘Kavga’daki Manidar Hediye’’, **Hürriyet**, 21.10.2018, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/kavgadaki-manidar-hediye-40993412>, (26.01.2021).

⁵⁵ Milas, ss. 120-121.

⁵⁶ Rice, ss. 16-17.

tanrı düşüncesinin yerleşmesinde etkili olduğunu dolayısıyla da bu dünyanın tek tanrı inancına yabancı olmadığını da söylemek olasıdır⁵⁷.

Constantinus'un ilk "Oikoumenik Synodos'u" (evrensel toplantı) topladığı Nikaea'da İskenderiyeli rahip Arius'un "Arianism" olarak bilinen Hristiyanlık yorumunu da sapkın olarak ilan etmesiyle birlikte "artık yeni bir gelenek oluşmuştu; imparator bundan böyle aynı zamanda kilisenin destekleyicisi ve bir yerde savunucusu ve dolayısıyla "hamisi" de olacaktır."

İmparator artık antik Herkül'ün ya da Apollon'un torunu olduğunu ispat etmek durumunda değildi. Kendisine "İsapostolos" (yani Apostollere/Havariler'e eşit) adını yakışık görmüştü; on üçüncü Apostol'du artık.⁵⁸ Ancak her şeye rağmen Constantinus'tan sonra bile çoktanrılı pagan kültüründen kopmak o kadar kolay olmamıştır. Sadece Constantinus değil halefleri de pagan İmparatorlar'ın "Pontifex Maximus" (Lat. baş rahip) ünvanını 379 yılına değin kullanmayı sürdürmüşlerdir.

I. Theodosius'un döneminde (375-395) henüz daha "Batı" ve "Doğu" kiliselerinin arasındaki ayrımın büyüyip sorun haline gelmediği bu yıllarda Hristiyan inanç ve düşüncesinin son şeklinin verildiği 381 yılındaki Oikumenik consil kararları I. Theodosius tarafından onayladı ve Ortodoks Hristiyanlığın devlet dini olmasını sağlamıştır. Yeni başkentten hızla büyüyen gelişmesi yeni bir patrikliğinin kurulması ihtiyacını da beraberinde getirdi. Bu gerçekleştirilen consilden sonra İstanbul Patrikliği, Roma'nın ardından ikinci sırayı aldı⁵⁹. Hristiyanlığın devletin resmi dini haline gelmesiyle öteki dinler yasaklanacak ve artık eski dinler İmparatorluğun tepki ve nefretini kazanacaktır. "Bundan böyle Hristiyanlık Roma İmparatorluğu içinde (ve sonra Bizans'ta) resmi ideolojinin bir sözcüsü ve belirleyicisi olarak önemli işlevi olacaktır⁶⁰.

Pagan din ve düşüncesi bütün bunlara rağmen bir anda değil zaman içinde ortadan kalkmıştır. Hristiyanlığa geçiş yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir. Constantinus Dönemi'nde Pagan ve Hristiyan evlilik adetleri arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktaydı⁶¹. Pagan kültürünün bir devamı olan ve Erken Bizans Dönemi'ne kadar hala varlığını sürdüren Olympiad Oyunları'nın İmparator Theodosius I. ya da oğlu tarafından yasaklanması⁶² hızla gözden düşmekte olan eski pagan kültürene yapılan ilk büyük darbelerden biri sayılabilir.

Kilisenin temelini atıldığı Constantinus Dönemi'nden⁶³ sonraki devam eden asırlarda, imparatorluk içindeki Hristiyanlaşma süreci VI. yüzyıla gelindiğinde büyük

⁵⁷ Fernand Braudel, **Akdeniz: Tarih, Mekan ve İnsanlar**, çev. Necati Erkurt-Aykut Derman, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 144.

⁵⁸ Milas, ss. 121-122.

⁵⁹ Levchenko, s. 28.

⁶⁰ Milas, s. 122.

⁶¹ Freeman, s. 591.

⁶² <https://www.britannica.com/sports/Olympic-Games>, (20.01.2021).

⁶³ Ostrogorsky, Bizans, s. 44.

ölçüde tamamlanmıştı⁶⁴. Bu dönemde Hristiyanlığın mutlak zaferi, kökleri İlk Çağ’a dayanan felsefe ile matematik bilimlerinin sonunu da getirmiş oldu. Pagan İskenderiye Okulu Patrik Theophilos’un önderliğine Hristiyanlarca tahribinden sonra terk edilişi, Antikçağ bilimlerini öğreten Hypatia’nın İskenderiyeli keşişler tarafından vahşice öldürülmesiyle birlikte eski dünya düşüncesinin yerini artık Hristiyanlık öğretisinin alacağı netleşmişti. Iustinianus I. döneminde, pagan bilim mutlak bir şekilde tamamen kaldırıldı. Konstantinoupolis’te paganlığın ideologlarından birçoğu hapse atıldı ve inanç değiştirmeye zorlandı. Dokuz yüz on altı yıldır aralıksız eğitim veren Atina Akademisi, İ.S. 529’da Iustinianus I. tarafından kapatılarak son hocaları sürgüne yollandı⁶⁵. Bütün bunlara rağmen Neo – Platoncu filozoflar eski dinlerine ve pagan kültürüne sadık kaldılar. Süregelen baskı ve zulümlerle yaşam alanları gittikçe küçülüp adeta birer adacık halini alan paganların yine de hiçbir zaman Erken Bizans Dönemi’nde tam olarak ortadan kaldırıldığı söylenemez. Bizans İmparatoru Tiberius İ.S. 580 civarında başlattığı pagan katliamında, eski Roma’nın cezalandırma yöntemi olan çarpmıha germe yöntemini kullanmıştır⁶⁶. Hatta ardılı İmparator Mauricius Dönemi’nde (İ.S. 582 – 602) bile çoktanrılı din inancının mensupları bulunuyordu⁶⁷. Atina’da Parthenon, Erechteion ve Hephaisteion tapınakları ancak VII. yüzyılda kiliseye dönüştürülmüştür⁶⁸. Çoktanrılı pagan inancını, konusundan bahsedeceğim Slav paganizmi ile Bizans’ın belki de neredeyse orta zamanına kadar götürmek mümkündür.

İncil olarak da bilinen Hristiyan kutsal kitabı “Yeni Ahit”, Hellenistik Dönem Yunancası’ydı (Koine). Hellen toplumu da Hristiyanlığı daha ilk yüzyıl içerisinde kabul etmesine rağmen⁶⁹, “Hellen” sözcüğünün Yeni Ahitteki anlamının “Pagan”, “Putperest”, “Hristiyan olmayan” anlamı taşıması⁷⁰, zaman içinde Romalı sözcüğünün “Evrensel Hristiyanlık” anlayışıyla daha da bütünleşmesini ve “Romios” adının anlamının Hristiyan Orthodox kelimesi ile aynı anlama gelmesini sağlayan önemli etmenlerden biri olarak görülebilir. Yine de Yunancayı kullanan

⁶⁴ Stathakopoulos, s. 87.

⁶⁵ Levchenko, s. 105.

⁶⁶ Freeman, s. 591

⁶⁷ Cecile Morrisson ve diğerleri, s. 73.

⁶⁸ Mango, s. 70.

⁶⁹ Milas, ss. 100-101.

⁷⁰ Milas, s. 113

resmi kilisenin Orthodoksluk konusunda direktmesi, “Yunanlığın”, “Hristiyan Romalılık” ile karışık bir biçimde yayılmasında büyük rol oynamıştır⁷¹.

“*Tek Tanrı, tek imparatorluk, tek din – bunlar Bizans siyasal düşüncesinin köşe taşlarıydı*”⁷². Bu üç kavram Bizans egemenlik anlayışının ayrılmaz bir bütünü gibidir ve her zaman öyle olmuştur. Bu bütünün kökenlerini pagan Roma’ya kadar götürebiliriz. Çünkü o dönemde İmparator hem başrahip sıfatıyla dini hem de bir hükümdar sıfatıyla dünyevi olarak siyasi gücü temsil ediyordu. Hükümdarın sahip olduğu bu ruhani ve siyasi güç, Hristiyanlık öncesi dönemde yaşayan halkın yabancı olduğu bir durum değildi⁷³. Bu yüzden aynı anlayış Hristiyanlıkla da devam edip bütünleşerek kültürel sürekliliğini korumuştur. VIII. Yüzyılda III. Leon kendini “*hem imparator hem de rahip*” (Yun. *Basileos eimi kai hieros eimi*) olarak tanımlamaktadır.

“*Patrik imparatorun yanında durmaktadır, imparator patriği atayabilmekte ve görevinden uzaklaştırabilmektedir; ama patrik de zaman zaman imparatora karşı çıkabilmekte, hatta onu yenebilmektedir.*” Batı’da olduğu gibi kilise kurumu Bizans’ta da devletin başına özerk bir güç olarak devletin bünyesinde; ancak bu güç dengesindeki ibre genelde imparatorluğun lehine işlemesi her zaman Bizans’ın bir özelliği olarak devam etmiştir. Bunun iki nedeni vardır: İmparatorun kiliseden bağımsız ayrı dünyevi bir güç halinde olmamasıdır: tam aksine, imparator kilisenin hayati bir parçası olarak, onun merkezinde durmaktadır. İmparator, kilisenin içinde kiliseden yana hareket eden bir din görevlisi olarak davranır. İkinci neden, Bizans devlet anlayışının “Patriarkal” (ataerkil) düşüncesidir. Denge genelde İmparator’dan yanaysa da kilise, VIII ve IX. yüzyılları arasında etkili ve gelişen bir yapıydı⁷⁴.

Constantinus Dönemi’nde oluşturulan devlet ve kilise ittifakı her iki tarafa da fayda sağlamış⁷⁵ ayrıca hem imparatorluk hem de kilise yapısı birbirleri üzerinde büyük bir nüfuz sağlamıştır. Buna karşın kilise, “*İmparatorlukla yakından ilişkili olsa da imparatorluğun yarattığı bir kurum değildi; ondan bağımsız olarak kendi geleneğine dayanan ve kendi kurulları (consul’leri) ve patriği aracılığıyla, yine bağımsız olarak görüşlerini dile getiren, imparatorluğa paralel bir yapı düzeniydi*”⁷⁶.

⁷¹ Charanis, Etnik Değişimler, s. 717.

⁷² Mango, s. 99.

⁷³ Barker, s. 46.

⁷⁴ Barker, ss. 47-48.

⁷⁵ Ostrogorsky, Bizans, s. 44.

⁷⁶ Barker, s. 45.

İmparatorluk ve kilise, her ne kadar birbirlerine karşı zaman zaman bağımsız ve bazen birbirlerine muhalif bir duruş sergilese de amaçlarının aynı olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaç evrensel bir dünya kurma anlayışydı. Her iki kurum da bu doktrin üzerinde uzlaş ve güç birliği içerisindeydiler. İmparatorlukta devlet ve kilise anlayışı ile ortak amaç o kadar bütünleşmiştir ki:

“Justinianus, açıkça ‘‘ruhban takımı ile imparatorluk arasındaki fark, kutsal ile topluma veya devlete ait mülkler arasındaki fark gibi pek azdır, zira pek aziz kiliseler kaynaklarının ve refahının tümünü İmparatorluk gücünün insanlarına borçludur’’ diye ilan etmiştir⁷⁷.’’

Görünüşe göre imparatorluğun gücü arttıkça kilisenin de gücü ve yetkisi artıyordu. Buna mukabil olarak imparatorluk yetkisi tanrı tarafından verildiğine inanılan imparatorun⁷⁸ da otoritesini bu şekilde fazlasıyla meşrulaştırdığı hatta belki de ‘‘kutsal’’ sayıldığı düşünülebilir.

Yunanca’nın Hellenistik Dönem’de Doğu Akdeniz’in Lingua Franca’sı haline gelmesi, Romalıların Hellen kültürüne ve diline duydukları saygı, birçok Hristiyan’ın Hellenleşmesi (bunda Yunanca yazılan İncil’in payını da unutmamak gereklidir), Hellen kültür ve dilinin Roma İmparatorluğu içinde özümlenmesini sağlamıştır⁷⁹. Kilisenin dilinin Hellence olması ve Orthodokslik konusundaki ısrarcı tutumunun, Bizans İmparatorluğu’ndaki halkları Hellenleştirme konusunda oldukça büyük bir önem arz ettiği gerçektir⁸⁰; hatta sonradan bazı Bizanslılar Hellen dili ve Roma Devleti’ni ‘‘Tanrının teşvik ettiği’’ inanırlardı. Kendilerini en önde gelen Hristiyanlar olarak tanımlayan Bizanslıların gözünde gerçek bir Orthodoks Hristiyan olmak, ancak Roma gelenek ve yasalarının bir parçası olmakla mümkündü⁸¹.

İmparatorun tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak Hristiyan dünyasının koruyucusu olduğu düşüncesi⁸², kilisenin devletin varlığı içerisindeki konumu, Yunanca’nın hem devletin hem de kilisenin dili olması ve imparatorluğun sahip olduğu görkemli uygarlık, çok uluslu bir imparatorluk olarak Bizans

⁷⁷ Cecile Morrisson ve diğerleri, s. 157

⁷⁸ Anthony Kaldellis, ‘‘The Byzantine Republic: People and Power in New Rome’’, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2015, (Republic), s. 165.

⁷⁹ Warren Treadgold, ‘‘A History of the Byzantine State and Society’’, Stanford University Press, Stanford, California, 1997, s. 126.

⁸⁰ Charanis, Etnik Değişimler, s. 717.

⁸¹ Kaldellis, Romanland, s. 107.

⁸² Kaldellis, Republic, s. 165.

İmparatorluğu'nun, farklı halkları tek bir pota içinde eriterek ‘‘Hristiyan Romalılar’’ olarak tabir edeceğimiz ‘‘Bizanslı’’ kimliği altında başarıyla birleştirmesini mümkün kılmıştır. Bu önemli ölçüde gerçekleştirilmiş başarının dikkate değer kanıtlarından biri belki de Kavimler Göçü sonrası Avrupa'nın Germen kavimlerini bünyesine katmasındaki başarısızlığına karşın, İ.S. VII. ve VIII. yüzyıl arasında Yunanistan'a yerleşen Slavların Bizans İmparatorluğu tarafından Hellenize edilmesi ile açıklanabilir⁸³.

⁸³ Braudel, s. 228.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'A YAPILAN SLAV İSTİLALARI

2.1. PROTO SLAVLAR'IN ANAVATAN SORUNSALI

Tarihte birçok antik uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Balkan Yarımadası, Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Kavimler Göçü'nün getirdiği yıkıcı fırtınayı yeni atlatmıştı ki yeni bir etnik unsur olan Slavların tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte⁸⁴ bölge coğrafyasının kaderi, kültürü ve etnik yapısı köklü bir şekilde değişime uğramıştır.

Günümüzde Latin ve Germen toplumlarıyla birlikte Slavlar, Avrupa'nın başlıca etnik gruplarından birini meydana getirmektedir. Bugün Slav kökenli dillerin yayıldığı coğrafyayı genel olarak ele alırsak Beyaz Deniz'den Adriyatik kıyılarına, Baltık'tan Ural Dağları'na, Sibirya ve Uzak Doğu sınırına kadar olan bölgelerde konuşulduğundan söz edebiliriz⁸⁵ (Lev 8).

Slav dilleri köken ve gruplandırma itibariyle, Hint – Avrupa dil ailesinin bir parçası olarak Balto – Slav dil grubundandır (Lev 9). Slav kökenli dillerin henüz daha Hint – Avrupa kökenli bir dil olarak tanımlanmadığı sırada, 1768 yılında Britanyalı filolog William Jones Slav dillerinin Sanskrit, Latin, antik Yunan, Gotik, Keltik ve Eski İran dilleriyle benzerliklerini ilk fark eden kişi olmuştur⁸⁶. Slavların konuştukları lisanın Baltık dilleriyle dikkat çekici benzerlikleri bilinmektedir. Bu benzerliğe sebep olan etkenin Karpat Dağları'nın kuzey eteklerinden Doğu Avrupa'nın güneyine kadar uzanan orman ve step – orman alanlarını Baltlar ile paylaşmasından kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir⁸⁷. Hatta Baltık – Slav dilinin antik çağda konuşulan Trak, Pelasg ve Dak dilleri arasında sıkı bir akrabalık olduğu bile düşünülmektedir⁸⁸. Ancak yapılan onomastik çalışmaları ele alındığı zaman Trakya ve Dacia ile Baltık bölgesinin çok

⁸⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 66.

⁸⁵ Dmitri Markov, “The Flowering of Slavic Culture”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00-00046076.nameddest=46188>, (20.05.2022), s. 4.

⁸⁶ Florin Curta, “Hiding Behind a Piece of Tapestry: Jordanes and the Slavic Venethi”, **Jahrbücher für Geschichte Osteuropas**, 1999, (Venethi), s. 322.

⁸⁷ Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/482-23/pf0000046076.nameddest=46188>, (20.05.2022), s. 10.

⁸⁸ Afif Erzen, **İlkçağ Tarihinde Trakya: Başlangıçtan Roma Çağı'na kadar**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s. 72.

sayıda ortak onomastik noktası bulunmasına karşın Slav onomastiği ile ortak bir noktasının bulunmadığı belirtilmektedir⁸⁹.

Geç Antik Çağ sonu ve Erken Bizans Dönemi'nin başları olarak tarihleyebileceğimiz bir zaman dilimi aralığında tarih sahnesinde varlığını duyurmaya başlayan Slavların, anavatanları ve nereden yayıldıkları günümüze kadar tam netlik kazanmamış bir tartışma konusu olmuştur. Slavların tarihin erken devirlerinde bulundukları ve yerleştikleri yerlerin tam aydınlatılamaması haklarında çeşitli teoriler üretilmesine sebep olmuştur. Çek asıllı arkeolog ve orta çağ tarihçisi Zdeněk Měřínský, bu konuyu beş farklı şekilde kategorize etmektedir:

1) Yerli unsur (otokton) teorisi (Autochthonic theory) – Slavların tarih öncesi çağlardan beri bilinen eski kültürlerin temsilcileri oldukları yönündeki fikir. Özellikle “urnfield culture”⁹⁰ grubunun içinde bulunduğu kültür grubunun.

2) Biyolojik süreklilik (Biological continuum) teorisi – Neolitik çiftçilerin yavaş yavaş asimile olup daha sonraki dönemlerde kendilerini Slavlaştıran çeşitli kültür yönlerini benimsediğinin varsayılması.

3) Göç teorisi (Migration – Allochthonic theory) – Batı Slavlarının tek seferlik bir göç hareketi sonrası şu an kendi bulundukları bölgelere yerleştikleri.

4) Nüfuz teorisi (Penetration theory) – Slavların yavaş yavaş bölgelerine yerleştiklerinin varsayılması.

5) Kolonizasyon teorisi (Colonisation theory) – Slavların, Germenlerin veya Avarların kolonistleri olarak geldiklerine dair görüş.

Bu teorilerden “otokton” ve “göç” teorisi bazıları tarafından kabul görmüştür.

Rus dilbilimci ve tarihçi Oleg Nikolajeviç Trubačov'un görüşüne göre ise Slavların anavatanı, Tuna Nehri'nin (Danube) merkez olduğu Orta Avrupa olabileceği yönündedir. Lubor Niederle Slav anavatanını Karpatların kuzeyi ve Karadeniz'e konumlandırmıştır. Başka bir otoktonik teoriye göre Slav anavatanı Vistula ve Oder⁹¹

⁸⁹ Florin Curta, “The Slavic Lingua Franca”, **East Central Europe**, Cilt. 31, 2004, (Lingua Franca), ss. 130-131.

⁹⁰ Ölülerin yakılması ve küllerinin urne olarak kullanılan çeşitli seramik ya da zaman zaman madeni kaplara konarak saklanması veya gömülmesi geleneği.

⁹¹ Polonya'da bulunan Vistula ve Oder Nehirleri. Vistula nehri Polonya'nın en uzun ve en büyük, Oder nehri ise Vistula'dan sonra en uzun ikinci, Vistula ve Warta Nehirleri'nden sonra üçüncü en büyük nehridir.

arasındaki bölgede olabilir. Polonyalı araştırmacılar Leon Kozłowski, Józef Kostrzewski, Konrad Jażdżewski Slavları Bronz Çağı'ndaki Lusatian Kültürü (Lev 10) ile ilişkilendirmektedir. Allochtonic teorisi görüşünü kabul edenler ise Slav anavatanının kısmen Ukrayna ve Belarus'u kapsadığı düşüncesindedir. İ.Ö III. ve İ.S II. yüzyılları arasında Dnieper, Prypiat ve Belarus'ta Zarubitnsky Kültürü bulunmaktaydı. Başka diğer yakın bölgelerde Chernyakhov Kültürü Aşağı Tuna'dan Dniester'e kadar İ.Ö. II. ve V. yüzyıla kadar yerleşim ve yayılış göstermekteydi. İ.S. II. yüzyılda Przeworsk, Odra ve Burg Nehirleri arasında yerleşmişken (Lev 11), daha sonraki dönemde bu kültür Dniester ve Tizsa havzasına göç etmiştir. Bu kültür gruplarının hangilerinin Proto – Slavlarının (Lev 12) tamamını temsil ettiği net değildir ancak bütün bu ve benzeri teorilerin antik dönemdeki Proto – Slavları büyük ölçüde veya en azından bir kısmını temsil ettiği söylenebilir. Yine de İ.S. V. yüzyılın ortalarında varlıkları ve arkeolojik kültürleri bilinen ve kesin olarak Slavlar ile ilişkilendirilen bazı kültür grupları vardır. Bunlar; Yukarı Dnieper, Yukarı Dvina havzası ve Desna Nehri boyunca yerleşmiş Kolocin Kültürü, Dnieper ve Karpat Dağları'nın doğu yamacına yerleşmiş Prag – Korchak Kültürü, Seversky Donets Nehri, Orta Dnieper ve Güney Bug'tan Seret ve Prut arasında bulunan Penkovka Kültürleri erken dönem Slavlarını temsil etmektedirler⁹² (Lev 13).

Slav anavatanına dilbilimsel olarak farklı bir yorum katan Polonyalı botanikçi J. Rostafinski, Slav anavatanının kayın, karaçam, porsuk ve bazı başka ağaç türlerinden yoksun bir bölge olduğunu varsayar. Tüm Slav dillerinde birtakım Germen kökenli sözcüklerin var olmasının yanı sıra, bu birçok farklı ağaç türünün adlarının da Germen kökenli olduğunu belirtir. Örneğin; Rusça “iavor” (Tür. akçaağaç, İng. white maple) kelimesi eski Germen dilindeki “ahorn” kelimesinden geçmiş, Çek dilindeki “modrin” (karaçam) kelimesi “madra” olarak, Germen dilinde sık ağaçlık anlamına gelen “theku” ise “tisa” olarak değişerek “porsuk ağacı” olarak geçmiştir. Rostafinski buna karşın ek olarak Slav dillerindeki gürgen ağacının sözcüğünün, eski Slav dilinden türediğini belirtmektedir. Böylelikle Proto – Slav dilinin Batı Avrupa'da bulunan ağaçların (kayın, köknar, beyaz akçaağaç, karaçam, porsuk) dışında bir bölgede konuşulduğunu önermektedir. Sonuç olarak Rostafinski, Slav “Urheimat”⁹³

⁹² Peter Ivanic, “Western Slavs in the 6th and 7th century”, **ИСТОРИЯ (Journal of History)**, Cilt. 47, 2012, ss. 79, 80, 81.

⁹³ Almanca'da kökensel anavatan anlamını taşımaktadır.

bölgesini gürgen ağaçlarının yetiştiği bir bölgeye konumlandırmaktadır. Böylelikle ağaçların dağılımından yola çıkarak Slavların anavatanını, Ukrayna ve Belarus yakınlarındaki Pripet Nehri boyunca uzanan bataklık alanlardan başka bir şey olmadığı kanısına varmaktadır⁹⁴.

Proto – Slav kültürünü, Lusitan Kültürü ve sonraki Pomeranyalı, Przeworsk ve Oksywie Kültürlerini kapsadığını düşünenlerin bazı araştırmacılar, bu kültürlerin Antik Hellen tarihçi Herodotos’un bahsettiği Neuri⁹⁵ ve Budini kabileleri ile ilişkilendirmektedir⁹⁶.

Birçok arkeolog Roma Dönemi’ndeki zaman aralığına denk gelen Proto – Slavları orta ve yukarı Dniepr havzasında bulunan Kiev Kültürü ile bağdaştırır⁹⁷.

2.2. ERKEN SLAVLARIN ORTAYA ÇIKIŞI, YÖNETİM BİÇİMLERİ VE SCLAVENE KABİLESİ

2.2.1. Erken Slavların Ortaya Çıkışı

Antik ve Erken Dönem Slavları yazılı kültüre sahip bir topluluk değildi. İ.S. IX. yüzyılın ilk yarısına kadar alfabe ya da yazıya sahip olmamışlardı ve okuma yazma da bilmezlerdi⁹⁸. Kendilerini “Slovene” olarak adlandırdıkları⁹⁹ düşüncesi olsa da bu tam olarak netlik kazanmış bir konu değildir bu yüzden antik dönemde yaşamış Slavların orta çağdan önce kendi lisanlarında kendilerini hangi isim ile ve nasıl adlandırdıkları tam olarak bilinmemektedir.

Batı’da Slavlardan en erken tarihte söz eden tarihçi hayatının bir bölümünü Konstantinopolis’te geçirmiş olan İber Yarımadaı Iohannes Biclaensis’tir (John of

⁹⁴ Curta, *Lingua Franca*, ss. 128-129

⁹⁵ Neuri kabilesinin Slav yerine Baltık kökenli olduğu fikri, W. K. Mathews, “Baltic Origins”, *Revue des Études Slaves*, Cilt. 90, 1948, s. 51.

⁹⁶ Bartolomiej Szymon Szmoniewski, “Ethnogenesis of Slavs Viewed from Polish Perspective”, *Soka University Bulletin of Russian and Slavic Studies*, Cilt. 12, 2020, s. 30.

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Michel Kazanski, “Archaeology of the Slavic Migrations”, 2020, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02902087/document>, (04.05.2021).

⁹⁸ Speros Vryonis, “Bir Dünya Uygarlığı: Bizans”, *Cogito*, Sayı: 17, 1999, (Bizans), s. 43.

⁹⁹ Slavomir Vollman, “The Common Heritage: A Cultural Community Stretching From the Baltic to the Black Sea”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (29.05.2022), s. 54.

Biclaro)¹⁰⁰. Çoğunlukla İ.S. 700 yılından sonra Batı kaynaklarında söz edilmesi başlanan Slavların¹⁰¹, tarih sahnesine çıkıp isimlerini duyurmaya başlamasıyla birlikte onlar hakkındaki bilgileri çoğunlukla Erken Bizans Dönemi yazarlarından edinmekteyiz. Slavlar tarihte en erken olarak Germen Heruli Krallığı'nın yıkılmasından kısa bir süre sonra Caesereali¹⁰² Procopius'un¹⁰³ “Savaşlar” adlı eserinde geçmektedir¹⁰⁴. İ.S. VI. ve VII. yüzyılları arasında Balkanlar'a ve Bizans topraklarına yerleşen Slavları anlatan yazılı eserlerin çoğu Yunanca, az bir kısmı ise Latince ve Süryanice yazılmıştır¹⁰⁵. Özellikle Iordanes'in “Getica”, Caesereali Procopius'un “Bellum Gothicum”, Menandros'un (Protektor, Yun. Προτήκτωρ) “Excerpta de Legationibus”, Theophylaktos Simokattes'in “Historia”, Pseudo – Mauricius'un “Strategikon”u, birinci kitabı anonim bir kronik serisi olan “Miracula Sancti Demetrii” (Aziz Demetrios'un Mucizeleri) ve bize Slavlar hakkında en detaylı bilgileri veren Bizans İmparatoru Constantinos Porphyrogenetos'un “De Administrando Imperio” (Yun. Πρὸς τὸν ἰδίον υἱὸν Ρωμανόν) vb. yazılmış birçok eser ve kronikler Erken Slav toplumu hakkındaki başlıca bilgi kaynaklarıdır¹⁰⁶.

Slav toplumun bütünlüğü zaman içinde Doğu, Batı ve Güney olmak üzere üç farklı dala ayrılarak gittikleri yerdeki tarihsel, coğrafi ve ekonomik koşullara göre şekillenerek ve ele geçirilen topraklardaki yerli halkların özümsemiyle her biri kendi Slav ulus devletini yaratmıştır¹⁰⁷. Geç Antik Dönem'de yaşamış yazarlardan bilindiği kadarıyla Slavlar temelde Bizanslılar tarafından bildirilen isimlerle Venetiler¹⁰⁸ (ya da Venedi), Sclaveniler ve Anteler olmak üzere üç farklı büyük gruptan oluşmaktaydı.

¹⁰⁰ İber yarımadaı Vizigot kökenli kronikçi. Muhtemelen İ.S. 559 yılından İ.S. 576 yılına kadar Konstantinoupolis'te bulundu.

¹⁰¹ Florin Curta, **The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500 – 700**, Cambridge University Press, 2009, (Danube Region), s. 69.

¹⁰² Günümüzde İsrail sınırları içinde yer alan antik kent

¹⁰³ Sekiz ciltlik kitabında, imparatorluğun İ.S. 554 yılına kadar olan iç tarihi hakkına bilgiler verir. Herodotos ve Thukydides'in üslubundan etkilenen Procopius, kendi çağının en iyi tarihçisi olarak kabul edilir. Levchenko, ss. 112-113.

¹⁰⁴ Walter Pohl, **The Avars: A Steppe Empire in Central Europe, 567-822**, Cornell University Press, Ithaca and London, 2018, s. 118.

¹⁰⁵ Curta, Danube Region, s. 36.

¹⁰⁶ Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/>, (06.05.2021), s. 30.

¹⁰⁷ Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/482-23/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022), s. 11.

¹⁰⁸ Latince metinlerde çoğunlukla “Winedi” olarak geçer. Pohl, s. 120.

Önceleri Romalı yazarlar Yaşlı Plinius'un, Tacitus'un ve Ptolamaïos'un eserlerinde de bahsedilen Venetiler¹⁰⁹, Bizanslı yazar Iordanes'in Getica adlı eserinde ilk olarak İskit Diyarı'nı betimlerken isimlerinden sözettirmiş¹¹⁰ ayrıca Anteler ve Sclaveniler ile eş tutulmuştur¹¹¹. Iordanes, Venetilerin esas olarak daha sonradan Sclavene ve Ante olarak adlandırıldığından bahsetmiştir. Dikkat çeken bu durum Venetilerin zaman içinde Anteler ve Sclaveniler olarak iki ayrı gruba bölündüğü anlamına gelebilir¹¹². Iordanes Slavların dağıldığı bölgeler hakkında da kendi betimlemesine göre bilgi verir. Kuzeye doğru eğim yapan Karpat Dağları'nın sol sırtındaki bölgenin yakınlarında ve Vistula Nehri kaynağının başladığı yerden itibaren Venetilerin kalabalık bir şekilde yerleştiğini, Sclaveni'nin ise Noviodunum şehrinden Dniester'e ve kuzeye doğru Vistula'ya kadar iskan ettiğini, bu kabilelerden “en cesur olan” diye betimlediği Antelerin ise Dniester'den Dnieper'e doğru yayıldığından bahsetmektedir¹¹³ (Lev 14). Eğer Avrupa'nın bilinen en eski haritalarından biri olan “Tabula Peutingeriana” haritasını (Lev 15) temel alırsak, Tuna ve Agalingus nehirleri arasında konumlandığını söyleyebiliriz¹¹⁴.

2.2.2. Yönetim Biçimleri ve Yaşayışları

Slavların birliği ile ilgili birtakım yazılı kaynaklar ve belirtiler olsa da tarihi atıflar, özellikle onların en detaylı anlatıldıkları tarih olan İ.S. VI. yüzyılda yazılmış olan kaynaklar Ante ve Sclaveni olarak iki ana grupta ve bir savaşçı şef ya da bir prensin yönetimi altında askeri ve siyasi bir konfederasyon şeklinde örgütlendiklerinden bahseder. Antelerin, Sclavenilerden ayrılan birtakım ayırıcı unsurları bulunmasına rağmen (özellikle seramik, çömlek konusunda ve müstahkem yerleşim birimlerinin doğası) şüphesiz aralarında aynı yaşam tarzı, görünüm ve dil unsurlarını paylaşmaktaydılar. Gotların, Hunların ve Avarların Slav topraklarına girmesi, Slavların aralarında birlik olmasını bozmuştur. Fakat istilacılar Slavların ortak

¹⁰⁹ Curta, Venethi, s. 321.

¹¹⁰ Curta, Venethi, s. 324.

¹¹¹ Curta, Venethi, s. 321.

¹¹² Curta, Venethi, s. 330.

¹¹³ Peter Heather, **Empires and Barbarians: The Fall of Rome and the Birth of Europe**, Oxford University Press, New York, 2010, s. 394.

¹¹⁴ Curta, Danube Region, s. 42.

kültür yapılanması içinde şekillenen dil, gelenek, ekonomik ilişkiler ve evlilik bağlarını parçalamayı başaramamıştır. Bu birliktelik, neticesinde Slav toplumunun farklı ulusların hegemonyası altında bile hayatta kalması sonucunu getirmiştir. Geç Antikçağ tarihçileri Slavların aynı zamanda ortak bir mitolojide de birleştiğini göstermektedir. Procopius: “*her iki barbar kabilesi (Ante ve Sclavini) aynı yaşamı sürüyor ve aynı yasalara sahiptir. Onlar bir tanrıyı tanıyor, şimşegin yaratıcısı, evrenin tek efendisi ve ona sığır kurban ediyor ve onun onuruna başka ibadetleri yerine getiriyorlar*” diye anlatmaktadır¹¹⁵.

Erken Slavların inançları Hellen, Hint ve İran paganlığıyla oldukça benzer yönleri bulunan bir çeşit Hint – Avrupa paganlığıydı¹¹⁶. Elbette birçok eskiçağ toplumlarının inancında olduğu gibi Erken Slav toplumunda da inanç, düşünce ve anlayışının şekillenmesinde ruhlar, çeşitli kötücül şeytani varlıklar önemli rol oynamışlardır. Bu türden ruhların varoluşlarının devamlılığı için insanlar sık sık sunuda bulunmaktaydı. Çok tanrılı bir inanç sistemine sahip bir pantheonu olan eski Slav inancında iki başlıca tanrı, Perun (Lev 16) ve Svarog ayrı bir öneme sahip görünmektedir. Perun şimşekler, yağmurlar ve fırtınalarla ilişkilendirilen iklim tanrısıydı. Buna ek olarak muhtemelen Slav Pantheonu’nun da baş tanrısıdır. Svarog ise güneşin, ateşin ve evin ocağının tanrısıdır ve Slavların tarımsal kültürüyle de yakından ilişki içindedir¹¹⁷.

Erken Slavların Bizanslılara olumlu ya da olumsuz gözüken yaşam alışkanlıkları ve kültürlerini de yine Bizanslılardan öğrenmekteyiz. Başkent çevresindeki bölgeler dışında Balkan coğrafyasını haritalar dışında muhtemelen pek bilmeyen Procopius, İtalya’da Bizanslı general Belisarius’un hukuk danışmanlığını ve sekreterliğini yaptığı esnada Slavlarla temas kurmuştu. İtalya’da bulunan Sclaveni ve Ante paralı askerleriyle yaptığı görüşmeler sonucunda onların kültürleri hakkında izlenimlere sahip olmuştur. Procopius, Slavlara karşı özel bir düşmanca tutum sergilememektedir. Diğer barbar milletler hakkındaki tutumu neyse (Heruller) Slavlar (özellikle Sclaveni) için de aynı tutumu sergilemektedir. Slavları yeni gelenler ve göçebe topluluklar olarak betimlemesiyle, çağdaşı Iordanes ile farklı bir şekilde tasvir

¹¹⁵Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022), s. 10.

¹¹⁶ Vryonis, Bizans, s. 43.

¹¹⁷ P. M. Barford, **The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe**, Cornell University Press, Ithaca – New York, 2001, ss. 194-195.

etmektedir. Oysa Slav kavimlerini bataklık ve ormanlık alanlardaki şehirlerde yaşadığını anlatan Iordanes, onları Vistula Nehri'ne kadar kuzeye doğru konumlandırır. Procopius Sclaveneleri İmparatorluğun Tuna sınırına yakın bir yerde konumlandırırken, farklılıklar Slavların yönetim biçiminin tasvirinde de devam eder. Procopius Sclavene ve Antelerin yönetimi hakkında *“onlar bir adam tarafından yönetilmiyor ancak eskiden beri bir demokrasi altında yaşadılar”* diye bilgi vermektedir. Iordanes ise Procopius'un aksine Antelerin “Boz” adındaki bir kralın hükümdarlığı altında yaşadığını anlatır¹¹⁸. Böylece Iordanes Slavların bilinen ilk kralından da bahsetmiş olur¹¹⁹.

Iordanes ile benzer bir şekilde Pseudo – Mauricius, Strategikon kitabında Sclaveni ve Ante Slavlarının da krallar tarafından yönetildiğini yazmaktadır. Theophilaktos Simokattes'ten edinilen bilgilere göre de “Ardagastos” ve “Mousokios” gibi bazı başka Slav krallarının isimlerini bilmekteyiz¹²⁰. Pseudo – Mauricius, iklim özellikleri ve coğrafyanın diğer halklarda olduğu gibi Slavların da sadece karakterini, yaşam tarzını ve kültürlerini değil savaş tarzlarını da etkilediğine inanmaktadır. Slav yerleşimlerinin birçok yöne yayılım göstermesi ve Slav kadınlarının kocaları eğer savaşta ölürse intihar etmeleri gibi kültürel özellikler de yazarın dikkatini çekmiştir. Pseudo – Caesarius Slavların (Sclaveni) herhangi birinin kuralına bağlı kalmadan yaşadığını ve liderlerini sık sık şölenlerde ya da seyahatlerde öldürdüğünden bahsetmektedir¹²¹. Slavların kabile içindeki organizasyonları ele alındığı zaman, Güney Slav toplumlarında görülen “zadruga¹²²” benzeri geniş ailelerle oluşturulan ataerkil bir biçimde örgütlenmiş bir klan örgütlenmesini

¹¹⁸ Curta, Danube Region, ss. 37, 38, 39.

¹¹⁹ Patrice Lajoye, “Sovereigns and Sovereignty among Pagan Slavs”, **New Researches on the Religion and Mythology of the Pagan Slavs**, 2019, s. 168.

¹²⁰ Lajoye, ss. 168-169.

¹²¹ Curta, Danube Region, s. 115.

¹²² Balkan kültür geleneğinin değişik biçimleriyle karşılaştığımız Sırbistan'a özgü zadruga'larda, yakın tarihe kadar varlığını sürdürdü. Zadruga yalnızca bir aile değildi; aralarında kan bağı olan üyeleri birbirlerine ortak dayanışma, aynı konutu paylaşma, ortak tüketim ve üretim ilişkileriyle sıkıca bağlandığı korporatif bir birimdi. Bu kurumun ekonomik temeli toprak mülkiyetiydi. Geniş arazilere yayılmış bir yurtluk içinde zadruga, hem bir akrabalık kurumu hem de kimi zaman hatırı sayılır büyüklüğe ulaşan bir insani yerleşim merkeziydi. Temel yapı olarak geniş ve açık olan ev, yapıların halka biçiminde birbirine eklenmesiyle genişliyordu. Aile reisi, iş bölümünü iş ekonomisinin gereklerine göre değil, “zadruga'nın” varlığını korumak ve genişletmek için yapılması gereken işleri gerçekleştirecek biçimde düzenlenirdi. Bunun anlamıysa, çalışmanın pratik olarak somut bir karşılığının olmaması ve üretilen ürünlerin maddi değeri göz önüne alındığında, bu değer belirlili bir piyasa oluşturmamasıdır. Braudel, Akdeniz, ss. 198 – 199.

göstermektedir¹²³. Bu örgütlenme anlayışı, Procopius'un söz ettiği demokrasi benzeri bir yapıyı da olasılıkla kapsayan ve sosyal eşitliğe dayanan, her türlü ekonomik ve siyasal merkezileşmenin kısıtlandığı bir sosyal örgütlenme yapısını ortaya koymaktadır¹²⁴. Böylelikle zadruga benzeri bir örgütlenme, Slavların yaşamaya fazla elverişli olmayan arazilerde bile topraktan mümkün olduğunca faydalanmasını sağlayarak hayatlarını sürdürmesine olanak sağlıyordu¹²⁵.

Erken Slavlar özellikle ormanlık alanlara yerleşmeyi severlerdi. Bu şekilde ormanlık alanların kaynaklarından da istifade etmiş olurlardı; inşa amacıyla kullandıkları odun, yaşam stokları için yabani arılardan ürettikleri bal ve kürklü hayvanların avları için ormanlık alanları tercih etmeleri genel sebepleriydi. Göl ve nehir kenarları da Slavların tercih ettiği habitatlardandı. Bu bölgeler onlara hem balıkçılık için hem de su kuşlarının avı ve kümes hayvanlarının besiciliği için elverişli ortamı sağlamaktaydı. “Genel olarak Slavlar önce vadilere yerleştiler, çok daha sonraki tarihlerde yaylalara nüfuz ettiler¹²⁶.”

Esas olarak Slavlar tarımcı bir topluluktular. Örneğin Pseudo – Mauricius, Tuna Slavları hakkındaki yazısında Slavların salt yağmacı çete grubu olmaktan çok daha uzak, yetenekli çiftçiler olduğunu, her türden hayvansal ve tarımsal gıda bolluğuna sahip olduğunu yazmaktadır. Bununla beraber hayvan besiciliği ile de uğraşan Erken Slavların yetiştirdikleri başlıca evcil hayvanlar sığır ve domuzdu. Daha sonraki yıllarda İ.S. X. yüzyıl bir İslam kaynağı, Slavları domuzları koyun gibi otlatmaya götüren bir halk olduğunu yazar. Koyun ve keçi besiciliği daha nadiren yapılırdı ve muhtemelen daha yüksek kesimlerde yaşayanlarca daha sık tercih ediliyordu¹²⁷.

Slav insanının karakteri hakkında Bizans tarihçileri Slavların cesur, dürüst, konuksever ve her şeyden önce bağımsızlıklarına çok düşkün bir halk olduğu konusunda hem fikir görünmektedir¹²⁸. Procopius, Slavların sadece erkekleri öldürüp ele geçirdikleri kadınlarla çocukları köle yapan ve bazen de tüm esirlerini hoş olmayan

¹²³ P.M Barford, s. 119.

¹²⁴ Curta, Danube Region, ss. 8-9.

¹²⁵ A. P. Vlasto, **The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs**, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 8.

¹²⁶ P. M. Barford, s. 21.

¹²⁷ P. M. Barford, s. 156.

¹²⁸ Dmitri Markov, “The Flowering of Slav Culture”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000-46076.nameddest=46188>, (28.05.2022), s. 4.

yöntemlerle öldüren zalim akıncılar olarak anlatır. Bununla beraber daha sonraki kaynaklar Slavların esirlerini geri sattıklarını ya da aralarında özgürce yaşamalarına izin verdiklerini anlatır¹²⁹. Theophylactos, İmparator Mauricius'un üç Slav (Sclavene) ile karşılaştığını ve üzerlerinde herhangi bir silah taşımadığını, *“çünkü onların ülkeleri demir yapımını bilemez, bu nedenle onlar dertlerden uzak barışçıl bir yaşama sahip olmasını sağlar”* diye anlatır¹³⁰.

Geç Roma – Erken Bizans Dönemi'nde tarihteki başlıca yerlerini almış olan Erken Slavlar hakkında dönemin yazarları, bazı konularda farklı görüşlere sahip olsalar da anlatılanlar Slavların tarih sahnesinde ortaya çıkıp varlıklarını duyurduklarında, büyük şehir yaşamından uzak, kabile kültürüne sahip, pastoral yaşam tarzından ve unsurlarından kopamamış istilacı bir toplum görüntüsü çizmektedir.

2.2.3. Sclavene Kabilesi

Erken Slav kabileleri arasında Bizans İmparatorluğu ile en çok savaşan ve İmparatorluğun Balkanlar'da bulunan topraklarının özellikle güney bölümünü istila edip yerleşen kabile, bir Güney Slav kabilesi olan Sclavene kabilesidir. Sclavene kabilesi Bizanslılar ile giriştiği mücadeleler sonucunda Erken Dönem Bizans İmparatorluğu'nun en yakından tanıdığı kabiledir. Aynı zamanda Sclavenelerin önemli bir bölümü Bizans topraklarına yerleştikleri için İmparatorluğun kültürel nüfuzuna doğrudan maruz kalacaklardır.

“Slav” sözcüğü ilk olarak Bizans kaynaklarında “Sklavenoi”, “Sklabenoi”... vs. gibi adlarla, İmparatorluğun kuzeybatı sınırında birtakım problemler yaratan insanlar için kullanılmıştır. Erken Bizans Dönemi'nde yaşamış çeşitli yazarlar tarafından Sklabinioi, Sklavenoi, Sklaboi, Sthlaboi, Sthlabenoi, Sthlabinoi, Esklabinoi gibi adlarla anılmıştır. Orta çağın erken ve orta dönemi Latin kaynakları da büyük olasılıkla Batı Slavlarından sözederken Sklaveni, Sclavini, Sclavi, Schlavi, Sclavenia, Sclavinia ve Sclavania gibi terimleri kullanmaktadır¹³¹. Ancak esas olarak Güney Slav toplumunu oluşturacak olan Sclavene olarak

¹²⁹ Pohl, s. 151.

¹³⁰ Curta, Danube Region, s. 59.

¹³¹ Barford, s. 28.

adlandırılan toplumun, diğer Slav toplumları gibi kendisine Slav dilinde hangi ismi verdiklerini net olarak bilmemekteyiz¹³². Sclaveni (-eni çoğulluk sağlayan son ek) terminolojisinin Slovene isminden türemiş olabileceği düşünülür¹³³. “Kelt” isminin Yunan kaynaklarında Keltoi, Roma kaynaklarında Latince’de “Galli” ya da “Gaul”, “Germen” isminin ise Latince’de “Germani” olarak bilinmesine karşın Slav sözcüğünün kökeni olan Sclaveni adı VI. yüzyıla kadar karşımıza çıkmamaktadır¹³⁴.

Ephesoslu Ioannes olarak bilinen kronikçi ve din adamı, saldırgan Slav gruplarını özel bir terimle tanımlamamıştır ve bunun yerine İ.S. VI. yüzyıl sonu ve VII. yüzyıl başlarında Konstantinopolis’te ortaya çıktığı tahmin edilen “Sklavini” (Σκλαβίνων) terimini kullanmıştır. Ek olarak “Σκλαβηνων” (Sklavenon, Sklabenon) ya da kısa şekli ile Σκλάβοι (Sklavoi, Sklaboi) adları, Tuna’nın kuzeyinden gelen barbar askeri grupları tanımlamak için kullanılmıştır. İ.S. 586 yılında Thessalonika’nın (Selanik) Slavlar tarafından saldırıya uğradığı tarihte Ephesoslu Ioannes, “Sklaviniai” (Σκλαβινίων) sözcüğünü şehre saldırıda bulunan Slavlar için tanımlamada tercih etmiştir. Görünüşe göre adı geçen “Sklavini” (Σκλαβίνων) terimi en azından bu dönem itibarıyla barbar topraklarından gelenleri tanımlamak için kullanılırken, “Sklaviniai” ise Tuna’nın diğer tarafında bulunanlara işaret ediyordu¹³⁵.

Bizans İmparatoru Mauricius’un İ.S. 590 yılındaki seferinde bulunmuş olan Strategikon’un yazarı (Pseudo – Mauricius) ile büyük ihtimalle çağdaş olan Theophilaktos Simokattes, sadece Sclaveneleri ve Anteleri biliyorlardı. Bu gibi özel bir durumda “Sclavenes” terimi, “Sclavinia” (ya da Sclaviniai) denilen ve Bizans’ın tam olarak egemenliği altına alamadığı bölge veya bölgelerin¹³⁶ ötesinde yaşayan çeşitli Slav gruplarını bünyesinde barındıran bir “şemsiye” terim olarak kullanılmıştır.

Florin Curta: “Sclavene ismi saf bir şekilde Bizans İmparatorluğu tarafından, imparatorluğun kuzey sınırının diğer yakasında karmaşık bir etnik yapı oluşturmak için tertip edilmiş bir kavramdır” diye görüşte bulunmaktadır. Aynı şekilde “Belki de

¹³² Kaldellis, Romanland, s. 137.

¹³³ Barford, s. 29.

¹³⁴ Edward James, “Europe’s Barbarians: AD 200 – 600”, Routledge, London and New York, 2014, s. 7.

¹³⁵ Mitko B. Panov, “Reconstructing 7th Century Macedonia: Some Neglected Aspects of the Miracles of St. Demetrius”, *ИСТОРИЈА (Journal of History)*, 2012, s. 97.

¹³⁶ Andrew Louth, “Greek East and Latin West: The Church, AD 681 – 1071”, St Vladimir’s Seminary Press, New York, 2007, s. 171.

“Sclavene” başlangıçta belirli bir etnik grubun kendini tanımlaması olabilir. Bununla beraber en katı haliyle “Sclavene etnisitesi” bir Bizans icadıdır.” önerisini yapmaktadır¹³⁷.

Erken Güney Slavlarının Bizanslılar tarafından kökteş ancak farklı isimlerde adlandırılmalarının birçok sebebi bulunabilir. Örneğin: “Sklavenon” Tuna’nın kuzeyinden gelen askeri grupları, “Sclavenes” terimi ise Sclaviniai sınırının ötesinde yaşayanları tanımlamak için kullanılmıştır. Kroniklerde karşımıza çıkan “Sclavini” ve “Sclavi” adlandırmalarındaki kullanım farkını inceleyecek olursak eğer, Sclavi’nin kullanımı muhtemelen Konstantinopolis’te ortaya çıkan bir terim olarak daha “resmi” bir kullanım şekli olduğu varsayılmaktadır¹³⁸.

Geç Antik Dönem yazarları Iordanes ve Procopius, bize Anteler (Antae) ve Sclaveneler (Sclavini) hakkında verdikleri bilgilerden bu iki halkın, Tuna boyu ve Balkanlar’daki Slav göçünde eşit öneme sahip olduğunu bilmekteyiz. Ancak büyük Slav göçü sona erdiğinde ve Slavlar Güneydoğu Avrupa’ya yerleştiklerinde Ante (Antae) adı ortadan kayboldu ve Yunanca “Slavi” adı tüm Slav dünyasını kapsayacak şekilde genişletildi. İ.S. VI. ve VII. yüzyılda Slavların bu tek bir ismin benimsenmesi ve hızlı bir şekilde Slav bilincinin yükselmesinin altındaki sebep büyük olasılıkla Slavların asırlar boyunca Germanler, Finler ve Asya üzerinden gelen çeşitli göçebe topluluklarla karşı karşıya kalmaları ve en nihayetinde kendilerini Bizans İmparatorluğu ile karşı karşıya bulmalarındır. Bu durum onların kendi kimliklerini daha keskin bir şekilde farkına varıp benimsemeleri sağlamıştır¹³⁹.

Sclavene sözcüğü, Orta Çağ Yunancası’nda biraz daha değişim geçirerek sklavos ve slavikos haline gelerek diğer Batı dillerine; Latince (sclavus), Oksitanca ve Fransızca’ya (esclave), İtalyanca’ya (schiavo) ve hatta Arapça’ya (saqâlîba, sqaliba, صدقالبة, saqlabi, sakalibe¹⁴⁰) kadar geçmiştir. Özellikle Batı Avrupa bölgesinde zaman içerisinde farklı bir anlam ve boyut kazanmaya başlamıştır.

Latince Servus sözcüğü hem özgür hem de köle insan anlamına gelebilmektedir. Benzer bir şekilde Latince’deki “Sclavus” ve diğer ilişkili olduğu dillerde de (Fransızca, İtalyanca, Yunanca, Arapça vb.) köle edilmiş kişi, Slav asıllı kişi ve

¹³⁷ Curta, Danube Region, ss. 118–119.

¹³⁸ Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (15.05.2020), s. 520.

¹³⁹ Vladimir D. Korolyuk, s. 11.

¹⁴⁰ Houari Touati, **Ortaçağ’da İslam ve Seyahat: Bir Alim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi**, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

yahut her iki anlama birden gelebilmektedir ve Sclavus kelimesi sık olarak köle edilmiş Slav asıllı kişi anlamını da taşımaktadır.

İ.S. XI. ve XIII. yüzyılları arasında, yani İ.S. 1100 yılını takip eden dönem boyunca kölelikten esaret anlamına dönüşen kavramsal geçiş, Bloch (Marc Bloch) ve birçokları gibi Latinistler tarafından dilbilimsel bir geçişe işaret etmektedir. Köle insan terimi, önceki dönemlerde Latince’de ancilla, serva/servus ve familius olarak kullanılırken sonrasında bu terime Orta Çağ Latincesi’nde “sclavus” da buna dahil olacaktır. Elbette Orta Çağ Latincesi’nde sclavus terimi köle insanı tanımlayan tek ve en sık kullanılan sözcük değildir. Servus ve ancilla sözcükleri de sıkça kullanılmaya devam etmiştir¹⁴¹.

2.3. ROMA TOPRAKLARINDA SLAVLAR

2.3.1. Slavlar Roma Sınırında

Erken Bizans Dönemi’nde vuku bulan tarihi ve siyasi olaylar arasında belki de en önemli yaşanan olay Slavların Balkanlar üzerinde kuracakları hegemonyadır. Bizans İmparatorluğu’nun önceki barbar istilalarının etkileri derin izler bıraksa da bunlar geçici bir süre boyunca nüfuz etmiş, Kavimler Göçü’nün getirdiği büyük Germen istilasını bile İmparatorluğun Balkan topraklarını nihayetinde terk etmiştir¹⁴². İmparatorluk yıkıcı barbar istilalarını savuşturduğunu düşünürken onların yerini Slavlar almıştır¹⁴³.

Slavların Tuna nehrini ne zaman aştığı ve Bizans topraklarının Balkan sınırlarını ne zaman geçmeye başladıkları dönemin net tarihini vermek oldukça güçtür. Hun kağanı Attila’nın Hunlar haricinde Dacia’nın yüksek kesimlerinde yaşayan Gepideler, Ostrogotlar, Tisia çevresine iskan etmiş Ruglar, Skirler, Turcilingueller, Süevler, hükümdarları Candax komutasındaki Alenlerden oluşturduğu konfederasyonun içinde hiç şüphesiz Slavlar da bulunuyordu. İmparator Valens’in

¹⁴¹ Catherine E. Karkov, Anna Kłosowska, Vincent W.J. van Gerven Oei, **Disturbing Times: Medieval Pasts, Reimagined Futures**, Punctum Books, 2020, ss. 151, 160, 163, 175.

¹⁴² Ostrogorsky, Bizans, s. 75.

¹⁴³ Levchenko, s. 65.

Gotlara karşı yaptığı savaşta Tuna'dan çok uzakta olmayan Slavlar¹⁴⁴, Theodoric ve komutası altındaki Gotların İ.S. 488 yılında Balkanlar'dan ayrılıp İtalya'ya yola çıkmasıyla birlikte, daha VI. yüzyılın başlarında aşağı Tuna nehrinin sol kıyısına yerleşmişlerdi¹⁴⁵. Bunun üzerinden çok zaman geçmeden de Anteler ve Sclaveniler Tuna'yı aşip devletin bu zayıflamış sınırından imparatorluğun içlerine baskın yapmaya başlayacaklardı¹⁴⁶.

Slavlar Balkanlar'a vardığı zaman, Balkan Yarımadası'nın merkezi altı asırdır Roma egemenliğindeydi. İ.Ö. I. yüzyılda bölgeye gelen Roma ordusu, Tuna'ya kadar gelerek nehri İmparatorluğun kuzeyindeki bir doğal sınırı haline getirmeye teşebbüs etti¹⁴⁷ (Lev 17). Yarımada Yunanca, Latince ve çeşitli yerli dillerin konuşulduğu birbirinden farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmaktaydı¹⁴⁸. İ.S. V. yüzyıla gelindiğinde özellikle Hunların İ.S. 441 yılında Tuna'yı geçmesiyle, Balkanlar savaşların yaşandığı bir bölge konuma düştü. Yaşanan savaşlar ve getirdiği yıkımlar sonrası İ.S. V. yüzyıl sonu ve VI. yüzyıl başı Bizans İmparatoru Anastasius (İ.S. 491–518) hükümdarlığı sırasında, imparatorluğun Balkanlar'daki topraklarında hem yarımadadaki savunmanın tahkimi hem de yıkılıp zarar gören kamu ve sivil yapıların onarımı ve inşasına başlanmıştı. Bu dönemde Slavlar ve Bulgarlar imparatorluğun Tuna sınırını geçip baskınlar düzenliyordu, ancak bu istila ve baskın girişimlerinin hiçbirinde henüz daha kalıcı bir yerleşim söz konusu değildi¹⁴⁹. Bununla birlikte Anastasius dönemi, Balkan yarımadasındaki Slav varlığı ve tarihinin başlangıcı olarak görülebilir¹⁵⁰. Rus akademisyen Drinov, Balkanlar'daki coğrafya ve kişi adları üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda, Balkanlar'daki Slav varlığının genel kanının aksine İ.S. II. yüzyılda başladığını öne sürmüştür¹⁵¹. Ancak bu netlik kazanmış bir iddia değildir.

İmparator Iustin I. (İ.S. 518 – 527) döneminde de akınları devam eden ve güçleri gittikçe artan Slavlar, bu dönemde net olarak iki ana grupta tanımlanabilir;

¹⁴⁴ Curta, Danube Region, s. 76.

¹⁴⁵ Levchenko, s. 43, Vlasto, s. 1.

¹⁴⁶ Barford, ss. 6-50.

¹⁴⁷ Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/>, (06.05.2021), (Slavs), s. 31.

¹⁴⁸ Heather, s. 386

¹⁴⁹ Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021), ss. 31-32.

¹⁵⁰ Vasiliev, s. 141.

¹⁵¹ Vasiliev, s. 136.

Tuna'nın kuzey ve orta havzasına iskan etmiş Sclaveneler ve daha da doğuda bulunan Karpatlar ve Donets arasına yerleşmiş Antelerdir¹⁵². Sclavenelerin Bizans topraklarına düzenledikleri saldırılara, Iustinus I döneminde Anteler de kesin olarak katılmışlardı¹⁵³. Slavların Tuna boyunca gerçekleştirdikleri saldırıları ilk kaleme alan Procopius'un anlatısından yola çıkılarak bir tahmin yapılırsa eğer, bu ilk Ante saldırısının tarihi İ.S. 518 yılı olabilir¹⁵⁴.

Unutulmamalıdır ki Bizans Dönemi kaynakları Slav sorunundan bahsederken farklı zamanlarda farklı isimler (Avar, Slav, Onogurlar...vb) kullanıyorlardı¹⁵⁵. Örneğin Ioannes Biclaensis'ten Aziz Pancratius yaşamına kadar bir dizi kaynak, Slav isminin yerine Avar ismini kullanmıştır¹⁵⁶. Bunun sebebi, dönemin yazarlarının kuzeyden gelen bu istilacıların etnik yapısı bakımından pek fazla bilgi sahibi olmaması ve Slavlar ile Avarların Bizans İmparatorluğu'na birlikte saldırmalarıdır¹⁵⁷. Erken Slav tarihinin önemli dönüm noktalarından biri Slavların Avar egemenliğine girmesidir. Slavlar uzun zaman boyunca Avarlara tabi olarak yaşamışlardır¹⁵⁸. Avarlar, İ.S. VI. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan ovasına yerleşmiş, "Türki" bir dil konuşan¹⁵⁹ ve tıpkı Hunlar gibi göçebe bir toplumdur. Kurdukları yönetimle iki yüz yıldan fazla bir süre boyunca bölgede büyük bir güç oluşturmuş olan Avarlar, komşuları olan Germen ve Slav kabilelerini boyundurlukları altına almışlardır¹⁶⁰. Yönetimlerinin başında bulunan "kağan", çeşitli Slav kabileleri üzerinde kontrol sahibiydi. Dönemin siyasi ve sosyolojik sebeplerinden kaynaklı eski zaman kayıtlarının azlığı, Slavlardan kısa bir süre sonra yazılı kaynaklarda değinilmeye başlanan Avarların¹⁶¹, Slavlar ile olan ilişkilerini son derece tartışmalı hale getirmiştir. Avarların bozkırda ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkması, çok sayıda Slav kabilesi üzerinde bir domino etkisi yaratarak onların İ.S. VI. ve VII. yüzyılları arasındaki göç hareketindeki temel sebep

¹⁵² Obolensky, s. 27.

¹⁵³ Heather, s. 392.

¹⁵⁴ Curta, Danube Region, s. 75.

¹⁵⁵ Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/230-060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (16.05.2020), s. 515.

¹⁵⁶ Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/-230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (25.05.2020), s. 540.

¹⁵⁷ Vasiliev, ss. 135-206.

¹⁵⁸ Curta, Danube Region, s. 60.

¹⁵⁹ Heather, s. 400.

¹⁶⁰ Ali Dinçol ve diğerleri, s. 440.

¹⁶¹ Pohl, s. 118.

olduğu iddia edilmiştir¹⁶². Böylelikle saldırgan Avar egemenliğinden kaçmak isteyen bazı Slavların, Tuna'nın güneyine yerleşmeye başlama sebebinin, kendilerine yeni bir yurt arayışı içinde oldukları ihtimali bulunmaktadır¹⁶³. Ancak, bir görüşe göre bu yeni bir yurt arayışı fikri biraz “romantik” denilebilecek bir düşüncedir. Çünkü zaman içinde Balkanlar'dan Yunanistan yarımadasına akın yapmaya başlayan ve tarımcı bir toplum olan Slavların, hasat zamanı arazi aramak için uzak bölgelere sefere çıkıp üstelik Thessalonika gibi büyük şehirleri kuşatmaya başlamaları pek mümkün görülmemektedir. Bu düşünceye göre Slavlar uzun yıllardır sistemli olarak baskınlar yapmaktaydı¹⁶⁴.

Sclavenelerin en azından net bir tarihi olmamakla birlikte Bizanslı kronikçi Menandros'tan öğrendiğimiz kadarıyla, Avar Kağanı'nın ilk olarak Daurentius adındaki bir Sclavene şefine bir elçi göndererek Avar süzerenliğine dahil olmasını ve ona vergi vermelerini teklif ettiğini yazmaktadır. Slavlar ve Avarların ilişkileri zaman zaman şiddetli sonuçlar doğursa da her iki toplumun da birbirleri üzerinde, özellikle de bir takım stratejik konularda büyük etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin; Slavlar, Avar ordusuna katılarak büyük birlikler oluşturmuştur. Theopylactos'un aktardıklarına göre Tizsa savaşında esir alınanların büyük çoğunluğu Slav kökenlilerden oluşmaktaydı. Kariyerini Avar Kağanlığı'nda geçiren özellikle bazı aristokrat Slav savaşçıları kendilerini bir zaman sonra Avar olarak görmeye başlamaktadır¹⁶⁵. Buna karşın belki de bazı Avarlar da Slav dilini konuşmayı öğrenmiş olabilir¹⁶⁶. Avarların, tarımsal tedarik olmadan uzun süre ayakta kalamayacak olan göçebe ekonomi sistemine, önemli bir kısmı tarımcı ve çoban bir toplum olan Slavlar¹⁶⁷ ile yerli unsurlar tarafından tarımsal gereksinimler ve başka emek gerektiren iş güçlerinin yanında, bazı ürünler ile birtakım askeri ihtiyaçlarının desteği sağlanmıştır¹⁶⁸. Bataklık, göl ve nehir kenarlarında yaşamaya alışkın Slavlar, Avarlara kıyı bölgelerindeki istihkamlara yapılacak olan saldırılar için bir çeşit kayık

¹⁶² Roman Zaroff, “The Avar Impact on Socio – Political Developments among the Western and Southern Slavs”, **Proceedings of The University of Queensland History Research Group**, Cilt. 10, 1999, ss. 1, 3, 4.

¹⁶³ Heather, s. 401.

¹⁶⁴ Pohl, s. 137.

¹⁶⁵ Pohl, ss. 139-143.

¹⁶⁶ Curta, *Lingua Franca*, s. 143.

¹⁶⁷ Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022), s. 9.

¹⁶⁸ Pohl, ss. 161-244.

üretirlerdi¹⁶⁹. Slavlar da Avarlardan at sürmeyi öğrendiler¹⁷⁰; bu da onlara uzak mesafeleri kısa sürede katetmeyi ve savaşlarda da manevra kabiliyeti sağlamış olmalıdır. Bu iki toplumun istila hareketlerinin temel farklarından biri Avarlar çoğunlukla yağma, Slavlar ise yerleşimle ilgileniyordu¹⁷¹.

Savaşçılık ve tarım konusunda yetenekli, adeta çiftçi savaşçılar olan Slavların, basit yaşam alışkanlıkları, savaş yapma konusundaki tarz, strateji ve alışkanlıklarını da etkilemiştir; ilkel bir sosyal organizasyon, karmaşık olmayan savaş teçhizatları, büyük ölçüde yaya birliklerin oluşturduğu savaşçılar grubu, her ne kadar boyun eğmekten hoşlanmayan ve entegrasyona karşı direnişleri bu inatçı halk hakkında genel bir perspektif oluştursa da kendileriyle özdeşleşmiş bazı savaş stratejileri bulunmaktaydı¹⁷²:

Cephaneleri fakir olmakla beraber, sayıca fazla ve zorlu karakterdeki Slavlar ekseriyetle küçük ciritler ve büyük dikdörtgen kalkanlar kullanırlardı. Düşmanlarını orman veya dağlarda pusuya düşürmeyi tercih eder, ancak eğer açık arazide savaşa zorlanırlarsa tek bir vahşi piyade hücumu yaparlardı. Zehirli oklarına rağmen okçuluk, ciritle beraber mızrak, bıçak ve İ.S. VIII. yüzyıldan itibaren de savaş baltaları kullanan Güney Slav savaşçıları için tali önemliydi. Kılıçlar ve az miktardaki zırh ise seçkin idareci sınıfın tasarrufundaydı¹⁷³.

Pseudo – Mauricius Slavların teçhizatı hakkındaki bilgileri şöyledir: “*Kısa mızraklar ile donanmışlar, her bir adam iki tane taşıyor, bazıları kullanımı zor olan büyük bir kalkan taşıyor. Ayrıca tahta yaylar ve küçük zehirli oklar kullanıyorlar¹⁷⁴.*” sözleriyle Slavların kullandığı teçhizatın genel bir profilini çizmektedir.

Ormanlık yerler, engebeli ya da sarp alanlar gibi farklı arazilerde pusu kurma konusunda niteliğe sahip Slavlar¹⁷⁵, su kenarlarında da pusuya düşürme konusunda yetenekliydi¹⁷⁶. Bunu Tuna Nehri boyunca hem barbarlara hem de Romalıları karşı ustaca uyguluyorlardı¹⁷⁷. Özellikle müstahkem kampların etrafına pusu kurarak,

¹⁶⁹ Pohl, s. 168.

¹⁷⁰ Pohl, s. 137.

¹⁷¹ Branka Vranešević–Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyr.it/porphyr-a27-byzantium-and-the-slavs/> (07.05.2021), s. 31.

¹⁷² Pohl, s. 154.

¹⁷³ David Nicolle-Angus McBride, **Doğu Roma Orduları M.S. 306-886**, çev. Buket Bayrı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 48.

¹⁷⁴ Barford, s. 142.

¹⁷⁵ Barford, s. 142.

¹⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. Pohl, s. 179.

¹⁷⁷ Pohl, s. 118.

askerlerin savunmadan çekilmelerini bekleyip kanatlardan saldırı yaptıklarından bahsedilir¹⁷⁸.

Bizans İmparatorluğu'nun Slavların tüm bu yağma ve talan hareketlerine karşı Slav asıllı bir Bizanslı magister militum olan Chilbudius'tan¹⁷⁹ sonra neden ilk kez İmparator Mauricius'a kadar imparatorluğun Tuna boyuna büyük bir sefer tertiplememiş olması düşündürücüdür. Bunun sebebi çok büyük ihtimalle imparatorluk, gerçek tehdit olarak Avar otoritesindeki Slavları değil bağımsız olarak yaşayanları kendine tehlike olarak görmesiydi. Yine de bu yapılan seferlerdeki amaç dahi imparatorluğun kendi toprağı olarak gördüğü Balkan ve Yunanistan topraklarına yerleşmiş olan Slavlara karşı girişimi değil, sınırın ötesinde yaşayanlara karşı kazanılabilecek bir zafer ve bunun sonucunda Konstantinoupolis'te yapılacak kolay bir askeri zafer propagandasının da amaçlanmasıdır. Sonuç olarak Mauricius'un seferlerinde bile fetih değil, sınırların korunması amaçlanmıştı¹⁸⁰.

Bizans İmparatorluğu'nun Slav saldırılarına karşı belli bir kayıtsızlığı nihayetinde saldırganların cesaret ve teşebbüslerini daha da arttırmış olabilir. Slavların zaman ilerledikçe sadece yağma hareketlerinde bulunmayıp “*az çok güttükleri amaç, Akdeniz kıyılarında çıkış noktalarına sahip olmaktı*¹⁸¹.” Bu sebeple belirledikleri rota üzerine harekete geçerek,¹⁸² oldukça erken tarihlerde hedefledikleri şehir ise Makedonya bölgesinin Ege Denizi kıyısında bulunan ve imparatorluğun ikinci büyük kenti olma yolunda ilerleyen Thessalonika'ydı¹⁸³ (Lev 18).

¹⁷⁸ Barford, s. 143.

¹⁷⁹ Averil Cameron, Brayn Ward-Perkins, Michael Whitby, **The Cambridge Ancient History XIV: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425-600**, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 474.

¹⁸⁰ Curta, Danube Region, ss. 99-100.

¹⁸¹ Lemerle, s. 59.

¹⁸² Vasiliev, s. 170.

¹⁸³ Lemerle, s. 59.

2.3.2. Slavlar Makedonya’da

Bizans’ın Avrupa tarihinde kalıcı olarak yaptığı ve son bir katkı olan imparatorluk diplomasisi¹⁸⁴, Tuna bölgesi ve Balkanlar’ın güneye doğru uzanan bölgesinde en güçlü bir şekilde hayatta kalabilme mücadelesinde bulundu. Bizans’ın bu alandaki politikası, imparatorluğun Slavlarla olan ilişkisi tarafından belirlendi¹⁸⁵.

İmparator Iustinianus I. tahta çıktıktan sonra hemen hemen her yıl imparatorluğun Hellas ve Khersonesos’un da dahil olduğu tüm bölge Hunlar, Gepideler ve Slavlar tarafından saldırıya uğramaktaydı ve her saldırı “Romalıların” çok büyük kayıplar vermesine yol açmaktaydı. Buna karşılık Sarazenler, Persler, Hunlar, Slavlar ve başka birçok barbar toplum çeşitli saldırı teşebbüslerinden Bizans’ın yaptığı misillemeler sonucunda saldırganlar da büyük kayıp vermekteydi¹⁸⁶. Yayılmacı bir politika izleyen Iustinianus’un yaptığı çok sayıdaki seferi iki kategoriye ayırabiliriz; bunlar batıda imparatorluğun asıl düşmanı olarak gördüğü Germenlere karşı olan saldırı savaşları, doğuda Perslere ve kuzeyde Slavlara karşı yaptığı savunma savaşlarıdır¹⁸⁷.

Iustinianus Asya’da olduğu gibi Avrupa’da da sınırlarında muazzam bir müstahkem mevkiiler sistemi geliştirmişti; Balkan yarımadasında, Tuna kenarındaki müstahkem hattın gerisinde, ülkenin içinde de kuvvetli bir müstahkem mevkiiler zinciri uzamaktaydı. Fakat, yeterli askeri birlikten yoksun olunca en kuvvetli müstahkem mevkiilerin bile yapabileceği bir şey yoktu¹⁸⁸.

Güçlü bir tahkimat ile sınırlar korunsun da Bizans İmparatorluğu Iustinianus döneminde Batı’da yapılan fetih politikası sonucunda, Bizans’ı Balkan yarımadasında savunma durumunda kalmasını zorunlu hale getirmişti¹⁸⁹ (Lev 19).

Doğu eyaletlerinde yaşayanlar Iustinianus’un batıdaki icraatlarının sonuçlarından korunurken, Balkanlar’daki yurttaşları zorlukları doğrudan hissediyordu. Balkan garnizon şehirleri, batı ordularına asker temini için boşaltıldı. Tuna sınırı artık yine gedik veriyordu. 540’larda Slavlar Roma topraklarının ta içlerine akın ettiler. Iustinianus, İtalya ve Afrika’nın neredeyse ortadan kalkmış Latinliğini yeniden diriltmek için Balkanlar’daki Doğu Roma devletinde yaşayan Latin çekirdeği zayıflattı. Balkanlar’ın Slav yerleşimleri Iustinianus’un Batı’daki emellerinin doğrudan sonuçlarıydı¹⁹⁰.

¹⁸⁴ Obolensky, s. 3.

¹⁸⁵ Obolensky, s. 9.

¹⁸⁶ Procopius, **Bizans’ın Gizli Tarihi**, çev. Emrah Peksoy, Say Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 100-101.

¹⁸⁷ Vasiliev, s. 162.

¹⁸⁸ Ostrogorsky, Bizans, s. 66.

¹⁸⁹ Ostrogorsky, Bizans, s. 75.

¹⁹⁰ Peter Brown, **Geç Antikçağ’da Roma ve Bizans Dünyası**, çev. Turhan Kaçar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 95-96.

İ.S. 545-547 yılları arasında tekrarlanan Slav saldırıları Dyrrachum'a kadar olan tüm İllirya'yı yıkıma sürükledi; 15.000 askere sahip İlliryalı komutanlar Slavlara karşı koyma cesaretini gösteremediler. Ümitsiz bir savaş içindeki imparatorluk ordusu zorlukla da olsa Slavları Tuna ötesine çekilmeye zorladı. Ancak Bizans, bu savaşlar sonucunda Slavların her yıl düzenli olarak tekrarladıkları saldırılara son veremedi ve böylece Slavların bir kısmı bölgede kalmıştır¹⁹¹. Ama bu Slav saldırıları sonrasında henüz daha kalıcı kitlesel yerleşmeler gerçekleşmemiştir¹⁹². Çünkü Slav kabileleri Bizans arazisini yağmalayıp elde ettikleri ganimetlerle Tuna gerisine geri çekiliyorlardı. Bizans İmparatorluğu batı topraklarında zaferler kazanırken imparatorluğun çekirdek arazisi tahrip edilmekteydi¹⁹³. Böylelikle İmparatorluğun ölmüş olan kısmı için yaşayan kısmı feda edilmiş oldu¹⁹⁴.

Iustinianus barbar kabileleriyle bir takım diplomatik ilişkiler kurmayı ihmal etmedi. Lombardlar ve Ante Slavları ile Gepideler ve Hunlara karşı bir ittifak kurdu. Sclavene Slavları bu ittifaka dahil değildi ve bu sebeple kendi istila ve baskın hareketlerini gerçekleştiriyorlardı. Örneğin büyük bir Sclavene grubu Roma topraklarını İ.S. 545 yılında yağmalayarak çok sayıda Romalı esir ile birlikte geri döndü¹⁹⁵. Procopius, Sclavenelerin ilk kez bir şehri (Rodoplar'da Abdera yakınındaki Topeiros şehri) ele geçirmeyi başardığından bahseder¹⁹⁶. Ayrıca Iustinianus Sclavenelerin sürekli gerçekleştirdiği saldırılardan dolayı Adina adında bir kale inşa ettirdi¹⁹⁷. Elbette bu önlem ve ittifakların uzun vadede bir etkisi olmayacaktı. Sonunda Slavlar İ.S. 560 yılında kışı Bizans toprağında geçirdiler ve takip eden zaman içinde Balkanları kolonize etmeye başladıklarında geride kalan Bizanslılar yarımadadan göç etmeye başlayacaklardır¹⁹⁸.

Bizans İmparatorluğu'nun kültürel gücü Slavlara çabuk bir şekilde nüfuz etmeye başlamıştır. İlk olarak Tuna'nın güneyine yerleşen Slavlar genelde din ve

¹⁹¹ Vasiliev, s. 170.

¹⁹² Levchenko, s. 90.

¹⁹³ Ostrogorsky, Bizans, s. 66.

¹⁹⁴ Lemerle, s. 53.

¹⁹⁵ Curta, Danube Region, ss. 82-83.

¹⁹⁶ Curta, Danube Region, s. 85.

¹⁹⁷ Curta, Danube Region, s. 88.

¹⁹⁸ Branka Vranešević – Olga Špehar, "Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs", 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021), s. 32.

ticaret yoluyla bazı Bizans unsurlarını kabul etmeye başlamıştır¹⁹⁹. Bazı Slavların Bizans ordusu içinde görev alması da bunda etkili olmalıdır.

Iustinianus yasasına göre, o çağdaki Bizans ordusu üç bölümden oluşmaktaydı: yerli halktan derlenmiş, ordu komutanlarının (magistri militum proesentalis) emrindeki düzenli alaylar; on bir imparatorluk muhafızı birliği, yani schola; imparatorluk sınırlarında dolaşan ve hizmetini en iyi parayı verene satmaya hazır barbarlardan devşirilmiş foederati askerler. Bizans, rastladığı her yerde foederati denilen bu paralı milisleri orduya alıyordu. Böylece, imparatorluk bayrağı altında bir boylar ve halklar mozaïği yaratılmıştı.

Bu çeşitli kavimler mozaïğinden oluşan askerlerin arasında Slavlar da vardı²⁰⁰. Souarounas adında bir Sclavene'nin Roma ordusunda Kafkasya seferinde bulunduğu bilinmektedir. Başka bir Slav kökenli askeri komutan Belisarius'un İ.S. 540 yılındaki Aixium kuşatmasında görmekteyiz²⁰¹. Slavların birçok barbar gibi Bizans ordusuna katılıp imparatora sadakat yemini etmeleri onları kültürel anlamda olmasa da en azından "Romalı askerler" haline getirmiştir²⁰². Tarihçi Agathias Bizans ordusunda görevli ve muhtemelen kendisine bağlı birliklerle birlikte Pers cephesine istihdam edilen üç Slav subayın ismini kaydetmiştir: Vsegord, Svarun ve Dobrojezda. İS. 555 yılına tarihlenen bu yazıda Dobrajezda'nın oğlu Leontios'un ise bir Hristiyan olduğunun netliği görülebilir. Bu Slavlar Karadeniz'in kuzey batı kıyısından gelen ve Yunanlar tarafından Ante olarak bilinen Slavlardı²⁰³. Iustinianus döneminde yaşanan büyük veba salgınının yarattığı kayıplar sebebiyle çiftçi ve çoban Slavlar belki fazla direnişle karşılaşmadıkları için kendi kendilerine yerleşmeye ya da azalan nüfustan dolayı çiftçiler olarak Roma topraklarına yerleştirilmeye başlanmış da olabilir²⁰⁴.

Bizanslıların barbar Slavlara karşı tutumunu anlamak için Romalıların "barbar"lara karşı bakış açısının önemli olacağı düşüncesindeyim. "Barbar" sözcüğü ilk olarak Greco – Roman dünyasından beri varlığı süregelen bir kelimedir. Kelimenin orijinal hali Yunanca'da "Barbaros" sözcüğünden türemiştir ve Yunanca konuşmayan anlamına gelmektedir. Antik Yunanlar için Hellenik dünyanın dışında,

¹⁹⁹ Branka Vranešević – Olga Špehar, "Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs", 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021), s. 33.

²⁰⁰ Levchenko, ss. 82-83.

²⁰¹ Curta, Danube Region, ss. 83-84.

²⁰² Branka Vranešević – Olga Špehar, "Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs", 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021), s. 36.

²⁰³ Vlasto, s. 4.

²⁰⁴ Pohl, s. 148.

aynı yaşam tarzına, düşünce sistemine sahip Yunan olmayan insanları tanımlardı²⁰⁵. Kelimenin özellikle Yunanistan'ın Pers işgali sonrası kullanımı daha da yaygınlık kazandığı düşünülür. Roma dünyası için barbar kelimesi biraz daha farklı anlam taşımaktadır. Romalılar, özellikle bazı göçebe ve tarım yapmayı bilmeyen kabileleri tanımlamak için bu sözcüğü kullanmıştır. Tarım ve ticaret işleriyle uğraşan diğer toplumları medeni dünyaya daha yakın olarak görmüşlerdir. Romalılar için karşı rakip toplumu barbar olarak adlandırmak, adeta barbarlara karşı kendi hiyerarşik üstünlüklerini kanıtladıkları bir algı haline gelmiştir. Buna rağmen bazı Romalılar barbar kökenlerini unutmamışlardı. Gallo – Romalılar kendilerini Iulius Caesar'ın Galya'yı fethettikten sonra Roma yaşam ve kültür dünyasına adapte olduklarının son derece bilincindeydiler. Bu şekilde Roma kültürü ve Romalılık sadece oikumenik denilen evrensel dünya ve imparatorluk anlayışı için değil dünyanın geri kalan bütün bölümüne karşı emperyal kültürel üstünlüğünü güvence altına almanın bir ifadesiydi²⁰⁶. Klasik mirastan Yeni Roma İmparatorluğu olan Bizans'a gelindiğinde ise barbar anlamının niteliği biraz daha değişime uğramıştı. Artık barbar sözcüğü Bizans'ın oikumenik imparatorluğu dışında yaşayan pagan inancına mensup kişileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştı. Bizanslılar için barbar terimi hala Yunanca olmayan dilleri tanımlamada da kullanılmıştır. Ancak Hristiyanlık dini, başkalarıyla etnik ayrımı belirleyen baş unsur haline gelmiştir. Bunun sebebi, Hristiyanlığın pagan dini üzerindeki mutlak zaferi ve Musevi inancı ile Hristiyanlığın metafizik etkisiyle Pax Romana'nın Pax Christiana'ya eş değer duruma dönüşmesidir. Böylelikle Bizanslı Romioslar ile barbarlar arasında etnik ayrım ortadan kalkmıştır. Artık Bizans Romalılığı'nı yani "Romios" olmayı belirleyen şey, Orthodox kilisesinin bir üyesi olmak ve tanrının halefi sayılan imparatora bağlılıktı. Temel olarak bir barbar, pagan inancına sahip ve imparatorun yetki alanı dışında olan insanları tanımlamakta kullanılıyordu. Bir kişi Hristiyanlığı kabul ettiği zaman genelde dili ya da ırkı ne olursa olsun prensip olarak barbarlığının da sona erdiği görüşü hakimdi²⁰⁷. İmparatorluğun ulusları din yoluyla birleştiren bu anlayışı, ilerleyen zamanlarda imparatorluğun Slavları özümsemedeki temel siyasetlerinden birini oluşturacaktır.

²⁰⁵ Obolensky, s. 13.

²⁰⁶ James, ss. 9, 11, 12.

²⁰⁷ Obolensky, s. 13.

Eski büyük Roma İmparatorluğu'nu diriltmek isteyen Iustinianus'un ölümüyle birlikte, İ.S. 565 – 610 yılları arasındaki dönem Bizans tarihinin en karanlık dönemlerinden biriydi²⁰⁸. Iustinianus hükümdarlığında Thessalonika yakınlarına kadar Balkanlar'a sürekli olarak akınlar düzenleyen oldukça kalabalık Slav grupları, onun ölümünden sonra artık kademeli olarak yarımadaya yerleşmeye başladılar. Iustinianus'un halefi Iustinus II. (İ.S. 565 – 578) dönemine denk gelen yaklaşık olarak İ.S. 574 tarihinde ilk organize Güney Slav grupları, Tuna sınırı boyunca farklı yerlerde Balkanlar'a ulaştılar²⁰⁹. Bu istila hareketleri özellikle Iustinus II. döneminde Avarların büyük komutanı Bayan (Bajan) komutası altında oldukça artmaya başlamıştı. Bu istilalar bazen Avarlardan kaçan Slavlar bazen de Avarların komutası altındaki Slav birlikleri tarafından gerçekleşiyordu²¹⁰.

Yunanistan'da gerçekleşen ilk Slav istilasını yazan kişi Menandros'a göre İ.S. 578 yılında 100.000 Slav (Sclavene) savaşıncısının Trakya dahil birçok yer ile birlikte Yunanistan'ı da yağmaladığından bahsetmektedir²¹¹. O devirde Pannonia'da ikamet eden Avarlardan (Lev 20) yardım alan Slavlar, hızlı bir şekilde Peloponnesos'a kadar sızmayı başararak hem başkenti hem de doğuda Ege ve Marmara denizlerini tehdit eder hale geldiler²¹² (Lev 21). Menandros ile aynı zaman diliminde yaşamış ve Iustinus II. döneminin tarihçisi Ephesoslu Ioannes²¹³ de Slavların bütün Yunanistan'ı, Thessalonika'nın etrafını ve Trakya'yı yağmaladığını, birçok kasaba ve kaleyi yakıp yıktıklarını anlatmaktadır. Ephesoslu Ioannes'e göre Monofizitlere yapılan zulümler sonucu Tanrı'nın zulmedenleri cezalandırmak için Slavları bir araç olarak kullandığını yazmaktadır. İ.S. 584 yılı tarihli yazısına göre Slavların artık ciddi anlamda güçlendiğinin bir betimlemesini; *“zengin oldular, altın ve gümüş, at sürülerine ve birçok silaha sahip oldular ve Romalılardan daha iyi savaşmayı öğrendiler.”* sözleriyle

²⁰⁸ Vasiliev, s. 203.

²⁰⁹ Johannes Koder, “On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans”, **Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone. Aspects of mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.**, Cilt. 39/13, 2020, s. 83.

²¹⁰ Vlasto, s. 4.

²¹¹ Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (19.06.2021), s. 515, 577-578 yıllarında gerçekleşen geniş çaplı istila hareketi bir Slav komutanın yönetimi altında gerçekleştirildi, Vlasto, s. 4.

²¹² Vasiliev, s. 205.

²¹³ Vasiliev, s. 203.

yapmaktadır²¹⁴. Bazı mevkiiler imparatorluğun elinde kalsa da Trakya, Makedonya ve kuzey Yunanistan'da ilk Slav yerleşimleri bu tarihlerde oluşmaya başlamıştır²¹⁵. Makedonya'ya ulaşan bazı Slav kabileleri hızlı bir şekilde Thessalonika toprakları civarına yerleştiler; diğerleri ise Epirus ve Teselya bölgesi istikametinde ilerlediler²¹⁶ ve bütün bu göç olayları sonunda Thessalonika'da bilinen ilk büyük Avar – Slav saldırısı (İ.S. 584-586) vuku buldu²¹⁷. Thessalonika şehri hem Slavların kuşatma savaşı konusundaki deneyimsizlikleriyle²¹⁸ hem de ihtişamlı surlarının yardımıyla da olsa savunularak²¹⁹, bu büyük Slav kuşatmasını püskürtmüş oldu²²⁰. Ancak bu büyük kuşatma sonrasında Thessalonika bölgesi bir “Makedonya Sclavinia'sı” haline gelmiştir²²¹. Hemen hemen tamamı Bizans'ın elinden çıkan Makedonya bölgesinde muhtemelen günümüzdeki adıyla Kastoria bölgesi Bizans'ın elinde kalmış olmalıdır²²². Sayıları özellikle Makedonya'da çok olan bu bağımsız ya da yarı bağımsız Sklavenlikler sadece Makedonya'da değil Epirus, Tesalya, Orta Yunanistan, Mora'da ve hatta ulaştıkları birtakım adalarda bile mevcut olacaktır²²³.

Slavların Thessalonika kuşatmasına dair en önemli bilgileri sağlayan kaynak şüphesiz Miracula Sancti Demetrii (Aziz Demetrios'un Mucizeleri) adlı iki kitaptan oluşan kronolojik kaynaklardır²²⁴. Metinlerdeki yazılan yazılara göre bir Hristiyan azizi olarak Aziz Demetrios, şehrin koruyucu aziziydi ve şehirdeki başlıca görevi Thessalonika'yı salgın hastalıklardan, kıtlıktan, iç savaştan ve her şeyden önce barbar istilalarından korumaktı. Miracula Sancti Demetrii'nin ilk kitabı İ.S. 610 ve 620 yılları arasında İmparator Herakleios'un hükümdarlığının erken dönemlerine kadar²²⁵

²¹⁴Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (25.06.2020), s. 517.

²¹⁵ Obolensky, s. 30.

²¹⁶ Koder, ss. 83-84.

²¹⁷ Ostrogorsky, s. 75. Ancak kuşatmanın tarihini 586 ya da 597 yılı olarak da önerilmektedir. Bunun sebebi Sklavenler'in Thessalonika'da kullandığı poliorcetic teknoloji ve kuşatma makinalarının 587 yılından önce edinemeyeceği yönündedir. Detaylı bilgi için bkz. Florin Curta, **Edinburgh History of the Greeks, c. 500 to 1050: The Early Middle Ages**, Edinburgh University Press, 2011, (Edinburgh), s. 17, bölüm: 1.

²¹⁸ Pohl, s. 128.

²¹⁹ Vasiliev, s. 256.

²²⁰ Lemerle, s. 69.

²²¹ Barford, s. 61.

²²² Vlasto, ss. 8-9.

²²³ Lemerle, s. 73.

²²⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 83.

²²⁵ Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (28.05.2021), s. 517.

Thessalonika başpiskoposu Ioannes tarafından yazılmıştır. Aziz Demetrios'un ilk mucizesi de bu kitapta yer almaktadır; bu mucizeye göre surlara tırmanan düşmanlardan ilkinin, üniforma (beyaz renkte)²²⁶ giymiş Aziz Demetrios tarafından surlardan aşağı atıldığı rivayet edilir²²⁷. Bu ilk büyük 100.000 kişilik başarısız Slav-Avar kuşatması başpiskopos Ioannes tarafından kaleme alınan birinci kitapta yer almaktadır²²⁸.

İmparator Mauricius döneminde gerçekleşen Thessalonika'nın başarılı savunmasının ardından Bizans imparatorları hem Tuna sınırını yeniden düzenleyecek bir fırsat buldular²²⁹ hem de görünüşe göre bu fırsat imparatorlara, Slavlara karşı askeri sefer yapmanın da önünü açık hale getirdi. Özellikle İ.S. 591 yılının Bizans İmparatorluğu için önemli bir dönüm noktası olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü İmparator Mauricius, İran'la barış sağlayarak Avrupa eyaletlerinin savunmasını büyük ölçüde destekleyebilecek duruma gelmişti²³⁰. İmparatorun, Slavlara karşı bizzat yönettiği Tuna Nehri boyundaki seferler başarılı olsa da daha önce değinildiği gibi bu seferler imparatorluk sınırının korunmasına yönelikti. Bu yüzden Tuna'nın ötesindeki Slav anavatanında kazanılan çok sayıdaki zafere rağmen muazzam büyüklükteki Slav ve Avarlar üzerindeki etkisizliği, savaşın uzaması ve başkent Konstantinoupolis'ten uzakta savaşmanın güçlüğü²³¹, askerlerin maaşlarında yapılan kısıtlamalar ve kışın hava şartlarına rağmen imparatorun seferlere devam etmek istemesi askerler üzerinde olumsuz bir etki yarattı. İ.S. 602 yılı kışında çıkan ve gittikçe büyüyen bir isyan sonucunda orta rütbeli bir komutan olan Phokas, ordu tarafından imparatorluğa aday gösterildi. İsyan, yiyecek kıtlığı ve kaos içindeki Konstantinoupolis'e de ulaştıncaya kadar Phokas, patrik tarafından takdis edilerek imparator ilan edilir. Tahtını kaybeden Mauricius, oğulları, erkek hısımları ve birçok arkadaşlarıyla birlikte idam ettirilir²³². Böylece Mauricius'un dış politikasının ana hedeflerinden biri olan imparatorluğu

²²⁶ Obolensky, s. 285.

²²⁷ Pohl, s. 128.

²²⁸ Obolensky, ss. 283, 284, 285

²²⁹ Levtchenko, s. 119.

²³⁰ Levtchenko, s. 117.

²³¹ Ostrogorsky, Bizans, s. 76.

²³² Stathakopoulos, s. 77.

Slavlara karşı korumak için giriştiği²³³ ve on yıl süren bir zorlu Tuna seferi de sonuçsuz kalmış oldu²³⁴.

Phokas'ın sekiz yıllık iktidarı süresinceki kötü yönetimi boyunca imparatorluğun durumu daha da kötüye giderek tam bir anarşi içine düşmüştü. Bu anarşi ortamı da Phokas'ın Herakleios tarafından tahttan indirilmesiyle son buldu. Oldukça yetenekli bir imparator olan Herakleios, Phokas'tan sonra ideal bir lider olarak tahta geçmişti²³⁵. Phokas'ın son, Herakleios'un ilk hükümdarlık yıllarında Yunanistan'a ikinci bir Slav göç dalgası daha meydana gelmiştir²³⁶. Bu ikinci göç dalgasını takiben Thessalonika'yı fethetme fikrinden vazgeçmeyen Slavlar²³⁷, şehri tekrar kuşatma teşebbüsünde bulunmuşlardır. *Miracula Sancti Demetrii*'nin ikinci kitabı bu kuşatma ve Slavlar hakkında bazı detaylı bilgiler vermektedir. İlk olarak İ.S. 615 yılında Slav kökenli Khatzon liderliğinde farklı Slav boyları bir araya gelip isyan ederek Thessalonika'yı kuşatırlar. Belli ki Slav olmanın bilinci bir yere kadar Bizans ile savaşmakla uyanmış olabilir²³⁸. Slavlar, henüz daha kent yakınında kalıcı ikametgah kurmaya başlamamışlarsa da²³⁹ gerçekleştirmeyi tasarladıkları fetihten sonra şehre yerleşmeyi planladıkları için, yanlarında ailelerini ve mülklerini de getirmişlerdir²⁴⁰. Şehri kendi kayıklarıyla denizden abluka altına alarak Avarları da kuşatmaya yardım için çağırmışlardır. Şehrin savunucuları risk almayı göze aldıklarında ise limandan çıkıp denizden karşı saldırıya geçerek, saldırgan Slavların denizden yaptıkları ablukayı da başarılı bir şekilde püskürtmüş oldular. Ele geçirilen Khatzon yapılabilecek müzakereler için Bizanslılar tarafından bir koz olarak elde tutulmak istendi. Ancak *Miracula*'nın anlatısına göre şehirdeki bazı kadınlar onu ele geçirip taşıyarak öldürdüler. 33 gün süren kuşatma, şehrin kendini başarılı savunması ve yine şehrin koruyucu muhafızı Aziz Demetrios'un mucizesine yorumlanan bir mucizeyle kuşatmacıların şehri ele geçirme teşebbüsü başarısız olur²⁴¹. Khatzon

²³³ Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021), s. 32.

²³⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 77.

²³⁵ Vasiliev, s. 231.

²³⁶ Stathakopoulos, s. 90.

²³⁷ Curta, Edinburgh, ss. 19-20.

²³⁸ Pohl, s. 161.

²³⁹ Pohl, s. 285.

²⁴⁰ Pohl, ss. 149-150.

²⁴¹ Koder, s. 84.

isyanından sonra birkaç yılın ardından Slavlar İ.S. 617 ya da 618 yılında kenti tekrar kuşatmışlardır. Kuşatma, tıpkı İ.S. 586 yılındaki gibi bir hafta süren ve çok da büyük önem teşkil etmeyen ve sonucu yine Slavlar açısından başarısız olan bir kuşatmadır²⁴². Kitapta bahsedilen bir önemli detay ise Thessalonika'ya yakın bölgelerde yerleşmiş, "Sclavenes" olarak yazılan ve kenti kuşatan farklı Slav kabilelerini tanımlamak için şemsiye terim olarak kullanılan bu adın, hangi Slav kabilelerini tanımlamak için kullanıldığının bilgisini de içermektedir. Yazar bu Slav kabilelerini "Drugubites, Sagudates, Baiunetes, Berzites ve Rynchines²⁴³" adlarıyla yazmaktadır²⁴⁴ (Lev 22). Ayrıca Slav zanaatkarların Thessalonika'yı kuşatmak için kuşatma kuleleri inşa ettiğini²⁴⁵, aynı şekilde kuşatmacı Slavların okçulardan, sapan kullanan savaşçılarından, mızraklı birliklerden, kalkanlı birimler ve kılıç taşıyan savaşçılarından meydana geldiği bilgilerini de aktarmaktadır²⁴⁶. Her ne kadar Thessalonika kuşatması Slavlar açısından hüsrana olsa da onların Trakya, Makedonya, Yunanistan ve Balkanlar'ın birçok bölgesinde yayılmalarına engel olamamıştır. Bu yavaş gerçekleşen süreç sonunda, sadece imparatorluğun deniz kuvvetleri tarafından savunulan kıyı bölgeleri ve istihkamlı, güçlü savunmaya sahip şehirler dışındaki yerleşimler fiili olarak Bizans'ın kontrolünden çıkmış oldu²⁴⁷. Bu esnada Slav kabileleri Yunanistan'a sızmaya devam ettiler. Bu istilalar sırasında bazı bölgelerde yerli halk yerinden sürülür ve ilerleyen istila karşısında Arnavutluğun merkezinde ve güneyinde, Makedonya'da ve Yunanistan'da önemli bir dirençle karşılaşmaz. Bunun sebebi, Bizans askerlerinin o esnada büyük ölçüde yarımada'nın doğu sahili, Ege adaları ve İon denizi boyunca konumlanması nedeniyle bu bölgedeki askeri varlığının azlığı ve öncesinde Iustinianus Vebası sonucu nüfusun azalmış olmasıdır. Böylelikle Slavlar Epirus'un güneyine, Makedonya'ya ve hatta Peloponnesos'un en güney ucuna bile ulaşmış olurlar²⁴⁸. Müstahkem mevkiilerin çevresinde örgütlenen sklavenlikler (sklaviniiai), zaman zaman konfederasyon şeklinde örgütlenseler de kendi klan şeflerinin yönetimi altında örgütlü

²⁴² Curta, Danube Region, s. 54.

²⁴³ Curta, Danube Region, s. 118.

²⁴⁴ Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.08.2021), s. 522.

²⁴⁵ Curta, Danube Region, s. 61.

²⁴⁶ Curta, Danube Region, s. 62.

²⁴⁷ Stathakopoulos, s. 90.

²⁴⁸ Koder, s. 84.

olarak kalmaya devam etmişlerdir. Bu sklavenlikler devlet benzeri bir oluşum içinde bir araya gelmedikleri için, daha büyük ve daha merkezi yönetim biçimlerindeki gibi bir tehlike arz etmiyordu²⁴⁹. Fakat bölgede önemli geri dönüşü olmayan bir etnik değişim meydana gelmişti. VII. yüzyılda Slavlar, artık yarımada'nın yerleşik halkı olarak algılanmaya başlamıştır. Slav öncesi halklar (İlliryahılar, Trakyahılar, Hellenler) Slavların onları yerlerinden edip itmesiyle ya dağlara ya da Adriyatik ve Ege kıyılarındaki korunaklı, güvenli yerleşimlere doğru sığınmışlardır.

2.4. SLAVLARIN ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'A YERLEŞMELERİ

2.4.1. Slavlar Hellas'ta

Yunanistan'daki Slavların varlığı oldukça karmaşık bir sorun olmaya devam etmektedir. Bunun sebebi İ.S. VI. ve VII. yüzyıldaki kaynakların Bizans İmparatorluğu'nun Yunanistan dışındaki olaylara odaklanması, var olan yazılı kaynakların azlığı ve yazılı kaynakların önemli bir kısmının daha sonradan kaleme alınmasıyla ilgilidir²⁵⁰. Kuzeyden güneye doğru göç etmekte olan Slav kabileleri, Geç VI. yüzyıldan itibaren Orta ve Güney Yunanistan'a²⁵¹ (Lev 23) nüfuz etmişlerdir²⁵². Menandros Protektor'un yazdıklarına göre İ.S. 578 yılında Slavlar Hellas'a²⁵³ akın düzenlemişlerdi²⁵⁴. İ.S. 586 yılında Avar ve Slavlar tarafından gerçekleşen büyük Thessalonika kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Slavların bir

²⁴⁹ Stathakopoulos, s. 90.

²⁵⁰ Speros Vryonis, "The Evolution of Slavic Society and the Slavic Invasions in Greece: The First Major Slavic Attack on Thessaloniki, A.D. 597", **Greek Towns and Cities: A Symposium**, Cilt. 50, 1981, (Thessaloniki), s. 379.

²⁵¹ Orta Yunanistan, günümüzde Yunanistan anakarasının modern adıyla "Stereá Ellás" bölgesini kapsayan yerdir. Epirus ve Thesselya'nın güneyinde Patras ve Korinthos Körfezleri'nin kuzeyi ile Saronik Körfezine kadar uzanan bölgenin adı. <https://www.britannica.com/place/Central-Greece>, (11.03.2022), Güney Yunanistan bölgesi, Mora Yarımadası ve yakın takımadaları kapsayan coğrafi bölgedir.

²⁵² Athanasios K. Vionis, "Reading Art and Material Culture: Greeks, Slavs and Arabs in the Byzantine Aegean", **Negotiating Co-Existence: Communities, Cultures and Convivencia in Byzantine Society**, Cilt. 96, 2013, (Aegean), s. 110

²⁵³ Kabaca Attika, Boetia ve Phokis'i içine alan bölge, John Julius Norwich, **Bizans Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 21.

²⁵⁴ Barford, s. 60.

bölümü yönlerini daha da güneye çevirip, Atina'nın aşağı bölgelerini yağmalamışlar²⁵⁵ ve Peloponnesos'a kadar ulaşmışlardı²⁵⁶. Tarih İ.S. 700'lü yıllara geldiğinde sadece kuzeyde Trakya, Makedonya ve Balkanlar'ın diğer bölgelerinde değil güneyde Orta ve Güney Yunanistan boyunca Yunan ve Hristiyan olmayan halkların büyük çaplı yerleşimleri söz konusuydu²⁵⁷. Slavlar Orta Yunanistan'ın en verimli bölgelerine yerleşmeyi tercih ettiler: buna karşın Tesalya ve Phokis gibi daha az varlık ve zenginlik içeren yerler bu göç dalgasından diğer bölgelere kıyasla daha az etkilendiler²⁵⁸. Ancak Tesalya'da Velegezitler zengin çiftliklere egemen oldular²⁵⁹. Hatta çeşitli Slav kabileleri tarafından İ.S. VII. yüzyılda gerçekleşen Thessalonika kuşatmalarından birinde Thessalonika'nın yerli halkı, kuşatma sırasında Velegezit Slavlarından tahıl almak için Tesalya'ya elçi göndermişti²⁶⁰. Bu durum, Bizans'ın Balkanlar'daki hegemonyasının da çökmesinin bir göstergesi olarak belirtilebilir²⁶¹. Tesalya bölgesinden²⁶² daha da güneye doğru giderken izledikleri rota Pindos Dağları'nın her iki yanı ve Aitolokarnania (Panaitolikon, Arakynthos, Xeromera) üzerindendi²⁶³. Birçok araştırmacıya göre de Boiotia'da da kalabalık bir Slav grubu kalıcı bir şekilde yerleşti²⁶⁴. Böylelikle bu göç yolu üzerinden Slavlar Orta Yunanistan'da Attika'da Atina kapılarına Eleusis'e kadar uzanmışlardı²⁶⁵. Ayrıca Atina civarına yerleşmiş Slavlar için Avar tanımının kullanıldığına dair birtakım ipuçları mevcuttur. Dolaylı da olsa Avarların Yunanistan'ın Slavlaşması'nda rolleri olduğu düşünülebilir²⁶⁶. Attika bölgesi İ.S. 580'li yıllarda her ne kadar Slav tehdidi altında olsa da Atina'nın herhangi

²⁵⁵ Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Michael Whitby, **The Cambridge Ancient History Volume 14: Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 105

²⁵⁶ Zbigniew Kobylinski, "The Slavs", **The New Cambridge Medieval History: Volume 1: c.500-c.700**, (Ed. Paul Fouracre), Cambridge University Press, Cambridge, s. 539, 2006.

²⁵⁷ Judith Herrin, **The Social and Economic Structure of Central Greece in the Late Twelfth Century**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), University of Birmingham, Birmingham, 1972, s. 42.

²⁵⁸ Herrin, s. 43.

²⁵⁹ Herrin, s. 44.

²⁶⁰ Herrin, s. 45.

²⁶¹ Curta, Danube Region, s. 138.

²⁶² Ostrogorsky, Bizans, s. 87.

²⁶³ Koder, ss. 88-89.

²⁶⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. Elie de Rosen, **The Economic Fate of Urban Settlements in Rhomanian Boeotia, Thessaly, and Western Macedonia (783-1204)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Birmingham, Birmingham, 2018, ss. 25-26.

²⁶⁵ Levchenko, s. 170.

²⁶⁶ Pohl, s. 137.

bir tarihte Slavlar tarafından ele geçirildiğine dair bir kanıt yoktur²⁶⁷. Görünüşe göre Slavlar Atina'yı işgal etse de yerli halk kentin Geç Roma Dönemi surları içine çekilirler²⁶⁸.

İmparator Herakleios'un Avarlara karşı mücadelesi ve barış girişimleri için Balkanlar'dan askeri kıtaları toplaması sonucu daha da savunmasız kalan Yunanistan'ın sözü edilen ikinci Slav göç dalgasının yarımada hatta adalarda yoğun bir şekilde tahribat yaratmasının da önünü açmış olmalıdır²⁶⁹. Bizans İmparatorluğu'nun Sasaniler ile giriştiği mücadele de imparatorluğun dikkatini Yunanistan Yarımadası ve Ege'den uzaklaştırmasını sağlamış olabilir²⁷⁰. Artık İmparator Herakleios bile yeni Slav göç dalgası sonrası kaçınılmaz olan gerçeği kabul ederek, yeni gelen göçmenlerin kendi kabile şeflerinin önderliğinde önceki Slav yerleşimlerinin yakınındaki bazı bölgelere yerleşmelerine müsaade etmiştir. Slavlar da bunun karşılığında Bizans İmparatorluğu'na vergi vermeyi ve asker temin etmeyi kabul ettiler²⁷¹. Elbette gerçekleşen tarihi olaylar Slavların sorunsuz bir şekilde Bizans egemenliğine itaat konusunda sık sık sorunlar yarattığını göstermektedir.

Dönemin kaynakları, göç sonrasında Slavların yerleşimlerini ve Bizans İmparatorluğu'nun Yunanistan'daki çekirdek bölgesini ne kadar etkisi altına aldığı konusunda yetersizdir. Hiç şüphesiz Trakya ve Makedonya'daki gibi Orta Yunanistan ve Peloponnesos'ta da sklavenlikler kurulmuş olmalıdır²⁷². Buna paralel olarak önemli sayıdaki birçok bölge imparatorluğun kontrolünden çıkmış olmalıdır ancak imparatorluk Atina, Korinthos ve Thessalonika gibi doğudaki kıyı kentlerini kesintisiz elinde tutmayı başarmıştır²⁷³. Dolayısıyla Yunanlar Bizans egemenliğindeki dar bir kıyı şeridinde inatla tutunurken, tarımcı bir toplum olan Slavlar iç bölgelerde pek tercih edilmeyen arazilere, bataklık kıyılarına ve ormanlara yerleşmeye hazırdılar²⁷⁴. Bunun sonucunda Yunanistan'da, Yunanlar ülkenin kıyı bölgelerinde ve kentlerinde varlıklarını korumalarına karşın, Slavlar Yunanistan'ın iç bölgelerindeki halkın

²⁶⁷ Herrin, s. 45

²⁶⁸ Joanita Vroom, **Medieval And Post-Medieval Ceramics From the Archaeological Sites Discovered by the Boeotia Project, Central Greece, to the Present Day**, Universiteit Leiden, 2003, s. 51.

²⁶⁹ Averil Cameron (et. al), s. 109.

²⁷⁰ Stathakopoulos, s. 91.

²⁷¹ Andrew Rossos, **"Macedonia and the Macedonians A History"**, Hoover Institution Press, Standford, 2008, s. 24.

²⁷² Lemerle, s. 73.

²⁷³ Kaldellis, Romanland, s. 137.

²⁷⁴ Vlasto, s. 7.

temelini oluşturmaktaydı²⁷⁵. Kademeli yaşanan bu olaylar zincirinde Slavların ne Trakya’da ne Makedonya’da ne de Yunanistan’daki kıyı veya iç bölgelerdeki Hellen halkını tamamen yerinden sürmesi ya da büyük ölçüde yok ettiği söylenemez²⁷⁶. Bütün bu olaylar sonucu Yunanistan’a büyük bir Slav nüfusu yerleşmesine ve imparatorluğun toprak kaybına rağmen Konstantinopolis yönetimi, Yunanistan’ı hiçbir zaman geri dönüşü olmayan bir kayıp gibi görmedi²⁷⁷. Slav göç ve yerleşimlerinin Yunanistan ile imparatorluk başkentinin ticari bağlantılarının sekteye uğramasına sebep olsa da yerel ekonomi devamlılığını sürdürmüştür²⁷⁸. Fakat imparator Konstans II’nin döneminde bölgede dikkat çarpıcı bir gerileme görülmektedir. İmparatorun Atina’yı ziyareti sonrasında (İ.S. 662-663) bölgede, herhangi bir yeni kamu binası inşa edilmedi, konuşlanmış imparatorluk birliklerine herhangi bir ödeme yapılmadı, hiçbir resmi görevli yaptığı hizmetlerden ötürü ödüllendirilmedi. Orta Yunanistan’da bu kadar az para harcanması bölgenin adeta göç sonrası imparatorluk başkenti açısından gözden düştüğünü kanıtlar niteliktedir²⁷⁹.

İçinde bulunduğu bütün zorluklara rağmen Bizans İmparatorluğu, geçmişten gelen köklü kültürel zenginliği ve diplomatik ustalığı ile Yunanistan’ın bu yeni halkını kendi bünyesine katma konusunda pek de kayıtsız kalmamıştır. Özellikle birtakım siyasi düzenlemeler ile Slavları “Bizanslılaştırmaya” girişmiştir. Bu girişimlerden biri de şüphesiz “Themalar”ın kurulmasıdır.

Thema Yunanca’da kolordu²⁸⁰, yer/yer değiştirme²⁸¹ manasına gelen ve aynı zamanda themanın hem yöneticisi olan hem de askeri kuvvetlerinin başında yer alan²⁸² bir strategos’un²⁸³ (general) bulunduğu²⁸⁴, temelleri eski Roma İmparatorluğu’yla bir ilgisi bulunmayan bir taşra ordusu sistemidir²⁸⁵. Çok uzun bir zaman boyunca bir

²⁷⁵ Levchenko, s. 170.

²⁷⁶ Kaldellis, Romanland, s. 137, Vlasto, s. 7.

²⁷⁷ Pohl, s. 9.

²⁷⁸ Herrin, s. 46.

²⁷⁹ Herrin, s. 45.

²⁸⁰ Ostrogorsky, Bizans, s. 90.

²⁸¹ Stathakopoulos, s. 123.

²⁸² Ali Dinçol ve diğerleri, s. 500.

²⁸³ Yunanca “general” anlamına gelen strategos, thema adı verilen askeri-idari alanda genel bir denetime sahipti ve thema içinde bulunan küçük alanlardan ona bağlı memurlar ve yerel valiler sorumluydu. Bkz. Pantelis Charalampakis “The Social, Fiscal and Administrative Status of the Early Slavic People Within the Byzantine State (7th-10th C.), **CAS Sofia Working Paper Series**, Cilt. 10, 2018, s. 9.

²⁸⁴ Lemerle, s. 77.

²⁸⁵ Cecile Morrisson ve diğerleri, s. 9.

eyalette konuşlanmış olan askeri garnizonu tanımlamada kullanılmıştır. Ancak daha sonra bu isim bölgede konuşlanan askeri birlikle beraber birliğin bulunduğu idari kısmı da kapsayacak şekilde kullanılmaya başlamıştır²⁸⁶. Themaların, dönemin yazılı belge eksikliğinden de kaynaklı olarak ne zaman ve nasıl ortaya çıktığının kesin tarihini ortaya koymak zordur²⁸⁷. İmparator Mauricius daha VI. yüzyılın sonuna gelindiğinde Doğu'ya askeri koloniler yerleştirmiş olması pekala mümkündür; fakat gerçek anlamıyla themaların imparator Herakleios döneminde mi yoksa Arapların Anadolu'yu yağmalamasından sonra mı ortaya çıktığı henüz netlik kazanmamıştır²⁸⁸. En azından Iustinianus sonrası Batı arazisinin büyük ölçüde kaybı sonrası Kuzey Afrika ve Ravenna bölgelerinde eksarklıkların kurulmasının thema organizasyonuna örnek teşkil etmesi olasıdır²⁸⁹. Bununla beraber thema sisteminin, İ.S. VII. yüzyılda imparatorluğun maruz kaldığı Pers, Arap, Bulgar ve Slav tehlikesine maruz kalması, imparatorluğun mevcut yönetim sisteminin yeniden organize etme ihtiyacı duymasından dolayı doğduğu açıktır²⁹⁰. Hatta VI. yüzyıldaki Pers – Sasani İmparatorluğu'nun yönetim biçimine benzer tarafları da mevcuttur²⁹¹. Erken Bizans Dönemi'nde ortaya çıkmış bu örgütlenme biçimi gelişimini İ.S. X. yüzyılda tamamlamıştır (Lev 24). “Themaların askeri gücü, hizmet süresi ile silahlı sayısı, tahsis edilen toprağın büyüklüğüne göre değişen ve babadan oğula miras yoluyla aktarılan askeri bir kasttan oluşmaktaydı²⁹².”

İlk themalar Anadolu'da İran tehlikesine karşı meydana getirilmişti ve henüz daha Balkanlar'da kurulmamıştı; bunlar Anatolikon (Yun. Ανατολή), yani “doğu” kelimesi, Armenikon (Kuzeydoğu Anadolu'da, Ermenistan sınırında), Opsikion (Marmara denizi yakınında “emperyal Tanrının korumasındaki Opsikion” Yun. Ὀψικιον ve Lat. Obsequium), Kibyraiton (Anadolu'nun güney sahillerinde ve civar adalarda kurulan teması) Themaları'ydı²⁹³. Themaların sınırları coğrafi tanımlar değil birliklerin iskan bölgelerindeki isimleridir²⁹⁴. Özellikle Balkanlar'daki 80.000 kadar

²⁸⁶ Vasiliev, s. 264.

²⁸⁷ Vasiliev, s. 403.

²⁸⁸ Cecile Morrisson ve diğerleri, s. 34.

²⁸⁹ Ostrogorsky, Bizans, s. 74.

²⁹⁰ Vasiliev, s. 646.

²⁹¹ Vasiliev, s. 267.

²⁹² Vasiliev, s. 137.

²⁹³ Ali Dinçol ve diğerleri, s. 443, Vasiliev, s. 266.

²⁹⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 91.

Slav'ın Bithynia bölgesine yerleştirilip kolonileşmenin sağlanarak Opsikon Theması'nın oluşumundaki katkı da unutulmamalıdır²⁹⁵.

Avrupa'da oluşturulan themaların organize edilme sebebine göz atacak olursak temelde Slav ve Bulgar istilaları ile açıklanabilir. Balkanlar'da oluşturulan ilk thema ise İ.S. 680 tarihinde meydana getirilen²⁹⁶ ve imparatorluğun başkentine en yakın thema olan Trakya Theması'dır. Ardından oluşturulan thema ise günümüz Yunanistanı'nın tamamını kapsamayan İ.S. 695 tarihinde oluşturulan Hellas Theması olmuştur. Böylelikle VII. yüzyılın bitiminde Balkanlar'da Trakya ve Hellas isimli iki thema oluşturuldu. Bu periodu takiben VIII. yüzyılın bitimine doğru bu bölgelerde otoritesini yeniden güçlendirmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda da yeni themalar meydana getirilmeye devam etmiştir. Yine VIII. yüzyılın sonunda Makedonya Theması oluşturulmuştur. Elbette bu themanın adı dışında antik Makedonya krallığı ile çok az ortak noktası vardır ve antik Makedonya Krallığı'nın sınırlarından çok büyük ölçüde ana kenti Hadrianoupolis (Edirne) olan Trakya'yı kapsıyordu; bunun sebebi o dönemde Makedonya'yı büyük ölçüde Slavların elde tutmasıydı. Ardından VIII. yüzyılın sonunda Peloponnesos Theması meydana getirildi; bunu Thessalonika ve Styrron Themaları takip etti²⁹⁷. Sonunda İ.S. VIII. yüzyılın sonunda merkezi Kephallonia olan İon Theması oluşturuldu ve daha sonra İ.S. IX. yüzyılın ikinci yarısında başkenti Nikopolis olan Epirus Theması kuruldu. İ.S. 870 yılı civarında modern Dalmaçya bölgesini ve bir önceki antik Roma dönemi eyaletini pek az kapsayan daha çok Adriyatik Denizi'ndeki adaları içeren Dalmaçya Theması kurulur. Bütün bu themaların kurulma ve organizasyon süreci, Bizans İmparatorluğu'nun gerçekleşen "Slav kolonizasyonu" sonrası ortadan kalkan Balkan topraklarında yeniden bir toparlanma ve restorasyon sürecine girdiğini göstermektedir. Bizans'ın elden çıkmış bu bölgeleri yeniden fethi ve kurduğu thema sistemi ele geçirdiği bölgelerin önemli ölçüde yeniden "Hellenleştirilmesi" ile sonuçlanmıştır. Böylece

²⁹⁵ Vasiliev, s. 266.

²⁹⁶ Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (28.01.2022), ss. 527-528.

²⁹⁷ Ostrogorsky, Bizans, s. 181.

Slavların özerk sclavinia bölgeleri de Bizans thema sistemi tarafından özümsemiş oldu²⁹⁸.

2.4.2. Hellas Theması

Balkanlar'da kurulması ilk planlanan thema olan Hellas theması (Lev 25), İ.S. 695 tarihinde oluşturularak ve önceleri Anatolikon Theması strategosu olan ve sonrasında geleceğin Bizans imparatorlarından biri haline gelecek olan Leontius, Hellas Theması'na strategos olarak atanır²⁹⁹. Araştırmalar gösteriyor ki Hellas Theması, günümüz Yunanistan toprağının orta kısımlarını olan Attika ve Boiotia bölgelerini ve de bu bölgelere yakın çeşitli adaları kapsamaktadır³⁰⁰. Bizans İmparatorluğu diğer Balkan themalarında olduğu gibi Hellas Theması'nda bulunan Slavları da askeri kuvvetlerinin sayısını arttırmak ve ülkeyi iktisadi bakımdan kalkındırmak için ve onları themaya stratiotes³⁰¹ ve köylü olarak yerleştirme gayreti içindeydi³⁰². Örneğin, Hellas Theması içindeki Tesalya'da Belegezit Slavları themanın siyasi gelişimini şekillendirmişti. Ayrıca Akamiro's adındaki bir Slav sadece barbar bir kabile reisi değil aynı zamanda bilgili ve etkili yerel bir Bizans yöneticisi haline gelmişti. Akameros (Akamir), Belegezit Slavlarının arkhon'u³⁰³ olarak İ.S. 799 yılında Hellas Theması'nın ordusu ve Constantinos V'in Atina'da sürgündeki oğulları ile imparatoriçe Eirene'ye karşı bir komplo girişiminde bulunmuştur³⁰⁴.

Ele geçen birtakım mühür buluntularının Slav kökenli Bizanslı arkhonların isimleri hakkında bize değerli bilgiler vermektedir. Mühürlerden birinde VIII. yüzyılda Hellas Theması'nın Slav kökenli arkhonu olan Dargosklavos (Dragoslav) ismi geçmektedir. Mührün üzerinde bir istavroz ve Hz. Meryem sembolleri bulunsa da

²⁹⁸ George Ostrogorsky, "Byzantium and the South Slavs", *The Slavonic and East European Review*, Cilt. 42, 1963, (The South Slavs), ss. 5-6.

²⁹⁹ Herrin, s. 52.

³⁰⁰ Ostrogorsky, *The South Slavs*, s. 5, Barford, s. 72, Themanın sınırları hakkında farklı görüşler de mevcuttur. Charnis'e göre thema, Orta Yunanistan'ın yalnızca Doğu bölgesini kapsadığına inandı, Zakythinos ise Thessalya ve Mora Yarımadasını da kapsadığı görüşündedir. Bkz, *The Oxford Dictionary of Byzantium* Cilt 2, s. 911.

³⁰¹ Yunanca'da asker demektir. Güler Çelgin, *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 611.

³⁰² Ostrogorsky, *The South Slavs*, ss. 124-125.

³⁰³ Çoğulu Archontes. Yunanca "arkho" yani yönetmek, kontrol etmek ve birinin üzerinde güç uygulamak fiilinden türemiştir. Charalampakis, s. 9.

³⁰⁴ Kaldellis, *Romanland*, s. 140.

bu, mührü taşıyanın Hristiyan olduğunu kanıtlamamaktadır³⁰⁵. Aynı zamanda, yakın dönemlerde Tesalya bölgesi ve diğer farklı yerlerde de Slav kökenli Bizans arkhonlarının taşıdığı mühürler de bulunmuştur. Nikos Oikonomides'e göre bu Yunanistan Slavlarının aşamalı bir şekilde asimilasyon sürecinin bir kanıtıdır³⁰⁶. Yine Oikonomides ve Werner Seibt, Slav kabilesine hizmet eden bir arkhonun yine Slav kökenli olması gerektiğini fakat arkhonların Hristiyanlığa adapte olmasından sonra isminin de Slav ismi değil Yunan ismi olarak değiştirildiği görüşlerini paylaşır. Pantelis Charalampakis'e bu pek mümkün gözükmemektedir. Charalampakis, Bizanslıların Slavlara cömert bir şekilde belli resmi pozisyonlar teklif edeceğini fakat yönetimin ve askeri yetkililerin çoğunluğunun Slav olamayacağı kanaatindedir. Çünkü mevki sahibi resmi görevlilerin Slav olması demek Slavların da kültürlerini ve benliklerini inatçı bir şekilde koruyabileceği riskini getirmektedir, oysa ki Bizans'ın resmi devlet politikası ayrışmayı değil her zaman için imparatorluk içinde entegrasyonu teşvik etmiştir³⁰⁷. Ayrıca Bizans mali politikasının Slavların diğer Bizanslılardan farklı bir memur veya hizmete tabii olduklarına dair de bir kanıt yoktur³⁰⁸. Örneğin, İ.S. 766 yılında Niketas Slav kökenli ve kötü Yunan aksanına rağmen Konstantinopolis Patriği olarak atanmış ayrıca bir ikonaklast olmasına rağmen görevini İ.S. 780 yılına kadar yürütmüştür. Bu durum Bizans İmparatorluğu'nda etnik kökenin bir önemi olmadığını ve Slavların Orthodox Hristiyan oldukları takdirde herhangi bir Bizans vatandaşı gibi eşit muameleye tabii tutulduğunu göstermektedir³⁰⁹. Orta Yunanistan ve Attika bölgesine yerleşen Slavlar hakkında Mora Yarımadası'na yerleşenlere göre daha az bilgi sahibiyiz. Ancak Judith Herrin gibi birçok araştırmacı Orta Yunanistan'a yerleşmiş olan yerli Slav halklarının süreç içinde Bizans İmparatorluğu'nun dinini, dilini ve kültürünü benimseyip sonunda Hellenleştiği görüşündedir³¹⁰.

³⁰⁵ Lajoye, ss. 166-167, Kaldellis, Romanland, s. 140.

³⁰⁶ Kaldellis, Romanland, s. 140.

³⁰⁷ Charalampakis, s. 11.

³⁰⁸ Charalampakis, s. 12.

³⁰⁹ Charalampakis, ss. 20-21.

³¹⁰ Vionis, Aegean, s. 117.

2.4.3. Slavlar Peloponnesos'ta (Mora)

Slav kabilelerinin ulaşabildiği Balkan coğrafyasının en güneydeki noktalarından biri Peloponnesos ya da orta çağdaki adıyla Mora yarımadasıdır (Lev 26). Slavların birbirinden farklı tabiatlara uyum sağlayıp hayatta kalma süreci ve bunu başarabilmelerinin sırrı muhtemelen onların basit yaşam şekillerinden kaynaklıydı. Basit ancak oldukça uygulanabilir komplike bir kırsal yaşam tarzı, onların Baltık'tan Ege kıyılarına kadar olan tahrip edilmiş ve ekilmemiş arazilere yerleşmelerini ve hayatta kalabilmelerini mümkün kıldı³¹¹. Çünkü Erken Slavlar Balkanlar'a göç etmeden önce tepelerin yamaçlarında, göl ve nehir kenarlarında yaşıyorlardı; ancak artık bu durum değişmişti. Peloponnesos'a yerleşen Slavlar ise artık çoğunlukla yarımada'nın güneyindeki Taygetos Dağları'nın yüksek kesimlerinde yaşamaktaydı³¹² (Lev 27). Kuvvetle muhtemel, Ege Denizi'ne kıyısı olan kurak ve topografyası oldukça dağlık olan Peloponnesos Yarımadası'nda bile sürdürülebilir yaşam alışkanlıkları sayesinde onların anavatanlarından son derece farklı olan bu yerde de yaşamalarını mümkün kılmıştır. Çünkü Yunanistan'a giren Slavlar görünüşe göre birtakım dayanıklı tahıl ürünlerini de yanlarında getirdikleri gibi sahip oldukları tarım aletlerini de Yunanistan'ın dağlık coğrafyasına uygun bir şekilde modifiye etmişlerdi. Bu da onların yeni yerleştikleri alana hızlı bir şekilde uyum sağlamalarının bir kanıtı olarak gösterildi³¹³.

İ.S. 580'li yıllarda Slavların Peloponnesos'a vardıkları biliniyor³¹⁴ ancak elde edilen kanıtlar sonucu güney Yunanistan'daki Slav yerleşimleri yaklaşık İ.S. 700'lü yıllardan önceye tarihlendirilememektedir³¹⁵. Bir Fransız arkeoloğa göre Korinthos ve Argos'un yok edilmesi İ.S. 586 yılında gerçekleşmiştir. Ancak böyle bir yıkımı desteklemek için çok sağlam kanıtlar mevcut olmasa da³¹⁶ birtakım küçük kanıtlar

³¹¹ Pohl, s. 155.

³¹² Charalampakis, s. 19.

³¹³ Koder, ss. 84-85.

³¹⁴ Vlasto, s. 5.

³¹⁵ Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (09.02.2022), s. 539.

³¹⁶ Curta, Edinburgh, s. 68.

mevcuttur³¹⁷. Yazılı kanıtlara bakacak olursak birtakım kronikler, dönemi anlamamıza ışık tutmaktadır. Antiokheialı bir hukukçu olan Evagrius Avar ve Slav topluluklarının başkente ulaştığına, İ.S. 584 ve 585 yıllarında iki kez başkentten uzun surlarının önüne ulaştığını aktarır. Bundan sonra ise Avarların Illyricum ve Trakya'yı yağmaladıktan sonra Hellas'a doğru ilerlediklerini anlatır ancak Slavlardan bahsetmez. Ephesoslu Ioannes ise tam tersi Slavların liderinin Korinthos'un Slavlar tarafından yağmalandığını, liderlerinin ise çadır gibi bir ciborium kurduğunu ve ardından Ankhialos'a doğru hareket ettiklerini anlatır. Sevilalı İsidorus Chronica Maiora'da, Konstantinoupolis'in Avar ve Slavlar tarafından kuşatıldığına değinme de imparator Herakleios dönemdeki Yunanistan'ın Slav işgaline değinir³¹⁸; “*Slav’lar Yunanistan’ı Romalılar’dan aldılar*” şeklinde yazar³¹⁹. Monemvasia Kronikleri³²⁰ de Korinthos şehrinin terk edildiğini ve yerli halkın Aegina adasına doğru kaçtıklarını bildirir³²¹. Kesin olan bir şey varsa o da Slavların Peloponnesos’a ulaştıkları ve özellikle Taygetos Dağları’nın her iki yamacını özellikle mesken edinmiş Miling ve Ezerit³²² Slavlarının varlığıdır³²³. Elbette Peloponnesos’a yerleşen Slavlar sadece dağ silsilelerine değil Bizans kentlerine yakın yerlere yerleşmişler üstelik banliyöler bile kurmuşlardır; buna yarımada’nın kuzeybatısındaki bir liman kenti olan Patras yakınındaki ve yarımada’nın merkezinde bulunan Sparta kenti civarında bulunan yerleşimleri³²⁴, hatta Olympia’ya ve diğer yerlere de yerleşimleri söz konusudur³²⁵.

Miling ve Ezerit Slavları yerleştikleri andan itibaren Bizanslılar tarafından boyundurluk altına alınmaları oldukça zorlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Monemvasia Kronikleri’nin “Mauricius’un Beşinci Yılı” isimli metni Bizans’ın sadece yarımada’nın doğu kıyı şeridi dışında tüm yarımada’nın Slavlar tarafından ele geçirildiğini yazar. Tarımcı bir toplum olan Slavlar Argolis ve Elis ovalarını da ele

³¹⁷ Larkin Frost Kennedy, **The Busy Cemeteries of Late Antique Corinth: Geographic Identification of Migrants vs Locals, and the Characterization of a 6th – 8th Century City**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Texas A&M University, Texas, 2016, s. 3.

³¹⁸ Curta, Danube Region, ss. 54-55.

³¹⁹ David M. Pritchard, **The Emperor Heraclius; Investigations Into the Image of an Emperor**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of St. Andrews, Scotland, 1992, s. 98.

³²⁰ Τὸ χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας

³²¹ Pohl, ss. 133-134.

³²² Ezerit, Thessaly’da bulunan “Ezeros” adındaki bir köy isminden türemiş olabilir. Göl, bataklık gibi anlamlara gelebilen “ozero” adıyla bağlantılı olabilir. Herrin, s. 44.

³²³ Levchenko, s. 168.

³²⁴ Yunanlar ve Yahudiler Sparta kentinde yaşarken Slavlar şehre yakın bir yerde kurdukları Sklabochori adlı köye yerleşmişlerdi. Koder, ss. 90-91.

³²⁵ Pohl, s. 134.

geçirip yerli halkı sürmüş görünmektedir³²⁶. Kroniğe göre İ.S. 587 – 88 yıllarında bölgede yaşayan Hellen halkının önemli bir bölümü farklı bölgelere göç etti; Patraslılar Güney İtalya’da Kalabriya bölgesindeki Rhegia’ya³²⁷, Argoslular Orobos adasına, Orynt’in yerlileri ve Korinthoslular Aegina adasına, Spartalılar hem Sicilya adasına hem de yarımada’nın güneyinde yer alan, oldukça engebeli ve korunaklı yerde bulan ve bu istila sonrası yeni inşa edilen Monemvasia³²⁸ Kalesi’ne, birçokları da Maleas Burnu gibi yerlere sığındılar³²⁹. Bu dönemde en azından Monemvasia dışında Patras ve Korinthos ile birlikte Peloponnesos’un batı yarısının da Slavlar tarafından ele geçirilememiş olduğunu ve imparatorluk otoritesinde kaldığını ekleyebiliriz³³⁰. Kroniklerin diğer metinleri, Peloponnesos’u istila edip yerleşen Slavların İ.S. 587/8 – 804/5’e kadar Bizans İmparatorluğu’ndan bağımsız olarak yaşadığını anlatır³³¹. Bazı kıyı kasabalarında ticari hayat devam etmiş görünmektedir; ancak imparatorluğun karşılaştığı ekonomik problemler ve ekonominin değişimi Peloponnesos’ta, yaklaşık İ.S. 650’li yıllarda parasal ekonominin çöküşüne sebep oldu³³². Arkeologların elde ettiği sınırlı materyalin ipuçları da hem kırsal yaşamın hem de şehir yaşamının bölgede düşüşe geçtiğini göstermektedir³³³. Yerleştikleri andan itibaren Slavlar Peloponnesos’ta iki asırdan fazla egemen oldular. “VIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bütün Yunanistan” ya da en azından “Peloponnesos Slavlaşmıştı.”³³⁴ Bu etnik değişim, Peloponnesos halkının arasında dahi VIII. yüzyılın ortaları gibi erken bir tarihte Slavlaşmış bir coğrafya olarak bilinmesine sebep oldu.³³⁵ İmparator Leo III. (İ.S. 717–741) döneminde:

“Kutsal Topraklara hacı olmaya giden Batılı bir hacı adayı (Eichstätt’lı Willibald) Mora Yarımadası’ndaki Monemvasia’yı ziyaret ettiğini ve bu şehrin Slav topraklarında (in

³²⁶ Herrin, s. 43.

³²⁷ İtalyanca ‘Reggio’.

³²⁸ 17. yüzyıla ait bir el yazması belgeye göre muhtemelen İ.S. 583 yılı civarında kuruldu. Kelime anlamı mone (tek) emvasia (giriş) demektir. Pohl, s. 133, Barbara Hutton-Edmund Horan, “Greek Mountain Villages: Place of Refuge in an Uncertain World”, **International Journal of Arts & Sciences**, Cilt. 10, 2017, s. 451.

³²⁹ Heather, s. 402, Obolenski, s. 37, Herrin, s. 43, Kobylinski, s. 539.

³³⁰ Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.03.2022) ss. 532-533, Pohl, s. 134.

³³¹ Timothy E. Gregory, “**A History of Byzantium**”, Blackwell Publishing, 2005, s. 157.

³³² Barford, s. 69.

³³³ Vionis, Aegean, s. 111.

³³⁴ Ihor Seccenko, “Byzantium and the Slavs”, **Harvard Ukrainian Research Institute**, Cilt. 1, 1984, s. 295.

³³⁵ Vasiliev, s. 280.

*Slawinia terrae) olduğunu yazmıştı*³³⁶". Böylesi bir tanım bile Yunanistan anakarasının ne boyutlarda Slavlaştığı'nın adeta bir tanımını yapmaktadır. Elbette bu durum Peloponnesos dahil Yunanistan'daki tüm Yunan arazisinin Slavlaştığı anlamına gelmez³³⁷; zaten VIII. yüzyıl başı ve IX. yüzyıl sonunda Bizans'ın lehine gelişmeler yaşanacaktır³³⁸ ve nihai sonuç Bizans'ın gerek kültürel gerekse de kılıç zoruyla Peloponnesos'lu Slavlar üzerinde egemenlik sağlamasıyla sonuçlanmıştır.

Bizans'ın elinde kalan Yunanistan'ın kıyı şeridindeki kaleler Hellen karakterini korudular bu da Bizans'ın toparlanmasına ve otoritesini yeniden kazanması için Slavların yerleştiği topraklar üzerine sefer yapmasının fırsatını sağladı. Buna rağmen yeniden fetih hareketleri hakkında yazılı fazla bir kaynak bulunmadığından bu seferlerin çok sık yapılmamış olduğu varsayımını da eklemek gereklidir³³⁹.

İ.S. 782/83 yıllarında imparator Konstantinos VI. kaybedilen toprakları Slavlardan yeniden almak için Thessalonika ve Hellas üzerine bir ordu gönderir. Elde ettiği askeri başarılarından sonra onları imparatorluğa vergi ödemeye zorlar. İmparator daha sonra dikkatini güneye Mora Yarımadası'na verir ve birçok Slav'ı tutsak olarak ele geçirir³⁴⁰. Bu büyük çaplı askeri sefer Slavların Bizans'a karşı olan mücadelecilik tavrının değişmesine etki etmez. İ.S. VIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde İmparatoriçe Eirene Yunanistan, Thessalonika ve Peloponnesos'taki Slavlar üzerine bir öncü birlik gönderdi. İ.S. 783 yılında imparatoriçenin emrindeki logothetes Stauracios (ilerde Bizans imparatoru olacaktır) Peloponnesos'taki Slav kabilelerini hizaya getirdi ve beraberinde birçok esir ve ganimet elde etti. Muhtemelen bu askeri sefer sonucunda Peloponnesos Themasi'nin kuruluşuna da kapı aralamış oldu. Slavların bu çatışmalar sonrasında imparatoriçeye karşı kurulan bir komploda yer alması, Slavların sadece iskan etmediğini, aynı zamanda imparatorluğun siyasi hayatında da etkili olduğunu göstermektedir³⁴¹.

Peloponnesos'u büyük ölçüde ellerinde tutan Slavlar, İmparatoriçe Eirene'nin başarılı askeri girişimine rağmen boyun eğmeyi reddedip yeni bir isyan hazırlığına

³³⁶ Vasiliev, s. 279, Florin Curta, "Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?", https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.03.2022), ss. 529-539.

³³⁷ Ostrogorsky, Bizans, ss. 87-88.

³³⁸ Ostrogorsky, Bizans, s. 179.

³³⁹ Ostrogorsky, Bizans, s. 88, Sevchenko, s. 295.

³⁴⁰ Barford, s. 94.

³⁴¹ Vasiliev, s. 280, Obolensky, s. 38, Zivkovic, s. 148.

girişeceklerdir. Nikephoros I. döneminde (İ.S. 802 – 811), Peloponnesos'un Patras yakınlarında ve Akhaia bölgesinde yaşayan Slavlar ayaklanıp komşuları olan Yunanların evlerine saldırdılar. Kısa bir süre sonra büyüyen isyan sonucunda Patras şehri Slavlar tarafından kuşatılır³⁴². Kuzey Afrikalı Araplar bir yandan Bizans'ın Akdeniz kıyısındaki topraklarını tehdit ederken diğer taraftan da Patras yakınlarında isyan hareketine kalkışan Moralı Slavlara da yardım etmeye çalıştılar. Böyle bir desteğin en tehlikeli noktası Sarazenlerin donanması Slav kara ordusuyla birlikte hareket ederek saldırma ihtimaliydi. Ancak Patras'ı kuşatan Slavların bu isyanı, Patraslıların oldukça şiddetli bir savunması sonrasında başarısızlıkla sonuçlandı (İ.S. 805) ve esir olarak alınanlar Patras'ta bulunan Hagios Andreas Kilisesi'ne köle edildiler³⁴³. Böylelikle Slavların özerklikleri de ellerinden alınmış oldu³⁴⁴. Gelecek zaman içinde bu Slavların İ.S. 839 – 842 yılları civarında imparatorluğun hükmü altında olduğunu görmekteyiz³⁴⁵. Bizans'ın bu galibiyeti Mora'nın tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Olası büyük bir tehlikenin gerçekleşme ihtimali Bizans'ın Mora'daki yönetimini yeniden düzenlemeye teşvik edilip Peloponnesos Theması kurulması sağlanmıştır. Peloponnesos Theması hakkında yeteri kadar bilgi ve arkeolojik kanıt olmadığından dolayı bu themanın hızlı bir şekilde İ.S. 783 – 812 yılları arasında kurulduğu (mevcut kanıtların yeniden değerlendirilmesine göre belki daha da kısa bir sürede) kabul edilir. Fakat bu themanın, Hellas Theması'ndan mı doğduğu yoksa bağımsız ayrı bir thema olarak mı yaratıldığı hala bilinmez bir teodir. Belki de hem Hellas hem de Peloponnesos Themaları'nın hem deniz hem de askeri bir bölge olan Karabisiano'i'nin³⁴⁶ bölünmesi olarak ortaya çıktığına dair görüş de önerilir. Bu galibiyet, Peloponnesos'ta iki asırlık Slav hegemonyası sona ermesi ve Bizans egemenliğinin yeniden başlaması bakımından önemlidir³⁴⁷. Bu zaferden sonra Atina dahil birçok şehrin yeniden inşasına başlanmıştır; ayrıca Mora'nın yeniden nüfusla yeniden canlandırılması teşvik edilerek Ortodoks Hristiyan topluluklarının Mora

³⁴² Charalampakis, s. 20, Gerogory, s. 203.

³⁴³ Vasiliev, s. 322, Vlasto, s. 10, Levchenko, s. 179, Ostrogorsky, Bizans, s. 179.

³⁴⁴ Ostrogorsky, Bizans, s. 179.

³⁴⁵ Tibor Zivkovic, "The Date of the Creation of the Theme of Peloponnese", **Byzantina Symmeikta**, Cilt.13, 1999, ss. 147-148.

³⁴⁶ Bizans İmparatorluğu'nun ilk yerleşik donanmasıdır. Muhtemelen Constantinoupolis'in Arap kuşatmasından sonra Constantinus IV. tarafından kurulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Oxford Dictionary, Cilt. 2, s. 1105.

³⁴⁷ Ostrogorsky, Bizans, s. 180.

Yarımadası'na yerleşmesi gerçekleşmiştir. Örneğin, imparator tarafından Güney İtalya'ya kaçmış Hellen topluluklarının yarımadaya yeniden iskanı söz konusudur³⁴⁸. Bu süreç Slavların Hellenleşmesi'ni de hızlandırmıştır³⁴⁹. Slav göçünün yoğun yaşanmasına rağmen Peloponnesos'ta Hellen köylü nüfusunun en azından İ.S. VIII. yüzyılın ortasına kadar sayıca çoğunluğu oluşturması mümkündür³⁵⁰.

Eşinin ölümünden sonra Bizans İmparatorluğu'nu yöneten İmparatoriçe Theodora'nın yönetimi (İ.S. 842 – 856), Yunanistan'daki isyancı Slav gruplarının üzerine bir büyük sefer düzenledi. Trakya, Makedonya ve Batı'da bulunan themaların askeri birliklerinin ve Peloponnesos strategos'u Theoktistos Bryennios'un yardımlarıyla Peloponnesos Slavlarını yenerek, onları devletin hakimiyetini tanımaya ve vergi vermeye zorladı³⁵¹. Slavlar her ne kadar Patras kuşatmasında başarısız da olsalar İ.S. 900'lü yılların başlarında Caesarealı Arethas, Patras Metropoliti'nin Slavlar ile hala inatçı bir şekilde çatışmasını anlatmaktadır³⁵². İ.S. IX. yüzyılın 2. yarısında Bulgar Çarı Boris nüfuzunu Yunanistan'daki Slavlar üzerinde de kullanır ve bunu etkisiyle Miling ve Ezerit Slavları da Çar Boris'ten cesaret alarak ayaklanırlar. X. yüzyılda bu ayaklanmalara başka bir Bulgar Çarı olan Simeon'un da başarıları eklenmişti. İ.S. 921 yılında İmparator Romanos Lekapenos (İ.S. 920 – 944) Dönemi'nde yerel kargaşa kaynağı olmaya devam etmişlerdi. Slavlar ne strategos'a ne de onun arkhonu'na itaat etmeyi kabul etmedikleri gibi Bizans imparatorluğu adına askerlik görevine katılmayıp imparatorluğa mali bir katkı sağlamayı da kabullenmiyorlardı. İmparator Romanos, bu ayaklanmaları silah zoruyla bastırmak zorunda kalır fakat isyancı Slavlar ancak kendilerine vergi indirimi uygulandığı zaman sakinleşirler. Bu isyan hareketi, Slavların ödenen verginin yüksekliğine karşı gösterdikleri tepki sonucu olan tek isyan hareketidir. Başta vergi olmak üzere Bizans'ın Slavlardan talep ettiği birtakım sorumluluklar Slavları isyana iten tek şeydir. Buradan yapılacak çıkarım ise Slavların bu isyanlarının bağımsızlık isteklerinden çok imparatorluğa karşı olan sorumluluklarından kaçma isteğinden kaynaklanmasıdır³⁵³.

³⁴⁸ Curta, Danube Region, s. 69.

³⁴⁹ Obolensky, s. 38, Vlasto, s. 10, Barford, s. 94, Zivkovic, ss. 141-144.

³⁵⁰ Vlasto, s. 7.

³⁵¹ Ostrogorsky, Bizans, s. 207.

³⁵² Pohl, s. 131.

³⁵³ Speros Vryonis, "Byzantium, its Slavic Elements and Their Culture (sixth to ninth centuries)", **Byzantina Symmeikta**, Cilt. 16, (Slavic Elements), 2003, ss. 80-81, Charalampakis, s. 13.

Sonuç olarak Peloponnesos'taki Slav boyları kendi otonomlarını korumakla birlikte düşük bir miktarda vergi vermekle yükümlü kılınır³⁵⁴.

İmparator Konstantinos (Porphyrogennetos) VII. (İ.S. 913-959) anlattığına göre Miling ve Ezerit Slavları Bizans egemenliğinin tanımamak için hala şiddetle savaş veriyordu; üstelik Peloponnesos'un askeri valilerine karşı başarılar elde ediyorlardı³⁵⁵. Bütün bu durumlar yetmiyormuş gibi imparator İ.S. X. yüzyılda büyük bir veba salgını sonrası *‘tüm Yunanistan'ın Slavlaştığı'nı ve medeniyetini kaybetti'* şeklinde yazmaktadır³⁵⁶. Görünüşe göre Kuzey ve Orta Yunanistan'da bulunan birçok sclavenia bölgesi Bizans İmparatorluğu'na boyun eğmişken sadece Taygetos Dağı etrafında yaşayan Miling ve Ezerit Slavları bu dönemde yarı özerk bir şekilde yaşayıp imparatorluğa haraç ödediği bilinmektedir³⁵⁷. Güney Peloponnesos'ta (Taygetos) Slavlar için belirlenmiş bir vergi miktarından söz eden tek bir kaynak olmasına rağmen hepsinin vergi ödemeye tabii olduğuna dair birçok kaynak mevcuttur³⁵⁸. Bu yüzyıllardaki olayları anlatan bir kroniğe göre de Miling Slavlarının Lakonia'da bir manastırın koyunlarını çaldıklarından söz edilir³⁵⁹. Üstelik bu dönemde Miling Slavlarının daha da geniş bir alanda hakimiyet kurup, Ezerit Slavlarını güneye doğru itmesi de olası görünmektedir³⁶⁰.

Yunanistan tarihinin daha ileriki aşamalarında Güney Yunanistan'ın Haçlı egemenliğinde kaldığı zamanda bile Haçlılardan kalma kroniklerde bile Miling Slavlarının adına rastlamaktayız. Mora Yarımadası'nı elinde tutan Franklar, dağlarda yaşayan Miling ve Ezerit Slavları ile şiddetli bir savaş vermelerine rağmen onları hiçbir zaman boyundurluk altına alamadılar³⁶¹. *‘Mora'nın en iyi şövalyesi'* lakaplı Jean de Tournay, Kalamata'yı Slavlardan ve Katalanlardan kurtarmak için 1292 yılında mücadeleye girişmiştir; yani Slavların bu dönemde Kalamata'da varlıkları

³⁵⁴ Levchenko, ss. 191-192.

³⁵⁵ Florin Curta, *‘Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?’*, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (14.03.2022), s. 540.

³⁵⁶ Vasiliev, s. 213.

³⁵⁷ Kaldellis, Romanland, s. 143.

³⁵⁸ Charalampakis, s. 13.

³⁵⁹ C. Gallou, M. Georgiadis, G. M. Muskett (Ed), **DIOSKOUROI Studies presented to W.G. Cavanagh and C.B. Mee on the anniversary of their 30-year joint contribution to Aegean Archaeology**, Archaeopress, Oxford, 2008, s. 365.

³⁶⁰ Hugh Kennedy (et. al), **The Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-500**, Brill, 2010, s. 65.

³⁶¹ Vasiliev, s. 525.

bilinmektedir³⁶². XIII. yüzyılda artık daha önceki zamanlardan farklı olarak bu sefer düşmanlık besledikleri Bizans İmparatorluğu'nun tarafında olup Franklara karşı savaşılmaktadırlar. William Villehardouin onları kontrol altında tutmak ve verimli ovalara yaptıkları baskınları azaltmak için kaleler inşa ettirmiştir. XIV. yüzyılda bilinen yerel yazıtlardan öğrenildiği kadarıyla etnik yapılarını, liderlerini (tsaousios ya da tzasis) ve bazı şahıs adlarını (Slabouris, Kopogis) korudukları ortadadır. Yine birtakım yerel yazıtlardan da öğrenildiği kadarıyla artık Hristiyan olmuşlardı ve tamamına yakını Bizanslı adlar taşıyorlardı. XV. Yüzyıldan kalma bir metine göre hala lisanlarını korumakta olup Baltık kıyılarında yaşayan soydaşlarına benzer bir şekilde konuşmaya devam ediyorlardı³⁶³. 1408-1415 yıllarında bir Miling Slav şefinden söz edilir³⁶⁴. Peloponnesos'taki diğer Slav kabilelerinin akıbeti bilinmezken Miling ve Ezerit Slavları kimliklerini Osmanlı Dönemi'ne yakın tarihe kadar korumayı başardılar³⁶⁵. Elbette Arkadia Dağları'nda kaynaklarda geçmese de kendi kültürel benliklerini bir müddet daha koruyan Slavlar yaşamış olabilir³⁶⁶. XII. yüzyılda Boiotia'da antik Askra yerleşiminde bulunan Zaratova'da kilise kayıtlarına göre Slav dili konuşan topluluğun varlığına dair kanıtlara işaret edilmiştir³⁶⁷. Benzer şekilde Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde, Boiotia'nın Plataiai bölgesinde karışık bir Yunan–Slav nüfusun varlığına dair birtakım ipuçları mevcuttur³⁶⁸.

2.4.4. Slavlar Ege Denizi'nde

İyi denizci olan Slavların Ege Denizi'ne inmesiyle birlikte, özellikle Mora'dan Ege adalarına, Kykladlar'a hatta Girit'e kadar uzanmışlardı³⁶⁹. Anakaraya göre adalar Slavların yerleşmek için fazla ilgilenmediği yerlerdi. Bir Suriye kaynağına göre İ.S. 623 yılında Slavlar Mora'dan Girit'e bir sefer düzenledi; bu durum Mora'nın hala Slav

³⁶² Hugh Kennedy (et. al), s. 51.

³⁶³ Kaldellis, Romanland, s. 144, Vlasto, s. 12, Michael Heslop, **Medieval Greece: Encounters Between Latins, Greeks and Others in the Dodecanese and the Mani**, Routledge, New York, 2021, s. 236.

³⁶⁴ Heslop, s. 237.

³⁶⁵ Ostrogorsky, Bizans, s. 179, Speros Vryonis, *Slavic Elements*, s. 81.

³⁶⁶ Kaldellis, Romanland, s. 144.

³⁶⁷ Vionis, *Aegean*, ss. 112-113.

³⁶⁸ A.Yu. Mozhaïsky, "In the Footsteps of M.S. Koutorga, the First Russian Explorer of Boiotia", **Teiresias: A Review and Bibliography of Boiotian Studies**, Cilt. 49, 2019, s. 14.

³⁶⁹ Ostrogorsky, Bizans, s. 87, Curta, *Danube Region*, s. 107.

kontrolü altında olduğunu göstermektedir³⁷⁰. Bununla yetinmeyip Kyklad Adaları'nı, Batı Anadolu'nun bir bölümünü ve hatta Marmara Denizi'ndeki Prokonessos Adası'nı bile tahrip etmişlerdi³⁷¹.

Korkusuz denizciler ve yetenekli kano yapımcıları olarak bilinen Slavların Ege Denizi'ne olan uyumları üzerinde durmak gereklidir³⁷². Kullandıkları tekneler tek bir ağacın gövdesinden oyulmuş kano benzeri monoksil (Yun. μονόξυλα, monoksüla) adı verilen bir çeşit tekneydi (Lev 28). Elbette bu tekneler mütevazı boyutlarda olup daha çok nehir kullanımı için tasarlanmıştı ve açık denizlerde kullanım için uygun değildi. Çünkü denize yelken açabilen teknelerin güçlü bir omurgaya sahip olması gerekliydi. Genel olarak Bizanslı yazarlar denizde yolculuk yapan tekne ve gemiler için monoksil terimini kullanmazlar. Bu yüzden orijinal Güney Slav monoksillerinin Ege Denizi'nin açık ve dalgalı sularına yelken açmadıklarını düşünmek zorundayız³⁷³.

Aziz Demetrios'un Mucizeleri adlı kronik bize Slavların Ege Denizi'ne inmek için yaptığı bazı hazırlıkları anlatmaktadır. Ege Denizi kıyısında ve denize dökülen nehirlerin ağzında gemi yaptıklarından bahsetmektedir. Kendilerini deniz için donatıp Tesalya'yı yağmaladılar. Özü itibarıyla açıklamak gerekirse anonim yazar, ilk önce tekne yapacakları uygun bir yer bulup daha sonra denize hazır tekne yaptıklarından bahseder. Bu aşamadan sonra Orta ve Güney Yunanistan kıyılarını yağmalamaya koyulurlar³⁷⁴. Daha önceden Thessalonika kuşatmasının tam bir fiyasko ile sonuçlanmasının önemli sebeplerinden biri Ege Denizi'ne elverişsiz teknelerle yaptıkları kuşatmaydı³⁷⁵. Öyleyse iki bin beş yüz yıldan beri Ege Denizi kıyılarında yaşayan Yunanların aksine Yunanistan'a yeni yerleşen Slavlar bu karşılaştıkları yeni deniz için gerekli bilgi ve teknolojiyi nasıl edinmişlerdi? Yine Aziz Demetrios'un Mucizeleri kroniğinden öğrendiğimiz kadarıyla Thessalonika etrafına yerleşmiş Slavlar İ.S. VII. yüzyılın 3. çeyreğinde artık monoksillerden denize açılmaya uygun tekneler yapmışlardır³⁷⁶. Bizans denizcilik ve askeri teknolojisinden etkilenerek yaptıkları ve ihtiyaçlarına göre uyarladıkları bu yeni tekne tipleri ζευκτός tipinde (bağlı

³⁷⁰ Vlasto, s. 6, Pohl, s. 293.

³⁷¹ Pohl, s. 285, Curta, Danube Region, s. 112.

³⁷² Herrin, s. 44.

³⁷³ Vryonis, Slavic Elements, s. 68. Herrin, s. 73.

³⁷⁴ Herrin, s. 69.

³⁷⁵ Herrin, s. 71.

³⁷⁶ Herrin, s. 71.

eşleştirilmiş, boyunduruklu/ İng. yoked ya da marangoz yapımı) bir tür tekneydi³⁷⁷. Nehir ve göl üzerinde yüzmeye elverişli eski ve kaba monoksil teknelerinin aksine, ζευκτάς ναῦς adındaki bu tekne türü ile Ege Denizi'nin açıklarında gemi yolları üzerinde rahatça baskınlar yapabilmekteydiler. Sonunda Ege Denizi'nin koşullarına uyum sağlayan Slavlar bu teknolojik gelişimi büyük olasılıkla yerel denizcilik teknolojisinden öğrenmişleri³⁷⁸. Bu yeni tür gemiler muhtemelen iki veya daha fazla geminin birbirine bağlanması ile kullanılıyordu; bunun sebepleri taşıma kapasitesini arttırmak veya denizde daha istikrarlı bir yolculuk yapmak içindi³⁷⁹. Slavlar, teknelerini Ege Denizi'nde seyahate uygun hale getirdikten sonra artık istedikleri yere düzenli olarak baskınlar yapabiliyorlardı; örneğin Abydos'taki gümrük binasının görüş açısından hem devlete hem de özel Bizans gemilerine saldırıda bulunuyorlardı³⁸⁰.

³⁷⁷ Herrin, ss. 72, 73, 76.

³⁷⁸ Herrin, s. 73

³⁷⁹ Herrin, ss. 73-74.

³⁸⁰ Herrin, s. 76.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'DAKİ SLAVLARA AİT BİRTAKIM ARKEOLOJİK BULUNTULAR

Birçok arkeolog için Yunanistan, Slavlar ile ilişkili olduğu düşünülen eserlerin Erken Bizans yerleşimlerinin iyi tarihlenebilir ve birlikte bağmlanabilir özellikleri nedeniyle, Slav göçü üzerindeki teorileri aydınlatmak için iyi bir araştırma bölgesi olarak görülür³⁸¹. Ancak buna rağmen Yunanistan'da, Slavlardan kalma arkeolojik buluntular oldukça nadirdir ve arkeolojik buluntular ile Slav Ekspansiyonu'nu açıklamak ise yetersiz kalmaktadır. Yunanistan'daki yerleşim ve konut mimarileri hakkında bilinenler de eksiktir. Yunanistan'a vardıklarında ilk aşama da Thessalonika civarındaki ahşap kulübe tipi konutları kullanıyorlardı. Aziz Demetrios'un mucizelerinde “κάσα” (kasa) ve “σκηνή” (skini) diye Bizanslılar tarafından bahsedilen ahşap – kulübe tipi konutlardan söz edilmektedir (Lev 29). Ancak bu hızlı bir şekilde terkedildiği için Yunanistan'daki konutları hakkında yeterli bilgiler yoktur. Bu noksanlığın sebebi olarak iklim ve çevresel faktörlerin ahşap üzerindeki tahripkar sonuçları da hesaba katılmalıdır³⁸². Ancak arkeolojide genel olarak bir kültürün Slav olduğunu tanımlamak için birtakım maddi kültür buluntuları mevcuttur; bunlardan başlıcaları kremasyon tipi gömüler, kare şeklinde inşa edilmiş kulübeler ve oldukça ilkel tipte üretilen Prag (Prague) tipi seramiklerdir³⁸³. Başlıca materyal tanımlamaları genelde seramik, fibula ve birtakım mühürler ile varlıkları arkeoloji ile de desteklenmektedir.

³⁸¹ Curta, Danube Region, s. 233.

³⁸² Charalampakis, ss. 6-7.

³⁸³ Arkadiusz Soltysiak, “The Plague Pandemic and Slavic Expansion in the 6th-8th Centuries”, *Archaeologia Polona*, Cilt. 44, 2006, s. 360.

3.1. SERAMİK BULUNTULAR

Yunanistan'da Slavlar ile ilgili materyaller oldukça azdır ve tanımlamasını yapmak da oldukça zordur. Bunun en temel sebebi Slav arkeolojisinin geç gelişmesi olduğu ve Yunanistan'daki kazı, araştırma ve çalışmalara Slav unsurunun dahil edilmesindeki gecikmedir. Ancak Yunanistan'ın Slav arkeolojisinin bir parçası olarak tanımlanabilecek seramik buluntuları Yunanistan'da bir Slav mezarlığının keşfedilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu seramik çeşidi Prag tipi denilen Slav seramiği ile ilişkilidir ve Slavlar tarafından kremasyon tipi gömü için kullanılmıştır³⁸⁴.

Prag çömleği denilen ve Penkovka kültürü ile de yakından ilişkili (Lev 30) olan bu el yapımı seramiğin temel tanımı, 1940 yılından Çek arkeolog Borkovski tarafından sistematik olarak belirlenmiştir. Prag tipi denilen basit biçimli çanak çömlek Slav arkeolojisinin başlıca arkeolojik materyallerinden biridir³⁸⁵ ve Yunanistan'da bulunan Slavlardan kalma olduğu düşünülen seramik buluntuları bu kültür grubuna aittir.

Güney Yunanistan'da Avar, Slav ya da Avaro – Slav diye tanımlanabilecek çanak çömlek parçalarının kesinleşmeyen tanımlamaları Soteriou tarafından 1929'da Nea Ankhialos'ta, Davidson (Weinberg) tarafından 1937 yılında Korinthos'ta yapılsa da asıl büyük tanımlama Yalouris tarafından Olympia'da yeni müzenin inşası sırasında ortaya çıkan Slav mezarlığının bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Birçokları için Olympia buluntuları Yunanistan'da Slav varlığına dair tek güvenilir kanıttır. Bulunan çanak çömleklerin kaba, el yapımı³⁸⁶ ve Prag tipinde olması (Lev 31), kremasyon tipi gömü için kullanılmış olması, bu seramikleri bölgedeki Slav varlığının arkeolojik olarak da kanıtlanmasına kesin bir olanak sağlamıştır. Tespit edilen verilerden biri de Slav mezarları ile Bizans mezarlarının içinden çıkan birtakım mezar hediyelerinin farklılıklarıdır. El yapımı çanak çömleğin, bıçakların ve ateşleme çakmağının (firelighter) Bizans mezarlıklarında yer almaması da ayırt edici

³⁸⁴ Vryonis, Thessaloniki, s. 379.

³⁸⁵ Pohl, s. 279.

³⁸⁶ Bir mezar hariç tüm mezarlarda en az bir el yapımı ve bir çark yapımı seramik bulunuyordu. Definlerin yarısında madalyon, giysi aksesuarları, kolye, bıçak gibi çeşitli materyaller de bulunmuştur. Detaylı ilgi için bkz. Natalia Poulou-Papadimitriou, Elli Tzavella, Jeremy Ott, "Burial Practices in Byzantine Greece: Archaeological Evidence and Methodological Problems For Its Interpretation", **Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe**, Cilt. 1, 2012, ss. 394-395, Yaklaşık iki bin yıldır bilinen çömlekçi çarkı VI. yüzyıla gelindiğinde bile Slavlar tarafından henüz bilinmiyordu, Vryonis, Slavic Elements, s. 77.

etmenlerden biridir. Yalouris, en geç dönemdeki Roma tabakasının hemen üstünde yer alan bu mezar buluntularını İ.S. VI. yüzyıla tarihlendirmiştir.

Bulunan urne kaplarını üretim tipine göre üç gruba ayırmak mümkündür:

- 1) Mezarlıktaki kapların çoğu kalın cidarlı, kahverengimsi gri renklidir ve sarımsı kırmızı benekler ile bezenmiştir. Çömlekler ve kapların kil malzemesi kaba yapılıdır. İçeriğinde çoğunlukla ezilmiş çakıl taşı, kireçtaşı ve birtakım seramik/tuğla kırıkları bulunmaktadır. Olympia'daki el yapımı kapların çoğu şekil, doku ve bezeme olarak Balkan Yarımadası'ndan aşağı Tuna, Transilvanya, Moldovya, Ukrayna, Rusya gibi bölgelerdeki bilinen en erken Slav mezar ve yerleşimleri ile kıyaslandığında birtakım ortak etkilere sahiptir.
- 2) En az iki kap yavaş dönen çarkta (slowly thrown) yapılmış ya da çarkta bitirilmiş çanak çömlek grubuna aittir.
- 3) Kaplar arasında iki adet hızlı dönen bir çark üzerinde yapıldığına dair tespit mevcuttur; ancak müze çevresinde Geç Roma Dönemi buluntuları da göz önüne alındığında bunların Slav çanak çömleğine olan aidiyetleri kesinleşmemiştir.

Bütün bu analizler Olympia'da bulunan el yapımı Slav urne ve kaplarının form ve bezemelerinin tipolojik olarak 3 ayrı sınıflandırma yapılmasına olanak sağlamaktadır (Lev 32). Bu el yapımı kaplardan kısa, düz veya hafifçe geniş ağızlı kaplar 1. gruba, dikey ya da çapraz çizgi bezemeleri ile bezenmiş veya bir tarak ile dalgalı çizgi bezemesi oluşturulmuş kaplar 2. gruba, el yapımı kaplar ve hemen hemen bütün yüzeyi yatay çizgi demetleri ya da dalgalı çizgilerle çarkta tamamlanmış iki kap grup 3. grupta sınıflandırılmıştır³⁸⁷. Olympia'da bulunan Slav çanak çömleğinin kıyaslandığı zaman bilinen diğer Slav çanak çömleğinden bir takım biçimsel farkları mevcuttur. Hafifçe genişleyen ağız kenarları, parmak izi şeklindeki bezemeleri, kısa huni tipi ağızları bize bu seramiklerin Erken Avar egemenliğinde Doğu Avrupa steplerinin ve Karpatlar havzasının etkilerine işaret etmektedir³⁸⁸.

Urne ve diğer küçük buluntuların kanıtlarına göre Slavların bölgeye yerleşmesi, İ.S. VII. yüzyılın 2. çeyreğinde Prag – Korcak ve Prag – Pen'kovka tipolojisinde bezemesiz el yapımı seramiklerin yapılmasıyla başlamıştır. Sonraki ikinci evre ise İ.S. Geç VII. ve Erken VIII. yüzyıl arasında el yapımı, düzensiz dalga

³⁸⁷ Thomas Völling, “Οι Σκοτεινοί Αιώνες του Βυζαντίου”, **Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών**, Αθήνα, 2001, s. 311.

³⁸⁸ Völling, s. 312.

bezemeli seramikler bu dönemin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. En geç dönemde üretilmiş kaplar arasındaki görülen özellikler, yatay dalgalı bant şeklindeki bezemelere sahiptir ve bir çömlekçi çarkında yeniden işlenmiş ya da yavaş bir çömlekçi çarkına atılarak üretilmiştir³⁸⁹.

Olympia’da çanak çömlek dışında boncuklar ve demir kolye gibi materyaller üzerinde Bizans etkileri olsa da Olympia’nın Hristiyan yerleşiminde benzeri objeler bulunmadığı gibi hiçbir Slav çanak çömleğine de rastlanılmamıştır. Dolayısıyla varılan sonuç, her iki toplumunda Olympia’da kısa bir zaman dilimi için de olsa bir arada yaşamadıkları yönündedir. VII. yüzyılın başlarından VIII. yüzyılın sonlarına kadar mezarlık olarak kullanılan (175 yıldan az bir süre), Kladeos nehri yakınında yer alan bu bölge, Güney Yunanistan’da Slavların varlıklarına dair verilerin uzun süredir kanıtlanabilen özelliklerinin bulunduğu ilk yerdir ancak henüz daha Slavların kullandığı tarım alanları ve ikamet ettikleri alan bilinmemektedir³⁹⁰.

Argos’ta ise Fransızların yürüttüğü kazı çalışmaları sonrasında hamam kalıntısında bulunan Slavlara ait olabileceği düşünülen seramik parçaları kesin olmayarak İ.S. 585/86 yıllarına tarihlendirilmiştir. Birçok çağdaş tarihçi, Argos şehrinin enkazında bulunan Slav kökenli çanak çömlek buluntularını (Lev 33) Argos’un yıkımının su götürmez bir şekilde Slavlar tarafından gerçekleştiğinin bir kanıtı olarak yorumlanmaktadır. Argos’taki çanak çömlek buluntuları ile Olympia’daki ikinci grup çanak çömleği birbirleri ile karşılaştırılabilecek birtakım ortak özelliklere sahiptir ve bu kıyaslama ile de Olympia ikinci grup çanak çömleğinin tarihlendirmesi İ.S. VII. yüzyılın ikinci yarısına yapılabilir. Antik Korinthos stoası revaklarında keşfedilen bir askerin gömüsünün taşıdığı bilinmezlik yine Yalouris tarafından mezarda ortaya çıkan Slav vazosuna dayanarak açıklanmıştır. Bu “Slavic” buluntular Yunanistan’ın Orta Çağ Arkeolojisi’ne yeni bir kapı aralamıştır. Toponomi ve dilbilim, tarihsel kronikler arkeolojik buluntulara katkı sağlayan ek kaynaktır. Bütün bunlar bize Slav göçünün Yunanistan’daki etkilerinin aydınlanmasına yardım etmektedir³⁹¹.

³⁸⁹ Völling, s. 315.

³⁹⁰ Völling, s. 315.

³⁹¹ Vryonis, Thessaloniki, ss. 380-381, Curta, Danube, s. 234, Völling, ss. 308-312, Stephan G. Miller (et. al), **Nemea: A Guide to the Site and Museum**, University of California Press, Oxford, 1990, s. 94.

Isthmia Güney Yunanistan'daki en iyi yayınlanmış yerleşim yerlerinden biridir. Buradaki Slav kökenli seramiklerin dikkat çeken önemli bir özelliği kremasyon tipi olmayıp günlük kullanıp tipinde üretilmiş olmalarıdır. Ancak bu konuda aydınlatılmayı bekleyen bir soruya da sebep vermektedir; bu çanak çömlekler Slav seramiği kullanmayı tercih eden yerli Yunanlar mı yoksa Korinthos yakınlarına bulunan Bizans yönetimi ile yakın ilişkiler içinde olan yerleşik Slavlara mı aittir? Bu soru henüz daha netlik kazanmamıştır³⁹². Aynı zamanda Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen amphoraların, çark yapımı çömleklerin, masa tipi günlük kullanım sürahi ve kapların, Slav yapımı el yapımı kaplarla birlikte bulunması bize Bizanslılar ile Slavların barış içinde bir arada yaşamış olabileceğine dair birtakım ipuçları sunar. Aynı şekilde Korinthos'taki kazılardan çıkan buluntular da şehrin Slav istilasına ile birlikte terkedilmediğini doğrular niteliktedir. Boiotia'daki Thespiei, Askra ve Hyettos şehirleri ile Tanagra³⁹³ (Lev 34) kentinin dışında yapılan yüzey araştırması sonuçlarında iri taneli ve yerel kilden hazırlanmış çark yapımı seramikler ile birtakım el yapımı Slav çanak çömleklerinin varlığına birlikte rastlanmıştır³⁹⁴. Boiotia'da yapılan araştırmanın sonucuna dair yapılan öneri dikkat çekicidir. Kaba dokulu topraktan yapılmış, düz tabanlı, çark yapımı kaplar bize istilalar ve vebalardan sonra hayatta kalmayı başarmış Hellen nüfusun yaşadıkları yerleri büyük oranda terk etmediğinden ve özellikle Güney Yunanistan'da birçok bölgede yeni gelen Slavlar ile kültürler arası evlilikler gerçekleştiği fikrini vermektedir. Bu durum sonucunda Erken Bizans Dönemi'nde alt Roma (sub – Roman) diye tanımlanan seramiklerin çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmayı gerçekleştirenlerin önerdikleri hipoteze göre Slav seramiklerinin nadiren bulunmasının temel sebebi her iki nüfusun da Roma türevindeki seramikleri kullanmayı tercih etmesinden kaynaklıdır. Geç Roma Dönemi'nin en son döneminde gerçekleşen bu kaynaşma sonucunda, azalmakta olan daha uzmanlık gerektiren seramiklerin yerini almak üzere kaba yapılı, orijinal Slav seramiklerine benzeyen, küçük ama belli bir yaygınlığı olan yerel bir üretimin ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir. Elde edilen bilgilerin ışığında varılan sonuç, bölgeye

³⁹² Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, Michael Whitby, s. 729.

³⁹³ Tanagra Slav'lar tarafından ele geçirilmiştir ya da bu istila sonrası terk edilmiştir. Boeotia'daki Slav varlığı daha tartışmalıdır. Detaylı bilgi için bkz. De Rosen, ss. 268-269.

³⁹⁴ Athanasios K. Vionis, "Understanding Settlements in Byzantine Greece New Data and Approaches for Boeotia, Sixth to Thirteenth Century", **Dumbarton Oaks Papers**, Cilt. 71, 2017, (Greece), ss. 148-149.

yerleşen Slav kolonizatörlerin kendi geleneksel seramik tekniklerini de beraberlerinde getirdikleri fakat hızlı bir şekilde geleneksel alt – Roma çanak çömleğini kullanmaya başladıkları ve bu yüzden de arkeolojik olarak neredeyse tespit edilemez hale geldikleri yönündedir. Örneğin Boiotia’da bulunan antik Hyettos kentinde 2005 yılına kadar yapılan çalışmalar sonucunda veri tabanındaki 100.000 parçalık kırık seramik buluntusundan sadece bir adet Slav kap parçası tespit edilmiştir. Böylece önerilen görüş birçok yerde karışık bir Slav – Hellen köylü nüfus yapısının oluştuğu hipotezini desteklemektedir³⁹⁵. Yunanistan’ın Bizans Dönemi’ndeki Karanlık Çağı’nda benzeri bir geçiş süreci Messenia’daki kazıların sonucunda da görülmektedir. Aynı şekilde bu bölgede de çöküş sürecinde olan Geç Roma ve Erken Bizans kültürleri ile kuzeyden gelip bu topraklara yerleşmiş Slav unsurlarının bir arada yaşadığı ortaya çıkarılmıştır³⁹⁶. Yine de Yunanistan’daki karşılaştırabileceğimiz çanak çömlek buluntuları oldukça nadir olması onları ancak formları ve bezemeleri ile başka uygarlıkların çanak çömlek buluntularından ayırt etmemizi sağlayan temel unsurları haline getirmektedir. Bu özellikler de seramik buluntularının İ.S. VII. yüzyıla ya da X. yüzyıla tarihlenmesini mümkün kılmaktadır. Arkeolojik kaynaklar ile kıyaslandığında tarihsel kaynaklar büyük bir Slav göç hareketinin ve kolonizasyonunun gerçekleştiğine şüphe bırakmamaktadır³⁹⁷.

2009 – 2010 yılları arasında Arkadia bölgesinde yapılan kurtarma kazısı çalışmaları sonrasında Mora’da Bizans’ın Karanlık Çağları’nın bilinmeyen yönlerini aydınlatacak birtakım keşifler yapıldı. Bu keşifler arasında en ilginç olanı Erken Slav toplumu ile hiçbir şüphe bıraktırmayan çukurlardan ve urne tipi seramiklerden oluşan İ.S VII – IX/X. yüzyıl arası bir tarihlendirme öngörülen iki adet kremasyon tipi mezarlar keşfedilmiştir. Bu mezar buluntusu Bizans İmparatorluğu döneminin Güney Yunanistan yerleşimini açıklaması bakımından önemlidir. Özellikle mezarlıklardan birinde Slavların Hristiyanlaşma sürecini anlatan birtakım ipuçları bulunmuştur. Bu ipuçları Bizans Dönemi Hristiyan gömüsünde kremasyon vazosunun varlığı ve yavaş dönen çarkta yapılmış seramik buluntuları, Slav ölü gömme pratiğinin şüphesiz en

³⁹⁵ John Bintliff, **The Complete Archaeology of Greece From Hunter-Gatherers to the 20th Century A.D.**, Wiley-Blackwell Publishing, 2012, s. 385, Vionis, Aegean, ss. 111-112.

³⁹⁶ Nikos Tsivikis, “Considerations on Some Bronze Buckles from Byzantine Messene”, **Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul**, Cilt. 15, 2012, s. 61.

³⁹⁷ Bintliff, s. 385.

belirgin özellikleri olarak ortaya çıkarılmıştır³⁹⁸. Arkadia’da bulunan antik bir kent olan Pallation’da büyük bir Slav yerleşimi olduğu tahmin edilmektedir. Bir grup Avaro – Slav diye tespit edilen bir grup çanak çömlek tespit edilmiştir. Benzeri bir Avaro – Slav çanak çömleği aynı zamanda Tegea’da (Lev 35) bulunmuştur. Bu kanıt, Tegea’da da bir Slav yerleşimi olduğunu göstermektedir³⁹⁹.

Tesalya’dan Mora’ya kadar olan bölgede (Argos, Olympia, Sparta (Lev 36), Messenia, Tiryns, İsthmia, Korinthos ve Demetrias) bulunan ve Slavlar ile ilişkilendirilen materyallerin, Slav istilasını aydınlatma konusunda araştırmacılar tartışma halindedir. Prof. Vroom da diğer araştırmacılar gibi Bizans Dönemi’nde Slav çanak çömleği kullanılırken aynı zamanda da çark yapımı daha kaliteli çanak çömleğin de kullanımı olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak birçok araştırmacı bu hususun sebebini Slavların yıkıcı ve işgalci bir güçten ziyade yerel Hristiyan Yunan – Romalılar ile barış içinde yaşadığını yönünde yorumlamaktadır⁴⁰⁰.

3.2. FİBULALAR

Yunanistan’da, Slavlardan kalma olduğu düşünülen arkeolojik buluntulara dair eksikliğin açıklanmasına yardım eden bir diğer buluntu örneği de fibulalardır⁴⁰¹. Güneydoğu Avrupa’nın büyük bir bölümünde, nadiren de olsa Karpatların kuzeyinde ya da Batı Slav bölgelerinde de rastlanılan bu fibulalar, “yay fibulası” (bow – fibulae) olarak adlandırılmaktadır ve Slav kültürü açısından, elit kimliğin ile bölgeler üstü bir değiş tokuşun işareti olarak da yorumlanmaktadır⁴⁰². Birçokları için Ukrayna ve Doğu Avrupa’nın bazı bölgelerinden Yunanistan’a kadar olan dağılımının temel sebebi Yunanistan’daki Slav istila ve göçleridir⁴⁰³. Bu fibulaların en belirgin özelliği tatar

³⁹⁸ Demetrios Athanasoulis, “The Slavs in the Peloponnese: New evidence from rescue excavations in Arcadia”, **Leibniz-WissenschaftsCampus – Byzanz zwischen Orient und Okzident – Mainz/Frankfurt**, 08.05.2021, <https://www.byzanz-mainz.de/aktuelles/b/article/the-slavs-in-the-peloponnese-new-evidence-from-rescue-excavations-in-arcadia/>, (11.03.2022).

³⁹⁹ Jørgen Bakke, **Forty Rivers: Landscape and Memory in the District of Ancient Tegea**, The University of Bergen, 2007, s. 173.

⁴⁰⁰ Mozhajsky, s. 12.

⁴⁰¹ Heather, s. 404.

⁴⁰² Pohl, ss. 125-146, Barford, s. 82.

⁴⁰³ Florin Curta, “Female Dress and Slavic Bow Fibulae in Greece”, **Hesperia**, Cilt. 74, 2005, (Fibulae), s. 102.

yayı şeklinde, döküm olarak üretilmesi ve üzerindeki sıra sıra yer edinen parmak benzeri süslemeleridir⁴⁰⁴.

Yay fibulaları (Lev 37), Yunanistan'a yapılan Slav göçünün Yunanca konuşan bir bölgede Slavların hem yerleşiminin hem de etno – kültürünün bir işareti olarak yorumlanmalıdır⁴⁰⁵. Yunanistan'da bu fibulaların bölge genelinde yayıldığını söyleyebiliriz; örneğin güneyde Sparta'da, kuzeyde ise Makedonya'da bulunmaktadır⁴⁰⁶.

Messenia'da bulunan bir fibula örneği (Lev 38) ilk defa Poulo tarafından yayınlanmış ve bu fibula Slav (Sclavene) ya da Ante olarak tanımlanmıştır. Bu 5 adet başlığı bulunan, küçük bir boyuta sahip ve Werner'in⁴⁰⁷ 1D sınıfına ait bir Slav fibulası olduğu düşünülmektedir. Başlık, paralel kesik çizgilerle yarım daire biçimindedir. Yarım dairenin dış kenarında 5 küresel başlık çıkıntı yapmaktadır. Florin Curta bu tür yay fibulaları üzerinde yaptığı detaylı çalışmalar sonucunda Messenia'da bulunan bu fibulanın başlık süsünün Mazuria (Kuzeydoğu Polonya), Romanya ve Ukrayna'nın Orta Dnieper bölgesinde görülen J1 sınıfına giren fibulalar ile aynı sınıfa dahil etmiştir. Messenia fibulasına en yakın benzerliğe sahip fibula Romanya yakınlarındaki Mirosloveşti'de bulunur. Messenia'da bulunan fibula, Werner'in 1D sınıfına ait olduğu bilinen tek fibula örneği değildir. Başlık süslemesi aynı olmasa da aynı grupta benzer bir fibula örneği Kuzey Yunanistan'da Edessa'da mezar kazısı sonucunda bulunmuştur⁴⁰⁸. Bu fibulalar, uzun yıllar boyunca Güney Balkanlar'da Slav yerleşiminin bir kanıtı olarak kabul görmüştür. Werner grubunun Yunanistan'da bulunan Slav fibulaları bazıları tarafından Bizanslılara ait metal zanaat eşyaları olarak görülse de bu iddia ve kanıtlar yeterince ikna edici bulunmamıştır. Curta, bu fibulaların giysi aksesuarından çok daha fazlası olduğuna ve Bizans otoritesinin İ.S. VII. yüzyılda Balkanlar'ın güneyinde ortadan kalkmasıyla oluşan kaos ile meydana gelen istikrarsızlık içinde, sosyal gücün müzakeresinde kullanıldığını düşünmektedir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁴ Heather, s. 404, Barford, s. 82.

⁴⁰⁵ Vionis, Aegean, ss. 108-109.

⁴⁰⁶ Barford, s. 71, Ayrıca Demetrias, Dion ve Nea Anchialos'ta da (Lev 39) bulunmuştur. Burada bulunan fibula tipleri Werner'in 1 B sınıfındandır. Detaylı bilgi için bkz. Tsivikis, s. 69.

⁴⁰⁷ Bu fibula grubu Alman Alman Arkeolog Joachim Werner tarafından ilk olarak Slav fibulası olarak adlandırılmıştır. Werner bu fibula tipini 2 gruba ve 4 sınıfa (A, B, C, D) ayırmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Curta, Danube Region, ss. 227-248.

⁴⁰⁸ Tsivikis, ss. 68-69.

⁴⁰⁹ Tsivikis, s. 69.

3.3. MÜHÜRLER

Mühürler Yunanistan'daki Slav varlığını kanıtlayan bir diğer önemli buluntulardır. Bu mühürler Yunanistan'a yerleşen Slavlar tarafından yapılmamış olup, Slavlara birtakım memuriyet makamı veren Bizanslılar tarafından yapılmıştır. İ.S. VIII. yüzyıldan beri bilinen bu mühürlerde hem Slav kabilelerinin isimlerini hem de Slav özel isimlerinin yazılı olmasının yardımıyla, bu kişilerin Bizans'ta makam sahibi olan Slav kökenli arkhonlar olduğunu anlamaktayız⁴¹⁰ (Lev 40).

Mühürlerin bir özelliği de Slav şahıs isimleri ve Slav kabilelerinin isimleri hakkında bilgi verirken coğrafi bölgeleri hakkında bilgi vermemektedir. Şahıs isimleri hakkında bir değerlendirme yapmak gerekirse, isimler her halükarda Yunanca ve Latince fonetiğe sahip değildir. Örneğin; Tikhomiros (Tikhomir), Dargaskavos, Voidargos (Vojdrag), Esages vb gibi isimler bize Slav strategosları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu durum Bizans'ın Yunanistan'a yerleşmiş olan Slavlar hakkındaki stratejisini iki temel şekilde ortaya koymaktadır: Birinci strateji, Yunanistan topraklarında yaşayan bir Slav kabilesinin yöneticisi olarak yine Bizans tarafından Slav kökenli birinin başa geçirilmesi. Bu uygulamanın faydası sadece Yunanca bilen Bizans kökenli memurların aksine hem Yunanca hem de kendi Slav dilini konuşabilen memurların kullanımı vasıtasıyla Bizans İmparatorluğu, Slav kabilelerinin güven ve itaatlerini kolay bir şekilde hızlıca kazanarak devletin bu kabilelerin çıkarabileceği birtakım sorunları önlemesine sebep olacaktır. Uygulanan stratejinin ikinci sebebi ise Slavların asimilasyonuydu. Bizans başa getirdiği bu “elit” Slavlara mevki ve ünvan⁴¹¹ vererek, nihayetinde hem yönetimde hem de toplumda bir yer edinmelerini sağlıyordu. Bu şekilde yaşadıkları toplum ve kültürün de bir parçası olduğu bilinci de edinmeleri sağlanmış olması muhtemeldir. Edebi kaynaklar bu “elit” Slavların akıcı bir şekilde hem Yunanca hem de Slav anadillerini akıcı bir şekilde konuştuğunu yazmaktadır. Ancak Slavlara yönetici olarak atanan bazı memurlarda birtakım istisnalara da rastlamaktayız. Mesela Slavların yaşadığı bir bölgeye ya da kabileye vali olarak atanan bir Yunan olduğu gibi karışık nüfuslu bir bölgeye atanan bir Slav kökenli vali de bulunmaktadır. Bu durum bize Bizans'ın

⁴¹⁰ Curta, Edinburgh, s. 9.

⁴¹¹ Bizans Slav liderleri tanımlamak için çok sayıda tanım kullanmaktaydı; phylarchos, archon, exarchos, ėgemōn, taxiarchos, ethnarchos... gibi. Detaylı bilgi için bkz. Vlasto, s. 157.

Slavlar üzerine yönetici atarken hangi kriterleri göz önünde bulundurduğu konusunda belirsizliğe yol açmaktadır; belki de memurların bilingual olması başlıca seçim kriteri olabilirdi ancak sadakatten asla emin olunamazdı. Ne yazık ki kaynaklar Bizans'ın Slav memurları hakkında yeterince bilgi sağlamamaktadır⁴¹².

3.4. SLAV KÖKENLİ YER ADLARI

Bugün dahi bütün Yunanistan yarımadasında Slavlardan kalma yer ve köy adları mevcuttur. Bu yer adları bize Slavların hem nerelere yerleştikleri konusunda bilgi verirken hem de bu yer adlarının etimolojik kökenleri de dilleri hakkında birtakım bilgiler sunmaktadır. Örneğin bütün Yunanistan'da olduğu gibi orta ve güney Yunanistan'da da genel olarak Slav kökenli adlara sahip köy, coğrafya ya da yer adlarının önemli bir bölümünün sonu “-ova” ve “-itsa” ile bitmektedir. Köylerin bazı Slav kökenli isimlerinin anlamı bilinse de akarsu, pınar, tepelere verilen isimlerin kökeninin “*altında yatan katman*” henüz bilinmemektedir⁴¹³. Yunanistan'daki Slav varlığına dair yer adları ve şahıs adları ile diğer arkeolojik kıyaslandığında, bu kanıtlar daha güvenilir ve kesin durmaktadır ancak kronoloji konusunda çok kesin bilgiler vermemektedir⁴¹⁴. Osmanlı Dönemi'nde Yunanlar, Arnavutlar ve Vlahlar (Ulah) tarafından getirilen Slav kökenli yer adları da bu yer adlarının kesin kronolojisini açıklamak da problem yaratmaktadır. Özellikle orta ve güney Yunanistan'da Slavların bölgeye sonradan yerleşen Vlah ve Arnavut yerleşimcilerin arasında asimilasyon olasılığını da göz önünde bulundurmak gereklidir⁴¹⁵.

Orta Yunanistan'da ve elbette Güney Yunanistan'da da bazı yerlerde Greko – Roman kökenli adların Slav isimleri ile değiştirilmesi yerleşim devamlılığının muhtemel bir göstergesi olarak görülebilir⁴¹⁶. Birçok Slavist ve tarihçi ile Fallmerayer antikçağda Peloponnesos, orta çağda ise Mora olarak bilinen yarımada'nın isminin bile

⁴¹² Charalampakis, s. 10.

⁴¹³ Mozhaysky, s. 13.

⁴¹⁴ Hugh Kennedy (et. al), s. 53.

⁴¹⁵ Speros Vryonis, Jr, <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/BalkanStudies/article/download/1843/1866>, (08.03.2022), ss. 424-428.

⁴¹⁶ Vionis, Greece, s. 154.

İtalyanca'da “dut/dut yaprağı” anlamı yerine Slav dilinde “More” yani deniz sözcüğünden türediği düşüncesindedir⁴¹⁷.

Peloponnesos'ta (ve hatta Girit'te) çok sayıda Slav kökenli yer adı vardır. Örneğin; Beliza, Bistriza, Goriza, Orahoviza, Strezova, Anastasova, Zelina, Petrina, Levetsova, Zaroukhla, Zakholi, Zakhlorou, Vergouvitsa, Turlada, Kokova, Mostitsi, Tsaroukhli, Zagora, Valtos, Kerasova, Toporitsa, Glogova, Vlokova, Kernitsa, Vostitsa, Visoka, Sopoto, Nezero⁴¹⁸ ... vb gibi. Zbignjev Golomb Peloponnesos'taki 150 kadar Slav kökenli yer adını analiz etmiştir ve bunların Güney Slav dil özelliklerine sahip olduğu kanaatine varmıştır. Orta ve Güney Yunanistan'daki yer adlarının sayısal dağılımına bakarsak; “Aitolia – Akarnania 98, Phtiotis 55, Eurytania 48, Phokis 45, Boiotia 22, Attika 18, Korinthos 24, Argos 18, Akhaia 95, Elis 35, Trifilia 44, Arkadia 94, Messenia 43, Lakonia 81” şeklindedir⁴¹⁹.

Sparta yakınlarında Amyklai adlı kentin, Bizans döneminde İ.S. VI. yüzyıldaki Slav yerleşiminden sonra adın “Sklavokhori” olarak değişmiştir⁴²⁰. Bu köy adının Sklavene, Sclavi gibi Bizanslıların Güneyli Slavlara verdiği isim ile benzerlik taşıması dikkat çekicidir. Boiotia civarındaki köylerde Osmanlı Dönemi'ndeki kaydedilen vergi kayıtlarında çok sayıda Slav isim kökenine sahip köy adı görülmektedir. Örneğin, Musa Vadisi'nde yer alan antik Askra yerleşimini adı Zaratova olarak değişikliğe uğramıştır. Başka örnekte ise Dobrena köyünden bahsedebiliriz. Köy ismindeki “dobr” kökü, Slav dilinde “dobro” yani iyi, kibar gibi anlamlara gelmektedir⁴²¹. Antik çağda Aroania dağları orta çağdan itibaren Slav dilinden türemiş bir kelime olup Khelmos (adı muhtemelen karlı dağ anlamına gelir) olarak ismi değişir⁴²². Arkadia bölgesinde günümüzde Eleokhori (Ελαιόχωρι) olarak bilinen ve

⁴¹⁷ Phaedon Malingoudis, “Toponymy and History. Observations Concerning the Slavonic Toponymy of the Peloponnese”, **Cyrillomethodianum**, Cilt. 7, 1983, s. 99.

⁴¹⁸ Köyün bilinen diğer adı Nezerokhori (Νεζεροχώρι). Köy, ismini Ezerit Slavları'ndan almıştır ve adı günümüze kadar korunarak gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Περικλής Ροδάκης, “Οι Σλάβοι στην Πελοπόννησο”, 2006, https://www.krokeai.com/Laconia/The_Slavs_in_Peloponnisos.htm, (01.05.2022).

⁴¹⁹ Risto Ivanovski, “Slavisches Griechenland”, 2019, <http://www.brigien.com/VASMER.pdf>, (10.03.2022), ss. 62, 65, 66, Ροδάκης.

⁴²⁰ C. Gallou, M. Georgiadis, G. M. Muskett (Ed), s. 357.

⁴²¹ Dobrena köyünün ismi Slav kökenli olsa da Osmanlı Dönemi'ndeki kayıtlarda Arnavut köyü olduğu bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mozhajsky, ss. 12-13.

⁴²² Δημήτρης Σταθακόπουλος, “Ετυμολογικές προσεγγίσεις των ονομάτων Χελμός και Κατσάνα”, 2013, https://www.kalavrytanews.com/2013/08/blog-post_9919.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed:+blogspot/jfu

günümüzde zeytin üretimi ile bilinen köyün eski adı Slav dilinde Masklina (Μάσκλινα) yani zeytin demektir⁴²³. Akhaia bölgesinde bulunan Kalavyrita ise Rusya, Bohemya ve Hırvatistan'da karşılaşılan ve Slav dilinde ‘‘su ile ilgili’’ bir sözcükten türemiştir. Zaten Kalavyrita günümüzde Pausanias'ın bahsettiği antik Kerintis nehrini tanımlamak için verilen bir addır⁴²⁴. Mora'da Slavların iskan ettiği bir başka bölge olan ‘‘Dış Mani’’de (Εξω Μάνη) yapılan çalışmalar, bölgedeki hatırı sayılır Slav kökenli yer adlarının tabiatla ilgili anlamlar taşıdığını göstermektedir. Kardamyli nehrinin Slav dilinde Virobo olarak adlandırılması buna sadece tek bir örmektir⁴²⁵. Bu da tarımcı bir toplumun isim seçerken ki tercihini göstermektedir⁴²⁶. Arakhova (Orekhova) adındaki köy ismi hem Boiotia hem de Mora'da yer almaktadır. Mora'daki Arakhova'nın eski adının Karyai (Καρύαι) olması ve hem Slav adının hem de antik Yunan isminin aşağı yukarı aynı anlamda olması (findık ağaçlarının yetiştiği yer) elbette tesadüf eseri değildir. Mora'daki büyük bir kent olan Tripolitsa (Lev 41) ise Yunanca τρεῖς πόλεις (üç şehir) anlamında türemiş gibi görünse de aslında kent ismi, Slav kökenli bir sözcük olan ‘‘Droboliza’’ adından türemiştir ve anlamı küçük orman demektir⁴²⁷.

Slav kökenli yerleşime sahip isimlerden yola çıkarak, Erken Orta Çağ'daki Slav yerleşimlerinin Orta ve Güney Yunanistan'ın genel de dağlık bölgelerde yoğunlaştığının sonucuna varılabilir⁴²⁸ (Lev 42).

v+(%CE%9A%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%92%CE%A1%CE%A5%CE%A4%CE%91-NEWS)#.UhtfUb7Rrcs, (1.03.2022).

⁴²³ ‘‘Ελαιοχώρι Αρκαδίας: Στο δρόμο των τρένων’’, **Έθνος**, 24.03.2022, <https://www.ethnos.gr/travel/article/200674/elaioxoriarkadiasstodromotontrenon>, (21.04.2022).

⁴²⁴ Malingoudis, s. 106.

⁴²⁵ Jon van Leuven, ‘‘Blank Spots and Grey Zones: Medieval Mapping in Southern Greece’’, **Studies in the Archaeology of the Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-1500**, Cilt. 86, 2010, s. 255.

⁴²⁶ Malingoudis, ss. 106-107.

⁴²⁷ Bakke, ss. 172-173.

⁴²⁸ Koder, ss. 88-89.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA VE GÜNEY YUNANİSTAN'DAKİ SLAVLARIN BİZANS DÜNYASI'NA ENTEGRASYONU

4.1. SLAVLARIN ASİMİLASYON SÜRECİ

Hem Kuzey Yunanistan'da hem de Orta ve Güney Yunanistan'a yerleşmiş Slavların Bizans dünyası içinde yaşadıkları entegrasyon tam olarak bilinmemektedir⁴²⁹. Hiç şüphesiz Kuzey Yunanistan ve Makedonya'daki soydaşları her ne kadar Bizans vatandaşlığını özümseler de⁴³⁰ en azından bu bölgelerde dil ve bazı geleneklerini yaşatmayı başarmışlardır.

Slavlar Bizans dünyasında gözüktükleri zaman hiç şüphesiz Hristiyan değillerdi⁴³¹. Şüphe yok ki Bizans'ın Slavları Bizanslılaştırma girişimi içerisinde kullandığı önemli güçlerden biri Hristiyanlık'tı. Yunanistan Slavlarının ne zaman ve nasıl Hristiyanlaştığını, Hellenize olduklarını, daha doğrusu "Romalı" haline geldiğini kesin olarak bilmek zordur⁴³². Bu Hristiyanlaşma süreci Makedonya Hanedanlığı döneminde başlamış olabilir⁴³³. Elbette Makedonya Hanedanlığı'nın Slavları Hristiyanlaştırmaya girişim süreci ile Bizans askeri gücünün yeniden toparlanması arasında da bir bağ olabilir⁴³⁴. İmparator Leon VI, babası İmparator Basileos I'ın Slavları nasıl ikna ettiğinden bahseder:

*antik geleneklerini değiştirmek onları Yunanca konuşan kişiler haline getirdi, onları Roma normlarına göre hükümdarlara tabi kıldı, vaftiz ile onurlandırıldılar, kendi yöneticilerinin köleliğinden kurtuldular ve Romalılara karşı savaşan uluslar karşısında savaş alanında bulunmak için eğitildiler*⁴³⁵.

⁴²⁹ Kaldellis, Romanland, s. 143.

⁴³⁰ Styron yakınlarındaki Slavlar, Rynchines, Sagutatai Slavları Bizanslı gibi giyinip Yunanca konuşmaya başlamışlardır, Vryonis, Slavic Elements, ss. 71-72.

⁴³¹ Branka Vranešević – Olga Špehar, "Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs", 2018, https://www.researchgate.net/publication/331465663_St_Maximos_the_Greek_Between_Byzantine_Monasticism_and_Athonite_Ascetism, (25.04.2022) s. 32.

⁴³² Kaldellis, Romanland, s. 138.

⁴³³ Barker, s. 48.

⁴³⁴ Curta, Edinburgh, s. 10.

⁴³⁵ Kaldellis, Romanland, s. 142.

Peloponnesos Slavlarının büyük kısmının Hristiyanlaştırılması şüphesiz bu dönemde gerçekleşmişti. Pagan inancını koruyanlar Taygetos Dağları'nda kaldılar⁴³⁶. Nihai sonuç İ.S IX. Yüzyılın ortalarında Bizans İmparatorluğu bu topraklardaki egemenliğini restore etmeyi başardı ve olasılıkla Bizans strategoslarının ve vergi tahsildarlarının başaramadıklarını Doğu Romalı din adamları başarmış olmalıdır⁴³⁷. Leon VI.'nın Slav entegrasyonunu detaylı olarak anlattığı “Taktika” adlı askeri kitapta aşamalar şu şekilde özetlenebilir:

1) Birinci adımda zaman içinde kendi Slav geleneklerini bırakmaya ikna etmek. Elbette bu zaman içindeki süreç Yunan dilini de öğrenmeyi ve yeni adet ile davranış biçimlerini öğrenmeyi de içeriyordu. İmparator Leon VI. burada Hellenize olmak tabirini özellikle kullanmamıştır. Çünkü Hellenlik hem eğitilmiş üst kültür tanımını yaptığı kadar hem de eski çağın paganizmini de çağrıştırıyordu.

2) İkinci adımda, onlara Bizans yönetim ve ordusunda arkhonteslikler vererek devlet yönetiminin bir parçası haline getirmek. Yönetim içerisinde yer almak vaftiz edilmeyi ve Hristiyanlığı da beraberinde getiriyordu.

3) Son adımda Slavları Bizans ordusuna asker olarak dahil edip imparatorluğun düşmanlarına karşı savaştırmakta kullanmak. İmparatorun açıklamalarına göre babası Basileos I.'nin politikaları sonucunda Slav isyanları sorunu da çözülmüş görünmekteydi⁴³⁸.

Yani ilk aşama Hristiyanlık, ikinci aşama Bizans medeniyeti ile tanışıp adetlerini benimseyerek uygarlaşmaları ve sonuncusu ise tamamen Hellen dilini benimseyip, Hellen anadilli Orthodox Romalı haline gelmeleri⁴³⁹.

Hristiyanlık, Slavların Bizanslılaşması'nı sağlayan tek unsur değildir. Ayrıca Hristiyanlaşma yolu ile Slavların ne kadarının asimile olduğunun oranını vermek çok güçtür. Özellikle Peloponnesos dahilindeki Güney Yunanistan bölgesindeki Bizanslılaştırma'nın büyük ölçüde böyle olduğunu kabul etmek gerekir. Elbette kılıç

⁴³⁶ İmparatorluğun Konstantinoupolis'teki Ekümenik Patrikhanesi, hala asimile olmamış Mora'lı Slavlar için 1082 yılında Ezerit Episkoposluğu'nu kurmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Μιχάλης Στούκας, *Εζερίτες και Μηλιγγοί: Οι Σλάβοι της Πελοποννήσου*, 05.01.2019, <https://www.protothema.gr/stories/article/852559/ezerites-kai-miliggoi-oi-slavoi-tis-peloponnissou/>, (24.03.2022).

⁴³⁷ Obolensky, s. 38, Vasiliev, s. 382.

⁴³⁸ Koder, ss. 92-93.

⁴³⁹ Obolensky, s. 282.

da bu asimilasyon sebeplerinden biridir⁴⁴⁰. İmparatorluğun, Yunanistan'daki kıyı bölgelerinde bulunan ve surlar ile çevrili müstahkem Bizans kentlerinin de yeniden Bizanslılaştırma'da etkili olduğunu da belirtmek gereklidir. Bu şekilde imparatorluk Yunanistan'da yeniden toparlanma sürecinde önemli başarı elde etmiş, Yunanca konuşan nüfusu koruyabilmiş ve toparlanma sürecinden sonra da birbirinden bağımsız Slav kabilelerine karşı giriştikleri başarılı askeri seferler sonucunda da daha fazla Slav imparatorluk öznesi haline gelmiştir⁴⁴¹. Çok net olmamakla birlikte imparator Theophilos'un kararnamesinde Bizanslı Orthodox kadınlar ile henüz Hristiyanlığa geçmemiş kişilerin evliliklerini teşvik etmesi de asimilasyon sürecinde etkili olabilir⁴⁴². Önceki başlıklarda değindiğimiz gibi thema organizasyonunun da elden çıkmış toprakların Bizanslılaşması'nda büyük etkisi olmuştur. İmparatorluğun elindeki deniz gücünün müdahalesine açık kıyı bölgelerindeki Greko – Roman nüfusun sığındığı korunaklı kentler, Bizans İmparatorluğu'nun denizlerdeki gücünü yani “thalassokrazi” egemenliğini yeniden ele almasıyla paralel olarak Yunanistan üzerindeki gücünü de kazanmış oldu. Böylece Yunanistan topraklarındaki “sclavinia”lar da thema organizasyonu içinde özümsemiş oldu. Bizans İmparatorluğu'nun erişemediği Yunanistan'ın daha kuzeyindeki bölgelerde ise sclavinialar diğer Slav prenslikleri ile birleşmiş oldular⁴⁴³. Bu zaferler Slavların birbirinden bağımsız kabileler ve sclavinialar halinde yaşamaları Bizans'ın başarılarını kolaylaştırma ihtimaline sahiptir.

Bizans İmparatorluğu kendi vatandaşı olan Slavları diğer Slavlardan ayrı tutuyordu. Bu ayrımın bir örnek uygulaması da imparatorluğun İ.S. X. yüzyılda Bulgar İmparatorluğu ile sınırdaki Slavların kontrolü üzerine bir özel antlaşmaya varmış olmasıdır⁴⁴⁴. Zaten Hellence konuşmanın ırksal tanımdan çok daha farklı bir kavramı ifade ettiği bir imparatorlukta, imparatorluğun bütün olanakları girişimci Slav kökenli biri için de açıktı. Özellikle bu süreç İ.S. VIII. ve IX. yüzyılda daha da ileri boyutlarda olmalıydı⁴⁴⁵. Devletin eski geleneklerinden kaynaklı bu açık görüşlülüğü sayesinde

⁴⁴⁰ Kaldellis, Romanland, s. 138.

⁴⁴¹ Kaldellis, Romanland, s. 138.

⁴⁴² Detaylı bilgi için bkz. Kaldellis, Romanland, s. 129.

⁴⁴³ Ostrogorsky, The South Slavs, s. 6.

⁴⁴⁴ Kaldellis, Romanland, s. 143.

⁴⁴⁵ Vlasto, s. 9.

Slavların kendilerini daha hızlı olarak vatandaşlık bilincine sahip olmalarını sağlaması mümkündür.

Detaylı olarak Slavların bilingual süreci bilinmese de bilingual yerleşime sahip olan yerlerin var olduğu köy isimleri ile anlaşılabilir. Peloponnesos'ta Anastasova ve Nikovo (Makedonya'da ise Giannakovo) köyleri Slav dili konuşan Hristiyanların yaşadığı yerlere örnektir⁴⁴⁶. Bu isimlere baktığımızda geleneksel Hristiyan Ortodoks özel isimlerin Slav kökenli eklerle bütünleştiğini görüyoruz; yani Slavlar arasında dil değişimi bir anda gerçekleşmemiş olabilir. Özellikle Peloponnesos gibi bir yerde Romalıların da bir süre için Slavlaşması belki mümkündür. Daha eski yıllarda Hunların ve Gotların arasında mevki kazanmak için gerekli olan temel prensip savaşta cesaretken, Slavlar arasında yaşamak için iyi bir tarımcı olmak yeterliydi. Bu olanak Balkanlar'da birçok mütevazı Romalının zamana uyum sağlayarak Slav olarak yaşamayı tercih etmesine sebep olmuştur. Balkanlar'ın Slavlaşması sadece halkların yer değiştirmesini içermez aynı zamanda da toprağı elverişsiz koşullarda işleyen taşrada yaşayan birçok Romalının vergi ya da kira ödemeksizin kendi Romalı kimliklerini unutup Slav haline gelmesine sebep olmalıdır⁴⁴⁷. Aynı durum bir süre için çok da verimli topraklara sahip olmayan ve bir süre için Slavlaştığı söylenen Peloponnesos için de geçerli olabilir. Sözünü ettiğimiz köy isimleri ve bazı arkeolojik buluntular bu düşünceye kapı açabilir.

Slav nüfusun Bizans imparatorluğunun kültürel dönüştürme çalışmaları haricinde birtakım olaylar kendi kendine gelişmiş olmalıdır. Öncelikle ticari ilişkiler yoluyla bölgedeki Yunanlar Slavların varlığına alıştılar. Slavların yerli Yunanlar ile yaptıkları balıkçılık ve tarımsal faaliyetlerin zaman içinde yayılmasıyla yaşanan bu ikili ilişkili dönüşüm, onların Bizans dünyasının şehir, pazar ve vergi organizasyonuna yerleşmesi ile sonuçlanmıştır⁴⁴⁸. Slavların yerleştikleri coğrafyada (en azında önemli bir kısmında) Yunanların sayıca fazla olması (bunda yeniden iskanın da payı var) Mora dahil Orta ve Güney Yunanistan'daki birtakım Slavların da nüfus içinde zamanla erimesine katkı sağlamış oldu⁴⁴⁹.

⁴⁴⁶ Vlasto, s. 11.

⁴⁴⁷ Pohl, ss. 159-160.

⁴⁴⁸ Herrin, s. 50.

⁴⁴⁹ Malingoudis, s. 109.

SONUÇ

Bizans İmparatorluğu eski gücünden uzak bir şekilde asırlar boyunca toprak kaybetmesine rağmen yine de Anadolu ve Yunanistan coğrafyasında bir şekilde varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Yunanistan coğrafyasında bu denli tutunabilmesinin sebeplerinden biri hiç şüphesiz Slav istila ve ekspansiyon hareketi öncesinde inşa ettiği müstahkem kalelerdi. Diğer bölgeler Slav yönetimi ya da nüfuzu altına girseler de bu savunulan kaleler sayesinde Yunanca konuşan Orthodox Romalı kimliğinin varlığı daima devam etmiştir. Elbette bu kaleler Bizans deniz gücünün ulaştığı sınırları kullanmasında da destek olmuş, böylece Bizans kendi deniz gücünün erişebildiği yerler vasıtasıyla toparlanarak, kaybettiği toprakları Slavlardan geri alabilmiştir. Bu şekilde Yunanistan'da thema organizasyonunu kurabilmiştir. Toprakları geri almadan önce şüphesiz yerli Bizanslılar ile Slavlar arasındaki birtakım ticari ve kültürel etkileşimler sayesinde Slavların en azından bir kısmının Bizans egemenliğine girmeden önce Yunanca konuşmaya başlayarak kültürel dönüşümün ilk evreleri gerçekleşmiş sonrasında ise Bizans'ın Slavları asimile etmesindeki en büyük koz olan Hristiyanlık ön plana çıkmıştır. Böylelikle Bizans İmparatorluğu Orta ve Güney Yunanistan'da varlığını korumuştur.

İmparator Iustinianus I.'nin Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmaya yönelik Batı'da giriştiği ihtiraslı politika yüzünden Balkanlar savunmasız hale gelerek Slav istilalarının önünü açmıştır. Slavların anavatanı olan Doğu Avrupa'dan Balkanlar'a doğru inmelerinin sebebi hala tartışmalıdır. Kuzeydeki anavatanlarına göre güneyin daha ılıman iklimini yaşamaya daha elverişli buldukları ve bu yüzden de burada kalmaya karar verdikleri açıktır. Yunanistan'a vardıklarında yabancıları oldukları bir coğrafya, bitki örtüsü, iklim ve hatta bir denizle karşılaştılar. Bu coğrafyada hayatta kalmaları onların savaşçı yapıları ve zorlu koşullar altında yaşam alışkanlıklarını kanıtlar niteliktedir. Hiç şüphesiz yeni yerleştikleri bölge anavatanlarından daha fazla bitki çeşitliliğine sahip olması, ikliminin yaşamaya daha elverişli olması ve eski dünyanın ticari yollarına yakın olmasıyla da ihtiyaçlarını karşılayacak imkanlara kuzeydeki vatanlarına göre bazı ihtiyaçlarına daha kolay ulaşabilmelerini sağlamış olmalıdır. Yerleştikleri andan itibaren Bizans İmparatorluğu'nun nüfuzu altına girseler de bir süre Bizans'tan fiili olarak bağımsız yaşamışlardır. Kendilerinden önceki kültür

grubu olan Greko – Roman kültüründen farklı olarak bıraktıkları materyaller; örneğin Doğu Avrupa’ya özgü bazı seramik grupları, fibulalar, adlarının geçtiği Bizans yapımı mühürler ve bölgede ayırt edici özgün linguistik mirasları ile yerleştikleri bölgeler kısmen tespit edilebilmektedir. Aynı zamanda bu da onların Bizanslılar ile birtakım ilişkiler içinde olduğunu hatta tartışılabilirse de onları bir dereceye kadar bölgede nüfuz sahibi olduklarını göstermektedir. Kanıtlar bazı bölgelerde tahrip belirtileri gösterse de bölgedeki Bizanslı nüfusunun yok olmaması, birbirlerinin kullandıklarına ya da taklit ettiklerine dair birtakım kanıtların bulunması, Slavları tamamen yıkıcı bir toplum olmaktan çok kendileri için yeni tarım arazisi arayan yeni yerleşimciler oldukları sonucuna varmamızı sağlamaktadır.

Yeni tanıdıkları ve yabancıları oldukları yeni bir dini, dili ve kültürü öğrenmelerinde Bizans’ın çok uluslu bir imparatorluk olarak farklı etnisiteden insanlara sağladığı hoşgörü politikası neticesi, bu yeni dini kavramlara ve tarımcı köylü bir topluluğun imparatorluk organizasyonuna daha kolay geçiş yapmasını sağladığı sonucu görülmektedir. Bu kültürel adaptasyon onların step, dağ ve orman halkından, antik dünya mirasını taşıyan Bizans İmparatorluğu içinde artık bir Akdenizli toplum kültüründe yer edindikleri sonucu çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Bakke, Jørgen. **Forty Rivers: Landscape and Memory in the District of Ancient Tegea**, The University of Bergen, 2007,

Barford, P. M. **The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe**, Cornell University Press, Ithaca – New York, 2001.

Barker, Ernest, **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüü**, çev. Mete Tunçay, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

Bintliff, John. **The Complete Archaeology of Greece From Hunter-Gatherers to the 20th Century A.D.**, Wiley-Blackwell Publishing, 2012.

Braudel, Fernand, **Akdeniz:Tarih, Mekan ve İnsanlar**, çev. Necati Erkurt-Aykut Derman, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

Brown, Peter, **Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası**, çev. Turhan Kaçar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Cameron, Averil, Brayn Ward-Perkins, Michael Whitby, **The Cambridge Ancient History XIV: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425-600**, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Cameron, Averil, Bryan Ward-Perkins, Michael Whitby, **The Cambridge Ancient History Volume 14: Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

Charalampakis, Pantelis. “The Social, Fiscal and Administrative Status of the Early Slavic People Within the Byzantine State (7th-10th C.), **CAS Sofia Working Paper Series**, Cilt. 10, 2018.

Charanis, Peter, “Bizans İmparatorluğu’nda Bir Devlet Politikası Olarak Tehcir”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, çev. Mustafa Alican, Cilt:26, Sayı:1, 2011.

Charanis, Peter, “Yedinci Yüzyılda Bizans İmparatorluğu’ndaki Etnik Değişimler”, **Tarih Okulu Dergisi**, çev. İlcan Bihter Barlas, Sayı:18, 2014.

Curta, Florin “Female Dress and Slavic Bow Fibulae in Greece”, **Hisperia**, Cilt. 74, 2005.

Curta, Florin “The Slavic Lingua Franca”, **East Central Europe**, Cilt. 31, 2004.

Curta, Florin. “Hiding Behind a Piece of Tapestry: Jordanes and the Slavic Venethi”, **Jahrbücher für Geschichte Osteuropas**, 1999.

Curta, Florin. **Edinburgh History of the Greeks, c. 500 to 1050: The Early Middle Ages**, Edinburgh University Press, 2011.

Curta, Florin. **The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500 – 700**, Cambridge University Press, 2009.

Çelgin, Güler. **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.

Diehl, Charles, **Bizans İmparatorluğu’nun Tarihi**, çev. A. Göke Bozkurt, İlgi Yayınları, İstanbul, 2006.

Dinçol ve diğerleri, Ali. **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 3**, Görsel Yayınlar, İstanbul, 1982.

Doig, Allan. **Liturgy and Architecture From the Early Church to the Middle Ages**, Ashgate Publishing, Burlington, 2008.

Erhat, Azra. **Mitoloji Sözlüğü**, 22. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Erzen, Afif. **İlkçağ Tarihinde Trakya: Başlangıçtan Roma Çağı'na kadar**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.

Freeman, Charles, **Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları**, çev. Suat Kemal Angı, 3. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.

Gallou, C, M. Georgiadis, G. M. Muskett (Ed), **DIOSKOUROI Studies presented to W.G. Cavanagh and C.B. Mee on the anniversary of their 30-year joint contribution to Aegean Archaeology**, Archaeopress, Oxford, 2008.

Gregory, Timothy E. **“A History of Byzantium”**, Blackwell Publishing, 2005.

Heather, Peter, **Empires and Barbarians: The Fall of Rome and the Birth of Europe**, Oxford University Press, New York, 2010.

Herrin, Judith. **The Social and Economic Structure of Central Greece in the Late Twelfth Century**, (Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi), University of Birmingham, Birmingham, 1972.

Heslop, Michael. **Medieval Greece: Encounters Between Latins, Greeks and Others in the Dodecanese and the Mani**, Routledge, New York, 2021.

Hutton, Barbara, Edmund Horan, “Greek Mountain Villages: Place of Refuge in an Uncertain World”, **International Journal of Arts & Sciences**, Cilt. 10, 2017.

Ivanic, Peter. “Western Slavs in the 6th and 7th century”, **ИСТОРИЈА (Journal of History)**, Cilt. 47, 2012.

James, Edward. **“Europe’s Barbarians: AD 200 – 600”**, Routledge, London and New York, 2014.

Kaldellis, Anthony. **“The Byzantine Republic: People and Power in New Rome”**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2015.

Kaldellis, Anthony. **Romanland: Ethnicity and Empire in Byzantium**, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 2019.

Karkov, Catherine E, Anna Kłosowska, Vincent W.J. van Gerven Oei, **Disturbing Times: Medieval Pasts, Reimagined Futures**, Punctum Books, 2020.

Kazhdan (Ed.), Alexander P. **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, Dumbarton Oaks, Newyork and Oxford, Cilt. 1, 1991.

Kazhdan, Alexander P. (Ed.), **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, Dumbarton Oaks, Newyork and Oxford, Cilt. 2, 1991.

Kennedy (et. al), Hugh. **The Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-500**, Brill, 2010.

Kennedy, Frost Larkin. **The Busy Cemeteries of Late Antique Corinth: Geographic Identification of Migrants vs Locals, and the Characterization of a 6th – 8th Century City**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Texas A&M University, Texas, 2016.

Kobylinski, Zbigniew “The Slavs”, **The New Cambridge Medieval History: Volume 1: c.500-c.700**, (Ed. Paul Fouracre), Cambridge University Press, Cambridge, s. 539, 2006.

Koder, Johannes. “On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans”, **Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone. Aspects of mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.**, Cilt. 39/13, 2020.

Lajoie, Patrice. “Sovereigns and Sovereignty among Pagan Slavs”, **New Researches on the Religion and Mythology of the Pagan Slavs**, 2019.

Lemerle, Paul, **Bizans Tarihi**, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Leuven, Jon van. “Blank Spots and Grey Zones: Medieval Mapping in Southern Greece”, **Studies in the Archaeology of the Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-1500**, Cilt. 86, 2010.

Levtchenko, M. V, **Bizans Tarihi**, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Louth, Andrew. “Greek East and Latin West: The Church, AD 681 – 1071”, St Vladimir’s Seminary Press, New York, 2007.

Malingoudis, Phaeton. “Toponymy and History.Observations Concerning the Slavonic Toponymy of the Peloponnese”, **Cyrrilomethodianum**, Cilt. 7, 1983.

Mango, Cyril, **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Mathews, W. K. “Baltic Origins”, **Revue des Études Slaves**, Cilt. 90, 1948.

Milas, Herkül. **Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri**, 2. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Miller (et. al), Stephan G. **Nemea: A Guide to the Site and Museum**, University of California Press, Oxford, 1990.

Morrisson, Cecile ve diğerleri, **Bizans Dünyası: Doğu Roma İmparatorluğu**, çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Mozhajsky, A. Yu. “In the Footsteps of M.S. Koutorga, the First Russian Explorer of Boiotia”, **Teiresias: A Review and Bibliography of Boiotian Studies**, Cilt. 49, 2019.

Nicolle, David, Angus McBride, **Doğu Roma Orduları M.S. 306-886**, çev. Buket Bayrı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

Norwich, John Julius, **Bizans Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013.

Obolensky, Dimitri. **Byzantium and The Slavs**, St Vladimir's Seminary Press, New York, 1994.

Ostrogorsky, George, **Bizans Devlet Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Ostrogorsky, George. "Byzantium and the South Slavs", **The Slavonic and East European Review**, Cilt. 42, 1963.

Panov, Mitko B. "Reconstructing 7th Century Macedonia: Some Neglected Aspects of the Miracles of St. Demetrius", **ИСТОРИЈА (Journal of History)**, 2012.

Pohl, Walter. **The Avars: A Steppe Empire in Central Europe, 567-822**, Cornell University Press, Ithaca and London, 2018.

Poulou-Papadimitriou, Natalia, Elli Tzavella, Jeremy Ott, "Burial Practices in Byzantine Greece: Archaeological Evidence and Methodological Problems For Its Interpretation", **Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe**, Cilt. 1, 2012.

Pritchard, David M. **The Emperor Heraclius; Investigations Into the Image of an Emperor**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of St. Andrews, Scotland, 1992.

Procopius, **Bizans'ın Gizli Tarihi**, çev. Emrah Peksoy, Say Yayınları, İstanbul, 2018.
Rice, Tamara Talbot, **Bizans'ta Günlük Yaşam**, çev. Bilgi Altınok, Özne Yayınevi, İstanbul, 2002.

Rosen, Elie de. **The Economic Fate of Urban Settlements in Rhomanian Boeotia, Thessaly, and Western Macedonia (783-1204)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Birmingham, Birmingham, 2018.

Rossos, Andrew. **“Macedonia and the Macedonians A History”**, Hoover Institution Press, Standford, 2008.

Seidler, G. L, **Bizans Siyasal Düşüncesi**, çev. Mete Tunçay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.

Sevcenko, Ihor. **“Byzantium and the Slavs”**, **Harvard Ukranian Research Institute**, Cilt. 1, 1984.

Soltysiak, Arkadiusz **“The Plague Pandemic and Slavic Expansion in the 6th-8th Centuries”**, **Archaeologia Polona**, Cilt. 44, 2006.

Stathakopoulos, Dionysios, **Bizans İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi**, çev. Cumhur Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Szmoniewski, Bartolomiej Szymon. **“Ethnogenesis of Slavs Viewed from Polish Perspective”**, **Soka University Bulletin of Russian and Slavic Studies**, Cilt. 12, 2020.

Touati, Houari, **Ortaçağ’da İslam ve Seyahat: Bir Alim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi**, çev. Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Treadgold, Warren. **“A History of the Byzantine State and Society”**, Stanford University Press, Stanford, California, 1997.

Tsivikis, Nikos, **“Considerations on Some Bronze Buckles from Byzantine Messene”**, **Deutsches Archaeologisches Institut Abteilung Istanbul**, Cilt. 15, 2012.

Vasiliev, Alexander A, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Tevabil Alkaç, 2.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

Veikou, Myrto. **Byzantine Epirus: A Topography of Transformation. Settlements of the Seventh -Twelfth Centuries in Southern Epirus and Aetoloacarnania, Greece**, Brill, Leiden and Boston, 2012.

Vionis, Athanasios K. “Reading Art and Material Culture: Greeks, Slavs and Arabs in the Byzantine Aegean”, **Negotiating Co-Existence: Communities, Cultures and Convivencia in Byzantine Society**, Cilt. 96, 2013.

Vionis, Athanasios K. “Understanding Settlements in Byzantine Greece New Data and Approaches for Boeotia, Sixth to Thirteenth Century”, **Dumbarton Oaks Papers**, Cilt. 71, 2017.

Vlasto, A. P. **The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs**, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

Völling, Thomas. “Οι Σκοτεινοί Αιώνες του Βυζαντίου”, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα, 2001.

Vroom, Joanita. **Medieval And Post-Medieval Ceramics From the Archaeological Sites Discoverd by the Boeotia Project, Central Greece, to the Present Day**, Universiteit Leiden, 2003.

Vryonis, Speros, “Bir Dünya Uygarlığı: Bizans”, **Cogito**, Sayı: 17, 1999.

Vryonis, Speros. “Byzantium, its Slavic Elements and Their Culture (sixth to ninth centuries)”, **Byzantina Symmeikta**, Cilt. 16, 2003.

Vryonis, Speros. “The Evolution of Slavic Society and the Slavic Invasions in Greece: The First Major Slavic Attack on Thessaloniki, A.D. 597’’, **Greek Towns and Cities: A Symposium**, Cilt. 50, 1981.

Zaroff, Roman. “The Avar Impact on Socio – Political Developments among the Western and Southern Slavs’’, **Proceedings of The University of Queensland History Research Group**, Cilt. 10, 1999.

Zivkovic, Tibor. “The Date of the Creation of the Theme of Peloponnese’’, **Byzantina Symmeikta**, Cilt.13, 1999.

İNTERNET KAYNAKLARI

İlber Ortaylı, “Latince’nin Ölüsü de Canlısı kadar Çekici”, **Milliyet**, 10.08.2008, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/latincenin-olusu-de-canlisi-kadar-cekici-976632>, (25.01.2021).

Ömer Faruk Harman, İstanbul’daki Katolikler, <https://istanbultarihi.ist/155-istanbuldaki-katolikler>, (15.06.2022).

“Orthodox”, **Online Etymology Dictionary**, https://www.etymonline.com/word/orthodox?ref=etymonline_crossreference, (21.02.2021).

İlber Ortaylı, “Kavga’daki Manidar Hediye”, **Hürriyet**, 21.10.2018, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/kavgadaki-manidar-hediye-40993412>, (26.01.2021).

<https://www.britannica.com/sports/Olympic-Games>, (20.01.2021).

Dmitri Markov, “The Flowering of Slavic Culture”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (20.05.2022).

Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (20.05.2022)

Michel Kazanski, “Archaeology of the Slavic Migrations”, 2020, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02902087/document>, (04.05.2021).

Slavomir Vollman, “The Common Heritage: A Cultural Community Stretching From the Baltic to the Black Sea”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (29.05.2022).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/>, (06.05.2021).

Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022).

Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022).

Dmitri Markov, “The Flowering of Slav Culture”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>, (28.05.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (15.05.2020).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/>, (06.05.2021).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (16.05.2020).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (25.05.2020).

Vladimir D. Korolyuk, “The Making of the Slav Community”,
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000046076.nameddest=46188>,
(28.05.2022).

Branka Vranešević–Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018,
<https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (07.05.2021).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018,
<https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018,
<https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018,
<https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”,
https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (19.06.2021).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”,
https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (25.06.2020).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”,
https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (28.05.2021).

Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, <https://www.porphyra.it/porphyra27-byzantium-and-the-slavs/> (06.05.2021).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.08.2021).

<https://www.britannica.com/place/Central-Greece>, (11.03.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (28.01.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (09.02.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.03.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (05.03.2022).

Florin Curta, “Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?”, https://www.academia.edu/230060/Barbarians_in_Dark-Age_Greece_Slavs_or_Avars, (14.03.2022).

Demetrios Athanasoulis, “The Slavs in the Peloponnese: New evidence from rescue excavations in Arcadia”, **Leibniz-WissenschaftsCampus – Byzanz zwischen Orient und Okzident – Mainz/Frankfurt**, 08.05.2021, <https://www.byzanz->

mainz.de/aktuelles/b/article/the-slavs-in-the-peloponnese-new-evidence-from-rescue-excavations-in-arcadia/, (11.03.2022).

Speros Vryonis, Jr, <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/BalkanStudies/article/download/1843/1866>, (08.03.2022).

Περικλής Ροδάκης, “Οι Σλάβοι στην Πελοπόννησο”, 2006, https://www.krokeai.com/Laconia/The_Slavs_in_Peloponnisos.htm, (01.05.2022).

Risto Ivanovski, “Slavisches Griechenland”, 2019, <http://www.brigien.com-/VASMER.pdf>, (10.03.2022).

Δημήτρης Σταθακόπουλος, “Ετυμολογικές προσεγγίσεις των ονομάτων Χελμός και Κατσάνα”, 2013, [https://www.kalavrytanews.com/2013/08/blog-post_9919.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed:+blogspot/jfuv+\(%CE%9A%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%92%CE%A1%CE%A5%CE%A4%CE%91-NEWS\)#.UhtfUb7Rrcs](https://www.kalavrytanews.com/2013/08/blog-post_9919.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed:+blogspot/jfuv+(%CE%9A%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%92%CE%A1%CE%A5%CE%A4%CE%91-NEWS)#.UhtfUb7Rrcs), (1.03.2022).

“Έλαιοχώρι Αρκαδίας: Στο δρόμο των τρένων”, **Έθνος**, 24.03.2022, <https://www.ethnos.gr/travel/article/200674/elaioxoriarkadiasstodromotontrenon>, (21.04.2022).

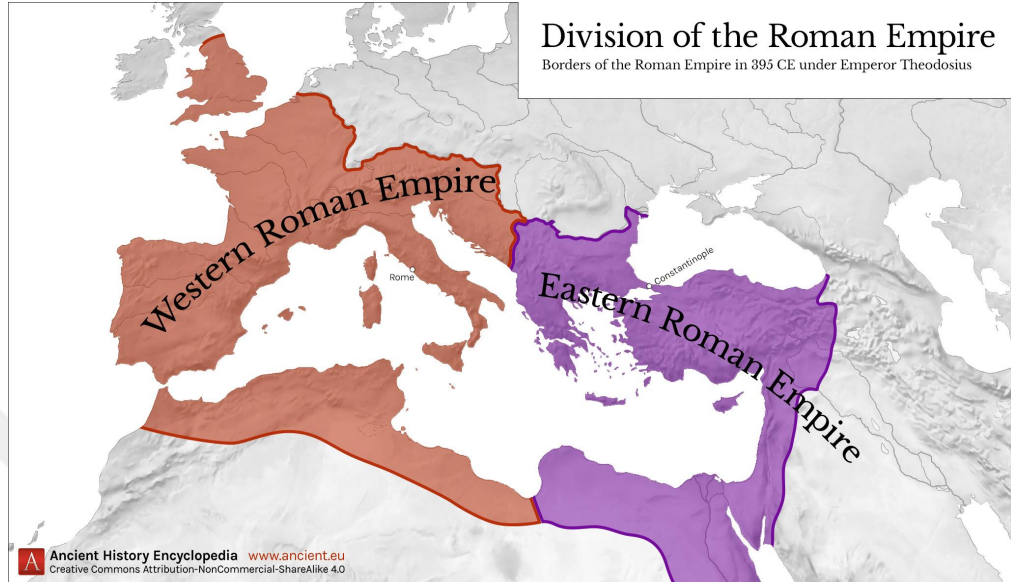
Branka Vranešević – Olga Špehar, “Conflict and Coexistence, Continuity and Change: Visual Culture of the Central Balkans During the Settlement of the Slavs”, 2018, https://www.researchgate.net/publication/331465663_St_Maximos_the_Greek_Between_Byzantine_Monasticism_and_Athonite_Ascetism, (25.04.2022).

Μιχάλης Στούκας, **Εξερίτες και Μηλιγγοί: Οι Σλάβοι της Πελοποννήσου**, 05.01.2019, <https://www.protothema.gr/stories/article/852559/ezerites-kai-miliggoi-oi-slavoi-tis-peloponnissou/>, (24.03.2022).

EKLER

Lev 1. Roma İmparatoru Büyük Theodosius Dönemi'nde Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu sınırları.

Kaynak: <https://www.worldhistory.org/uploads/images/11818.png?v=1601743502>

(19.05.2022).

Lev 2. Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Konstantinopolis şehir planı.

Kaynak:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Byzantine_Constantinople-en.png (19.05.2022).

Lev 3. Roma İmparatorluğu'nun Tetrarşi (Dörtlü Yönetim) Dönemi sınırları.

Kaynak:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Tetrarchy_map3.jpg
(19.05.2022).

Lev 4. Roma İmparatorluğu'nun Balkan Eyaletleri'nin Haritası.

Kaynak:[https://en.wikipedia.org/wiki/Illyricum_\(Roman_province\)#/media/File:Roman_provinces_of_Illyricum,_Macedonia,_Dacia,_Moesia,_Pannonia_and_Thracia.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Illyricum_(Roman_province)#/media/File:Roman_provinces_of_Illyricum,_Macedonia,_Dacia,_Moesia,_Pannonia_and_Thracia.jpg)
(19.05.2022).

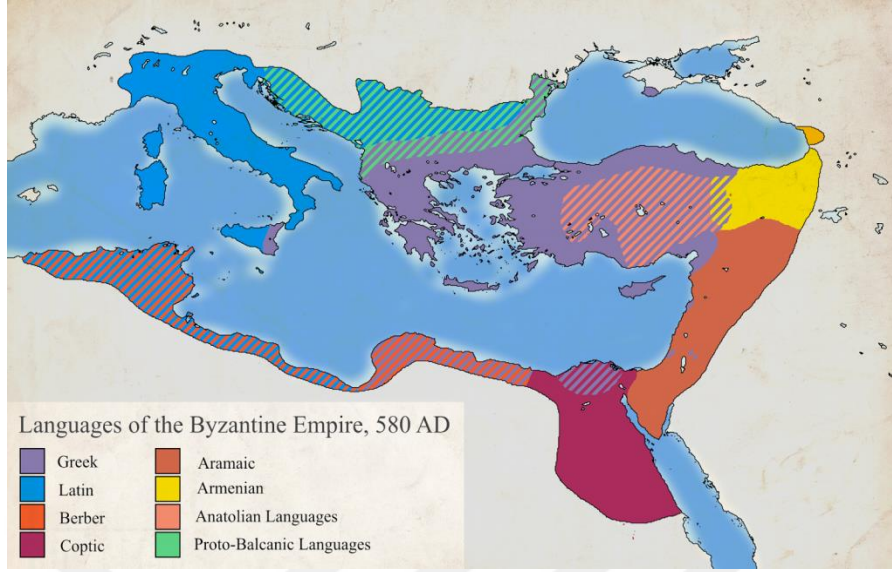
[illegible]

Lev 6. Constantinus Formu ve İmparator Büyük Constantinus'un Sütun Üzerindeki Heykeli.

ek s.3

Lev 7. İ.S. 580 yılında Bizans İmparatorluğu'nda yaygın olarak konuşulan diller.

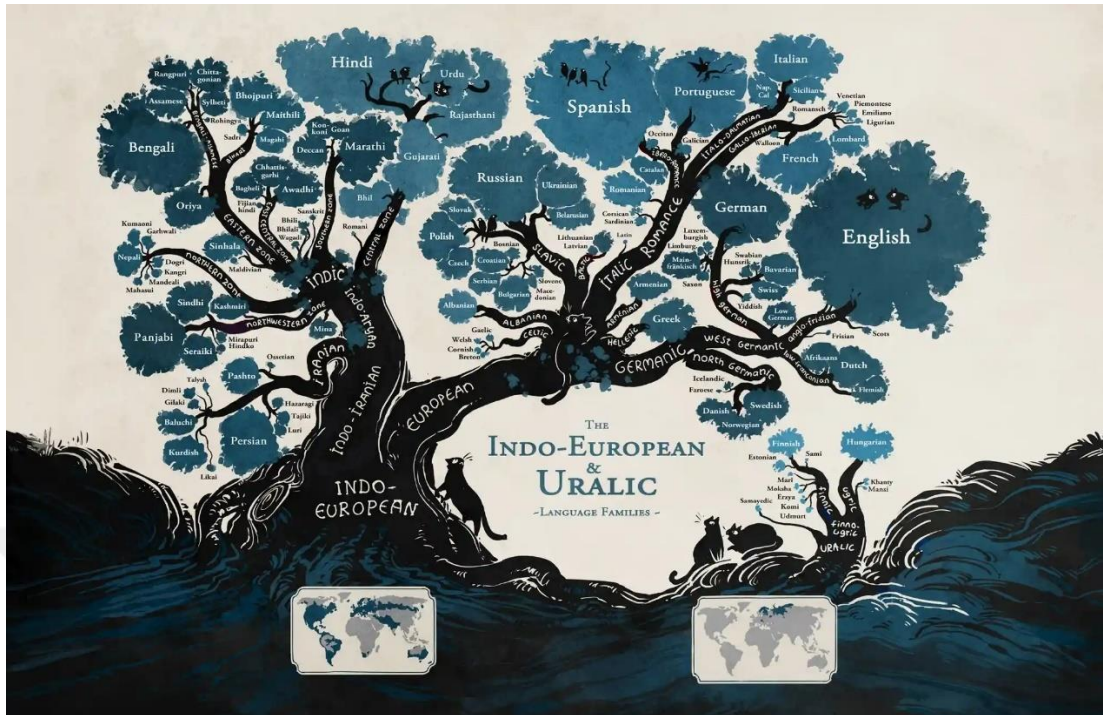
Kaynak: <https://vividmaps.com/languages-of-byzantine-empire-580-ad/> (19.05.2022).

Lev 8. Günümüzde Slav kökenli dillerin konuşulduğu ülkeler.

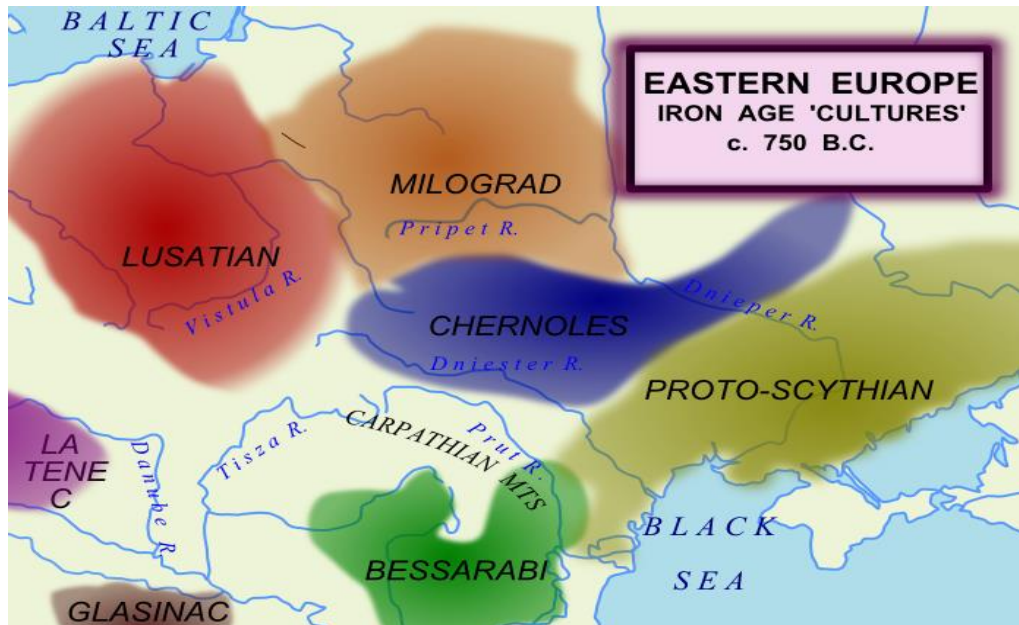
Kaynak: <https://www.britannica.com/topic/Slavic-languages> (19.05.2022).

Lev 9. Slav dil ailesinin mensup olduğu dil grubu.

Kaynak:<https://www.theguardian.com/education/gallery/2015/jan/23/a-language-family-tree-in-pictures> (19.05.2022).

Lev 10. Doğu Avrupa'daki Demir Çağı Kültürleri.

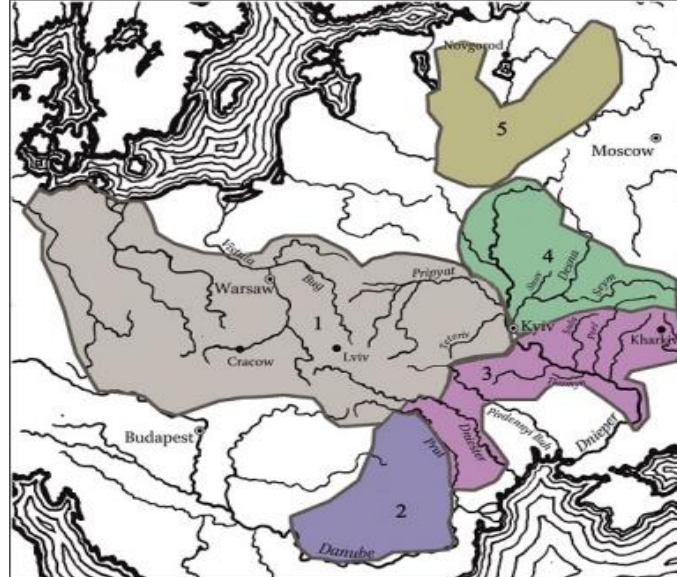
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Chernobyl_culture (19.05.2022).

Lev 11. İ.S. Geç IV. yüzyıl Doğu Avrupa Arkeolojik Kùltürleri

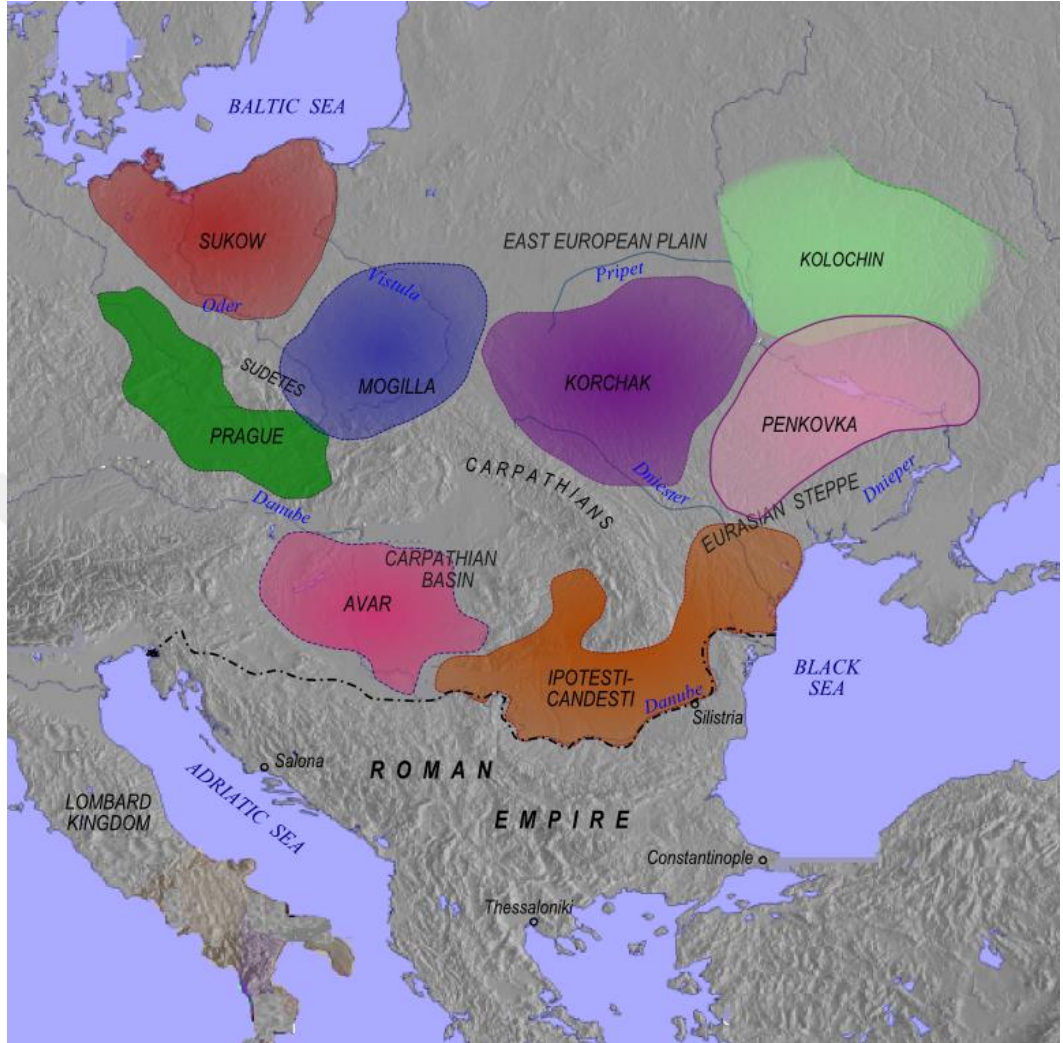
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Carpathian_Tumuli_culture (19.05.2022).

Lev 12. İ.S. V. ve VII. yüzyılları arasındaki Erken Slav Arkeolojik Kùltürleri 1 – Prag ve Sukow-Dziedzice; 2 – Ipotești-Cîndești; 3 – Penkovka (Pen'kivka); 4 – Kolochin (Koločin); 5 –Pskov Uzun Höyük Medeniyeti.

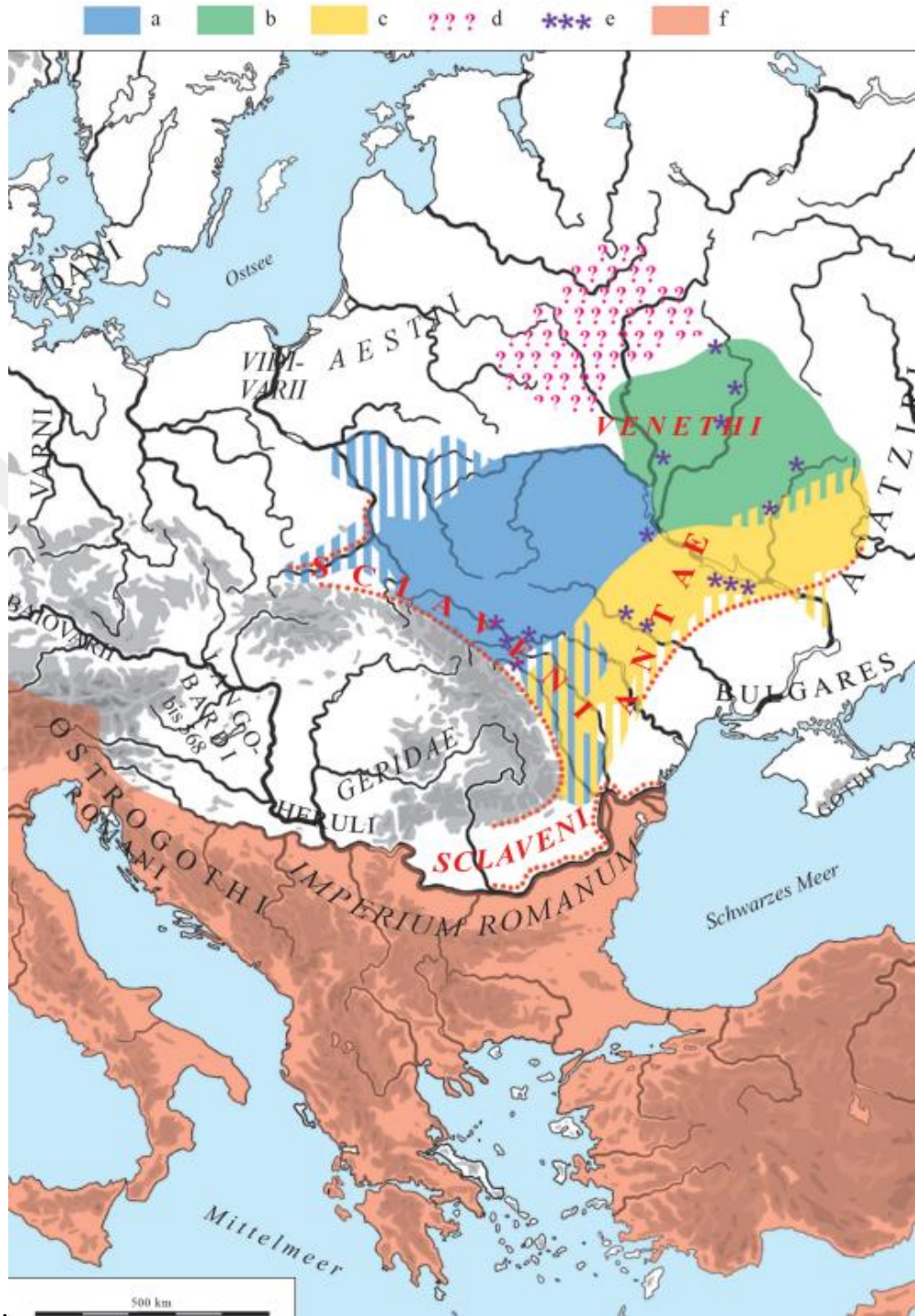
Kaynak: Michel Kazanski, “Archaeology of the Slavic Migrations”, 2020, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02902087/document> (19.05.2022).

Lev 13. İ.S. VII. yüzyıl başı Slav Arkeolojik Kültür Grupları

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Prague-Korchak_culture (19.05.2022).

Lev 14. Sclavene, Ante ve Veneti Slavlarının Doğu Avrupa'daki konumları.

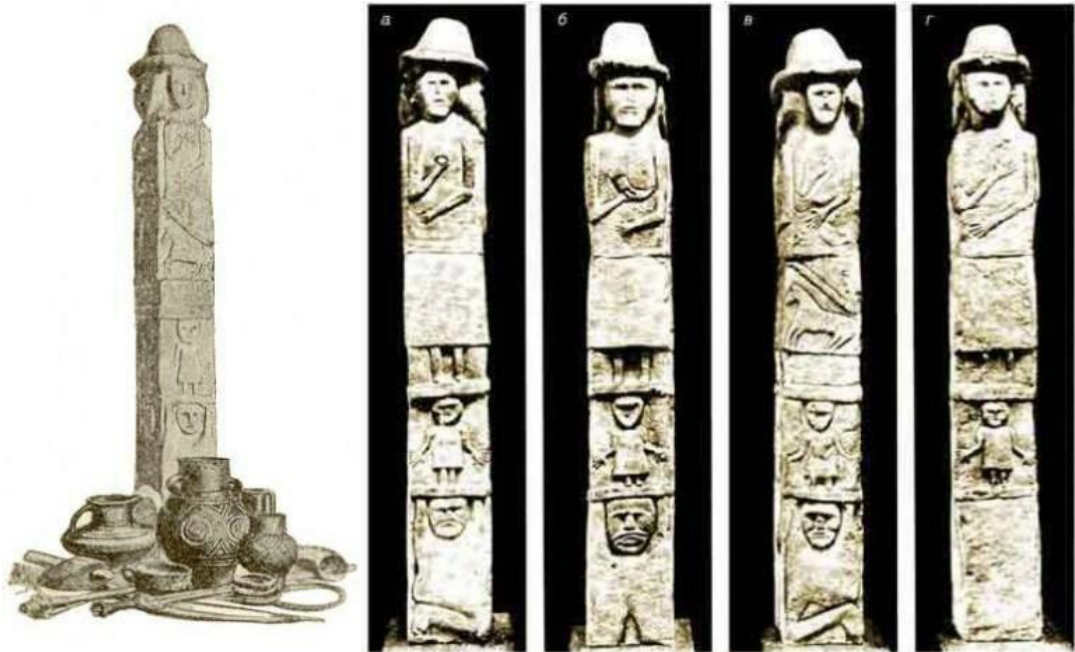
Kaynak: <http://www.mpov.uw.edu.pl/userfiles/pl/Badania/Publikacje/woloszynslawenvonde rostsee.pdf> (19.05.2022).

Lev 15. Tabula Peutingeriana Haritasından bir kesit.

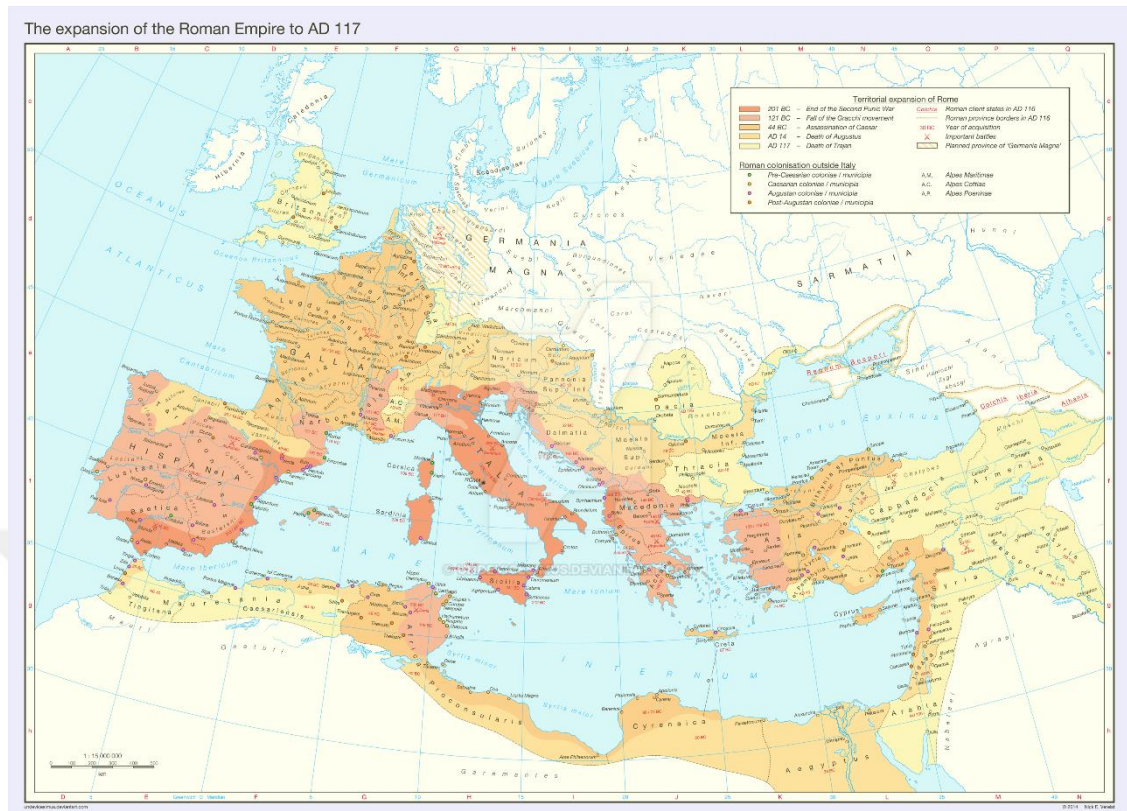
Kaynak: [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Part of Tabula Peutingeriana showing Eastern Moesia Inferior%2C Eastern Dacia and Thrace.png](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Part_of_Tabula_Peutingeriana_showing_Eastern_Moesia_Inferior%2C_Eastern_Dacia_and_Thrace.png) (19.05.2022).

Lev 16. Slav Şimşek, yağmur ve fırtına Tanrısı Perun.

Kaynak: <https://culture.pl/en/article/what-is-known-about-slavic-mythology>, (20.05.2022).

Lev 17. İ.S. II. yüzyıla ait Roma İmparatorluğu Haritası.

Kaynak: <https://vividmaps.com/roman-empire-cities/> (20.05.2022).

Lev 18. I. Iustinianus Dönemi Bizans İmparatorluğu'nun başlıca Bizans şehir ve bölgeleri

Kaynak:https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine_Empire_under_the_Justinian_dynasty
(20.05.2022).

Lev 19. I. Iustinianus'un fetihleri ve Balkanlar'da Slav varlığı.

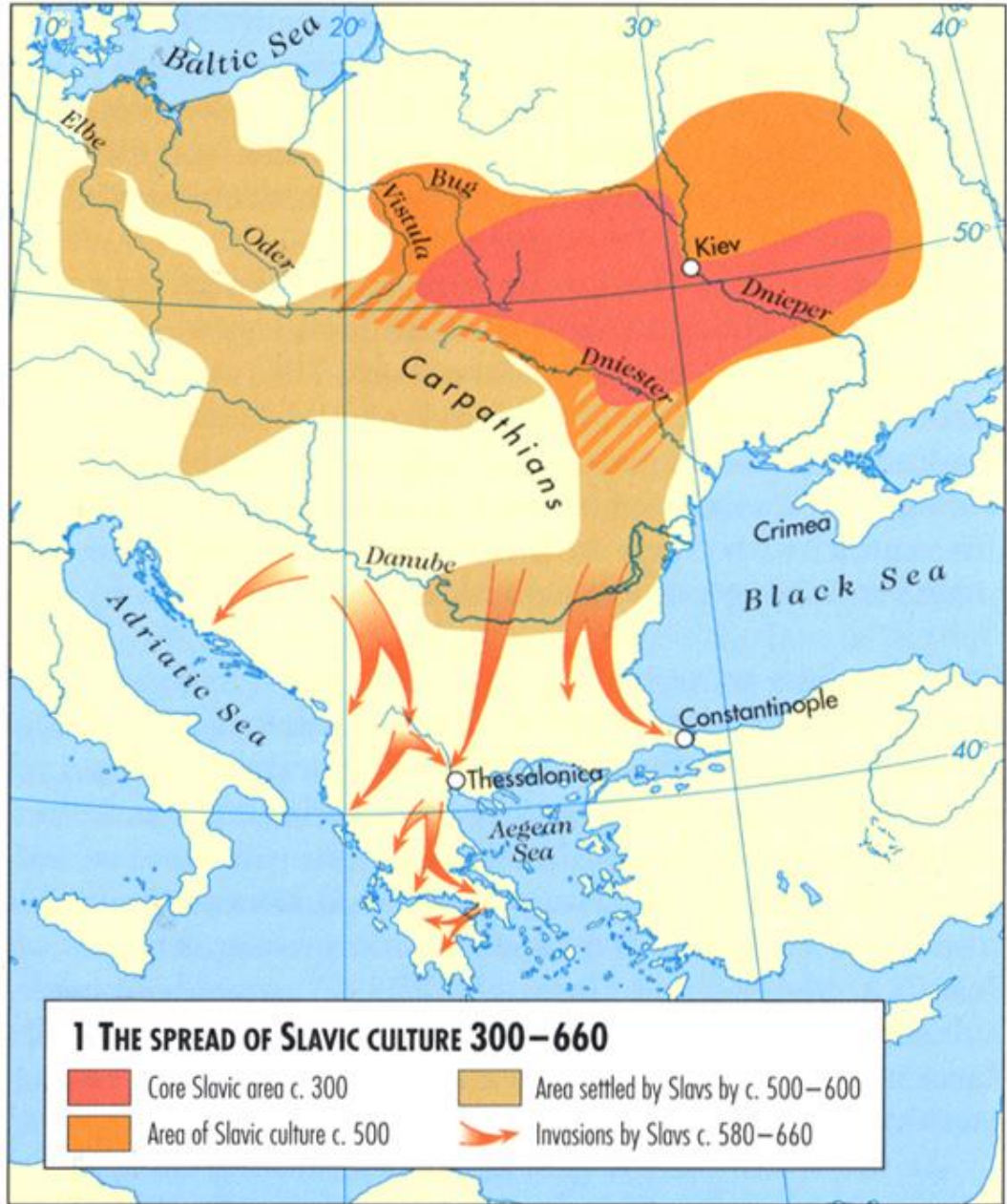
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Justinian_I (20.05.2022).

Lev 20. Avar Hanlığı.

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Slaves_dans_l%27Empire_romain_%28680%29.jpg (20.05.2022).

Lev 21. Slavların dağılım bölgesi ve istila hareketleri.

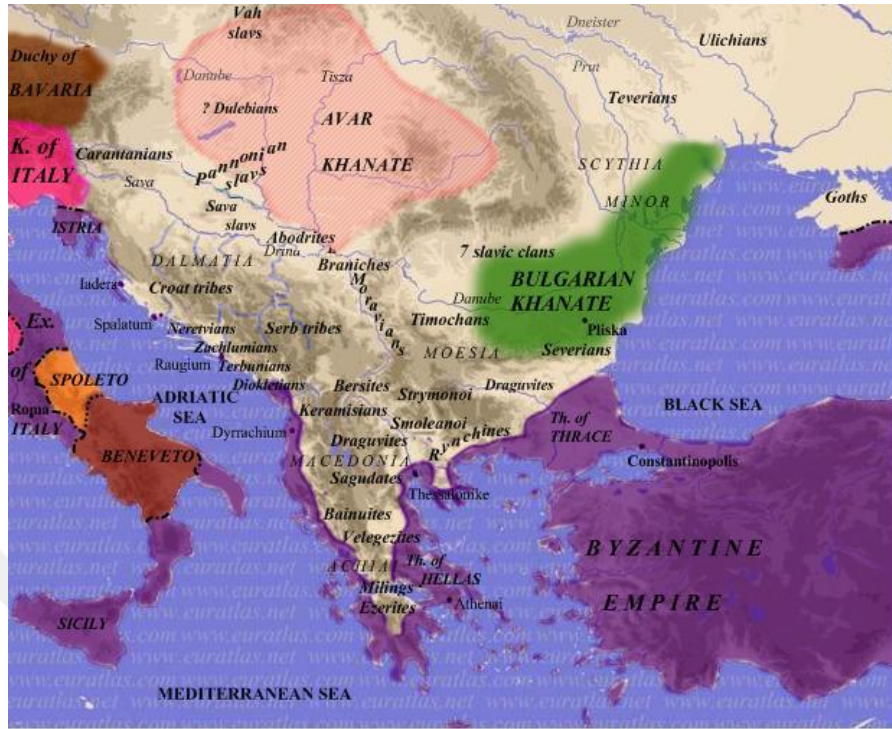
▲ Between around 400 and 650 Slavic-speaking groups came to dominate much of central and eastern Europe. Their spread in and around the Carpathians (to c. 550) is

mirrored in the distribution of the so-called Prague Culture. Over the next century, large areas of the North European Plain were similarly colonized by Slavic peoples.

Map Copyright © Philip's, a Division of Octopus Publishing Group Ltd.
Source: *Philip's Atlas of World History*

Kaynak: <https://commons.princeton.edu/mg/the-spread-of-slavic-culture-300-660/>
(20.05.2022).

Lev 22. Yunanistan'ı istila etmiş Slavların yerleştikleri yerler ve kabilelerin isimleri

Kaynak: <http://ancient-medieval-macedonian-history.blogspot.com/2010/06/slavs-in-byzantine-empire.html> (20.05.2022).

Lev 23. Orta Yunanistan'ı gösteren harita.

Kaynak: <https://mice.gr/central-greece/> (20.05.2022).

Lev 24. Bizans İmparatorluğu Themaları.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Theme_%28Byzantine_district%29 (20.05.2022).

Lev 25. Yunanistan'daki Themalar.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Hellas_%28theme%29 (20.05.2022).

Lev 26. Peloponnesos Yarımadası.

Kaynak: Jørgen Bakke, Forty Rivers: Landscape and Memory in the District of Ancient Tegea, The University of Bergen, 2007, s. 2.

Lev 27. Miling ve Ezerit Slavlarının bulunduğu konum.

Kaynak:<https://en.wikipedia.org/wiki/Melingoi> (20.05.2022).

Lev 28. İ.S. X. yüzyıla tarihlenen Slavlara ait tekne.

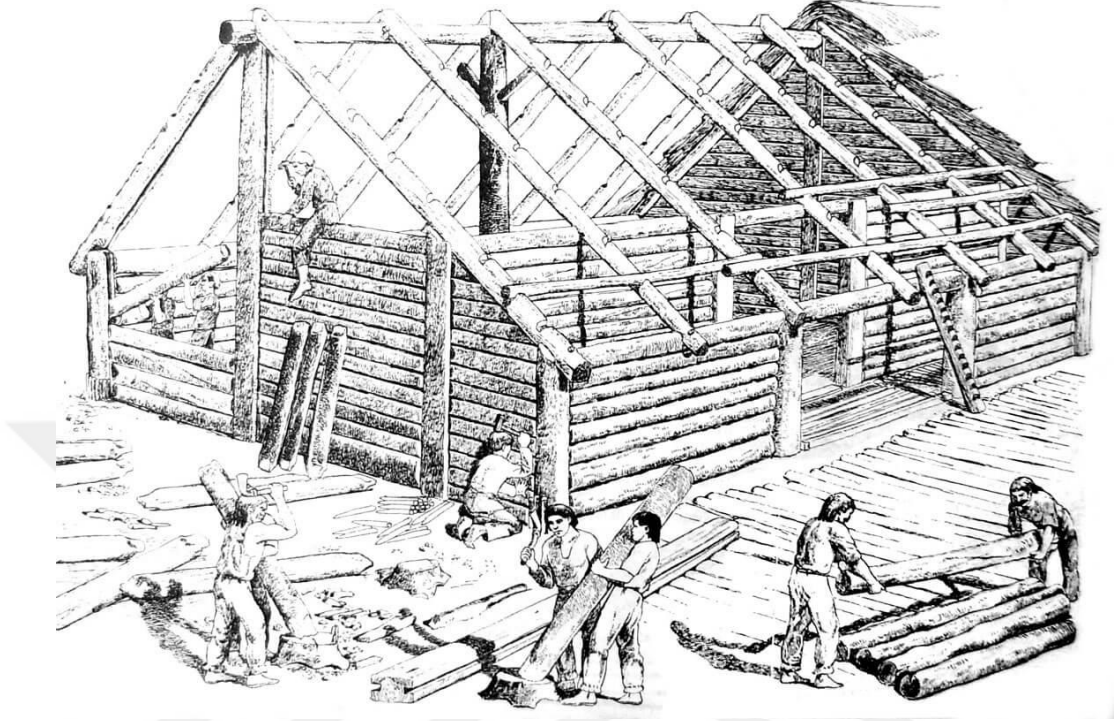
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Dugout_canoe (20.05.2022).

Lev 29 A. Slavlara ait konut rekonstrüksiyonları.

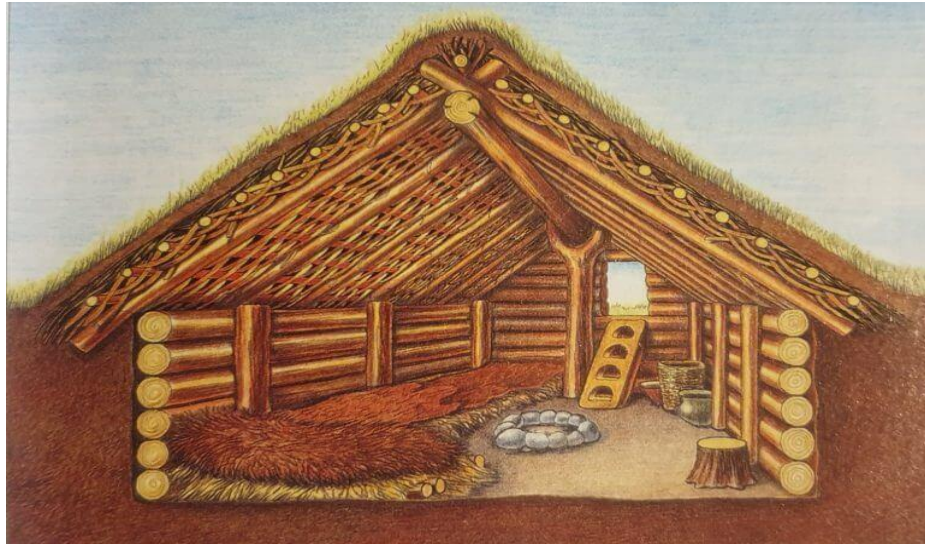
Kaynak: <https://medievalheritage.eu/en/2020/12/25/early-medieval-dwelling-houses-of-the-northern-slavic-region/> (22.05.2022).

Lev 29 B. Slavlara ait konutların inşa aşaması.

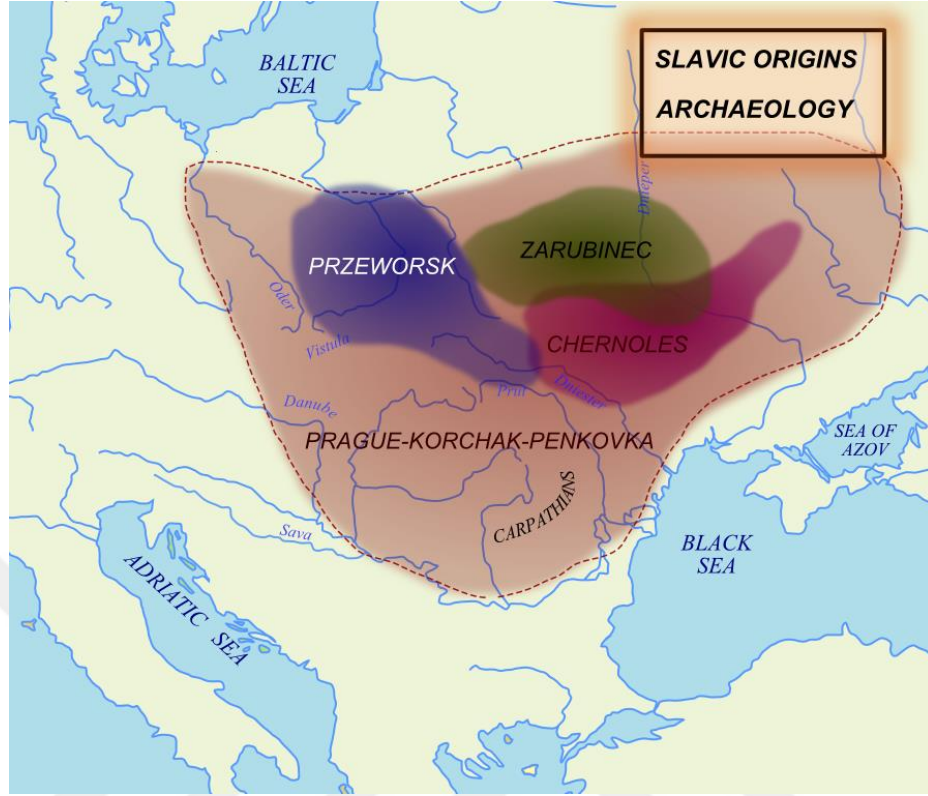
Kaynak:<https://medievalheritage.eu/en/2020/12/25/early-medieval-dwelling-houses-of-the-northern-slavic-region/> (22.05.2022).

Lev 29 C. Slav konutlarının iç görünümü.

Kaynak:<https://medievalheritage.eu/en/2020/12/25/early-medieval-dwelling-houses-of-the-northern-slavic-region/> (22.05.2022).

Lev 30. Prag-Korchak-Penkovka arkeolojik kültür alanlarının dağılımı.

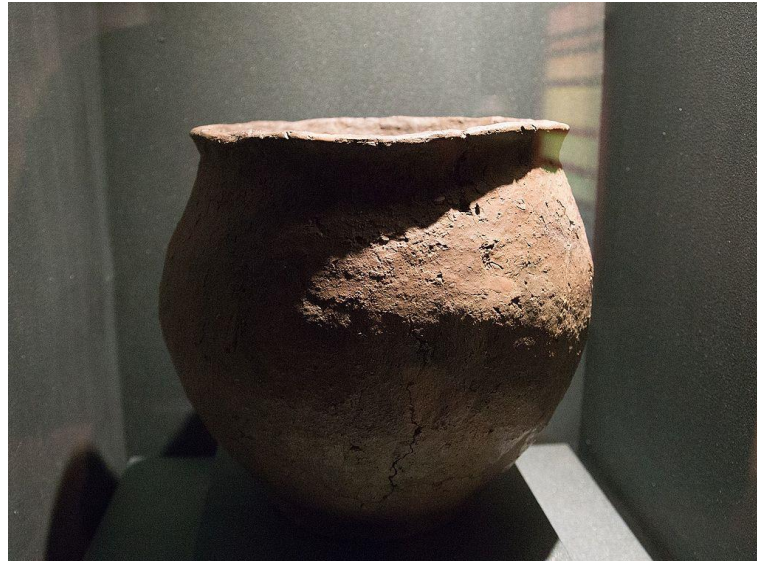
Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slavarchaeology.png> (22.05.2022).

Lev 31 A. Prag Kültür Grubuna ait pişmiş toprak kap.

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:PragueKorchak_culture_ceramics
(22.05.2022).

Lev 31 B. Prag Kültür Grubuna ait pişmiş toprak kap.

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:PragueKorchak_culture_ceramics
(22.05.2022).

Lev 31 C. Prag Kültür Grubuna ait pişmiş toprak kaplar.

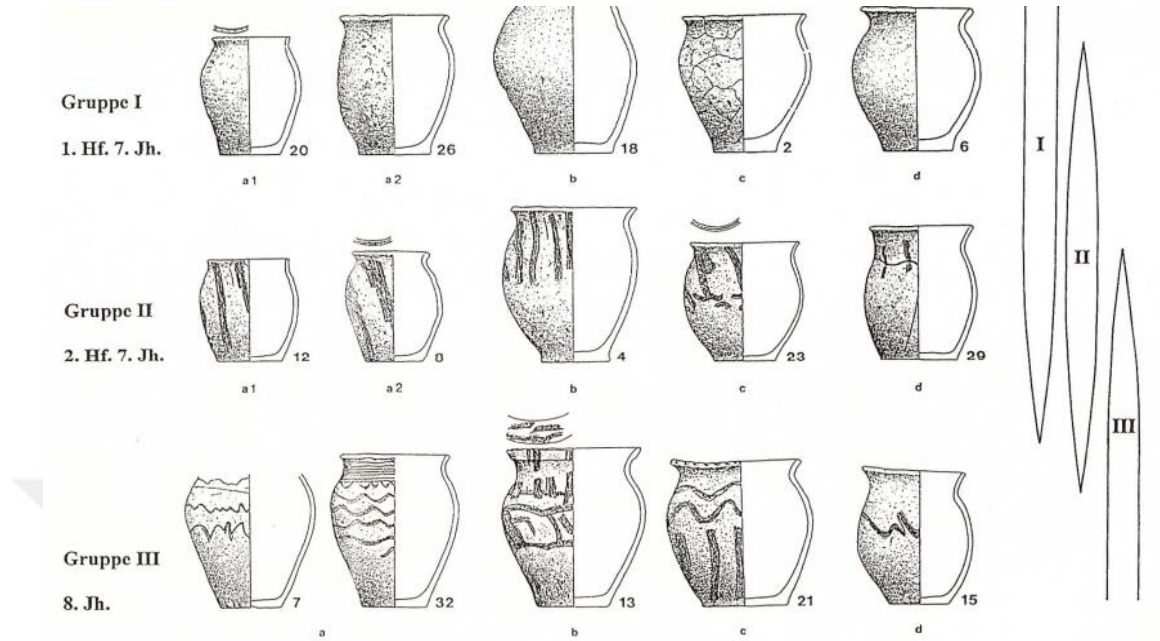
Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:PragueKorchak_culture_ceramics_in_the_6th_century (22.05.2022).

Lev 32A. Olympia Müzesi'nde sergilen Erken Slavlara ait pişmiş topraktan urneler.

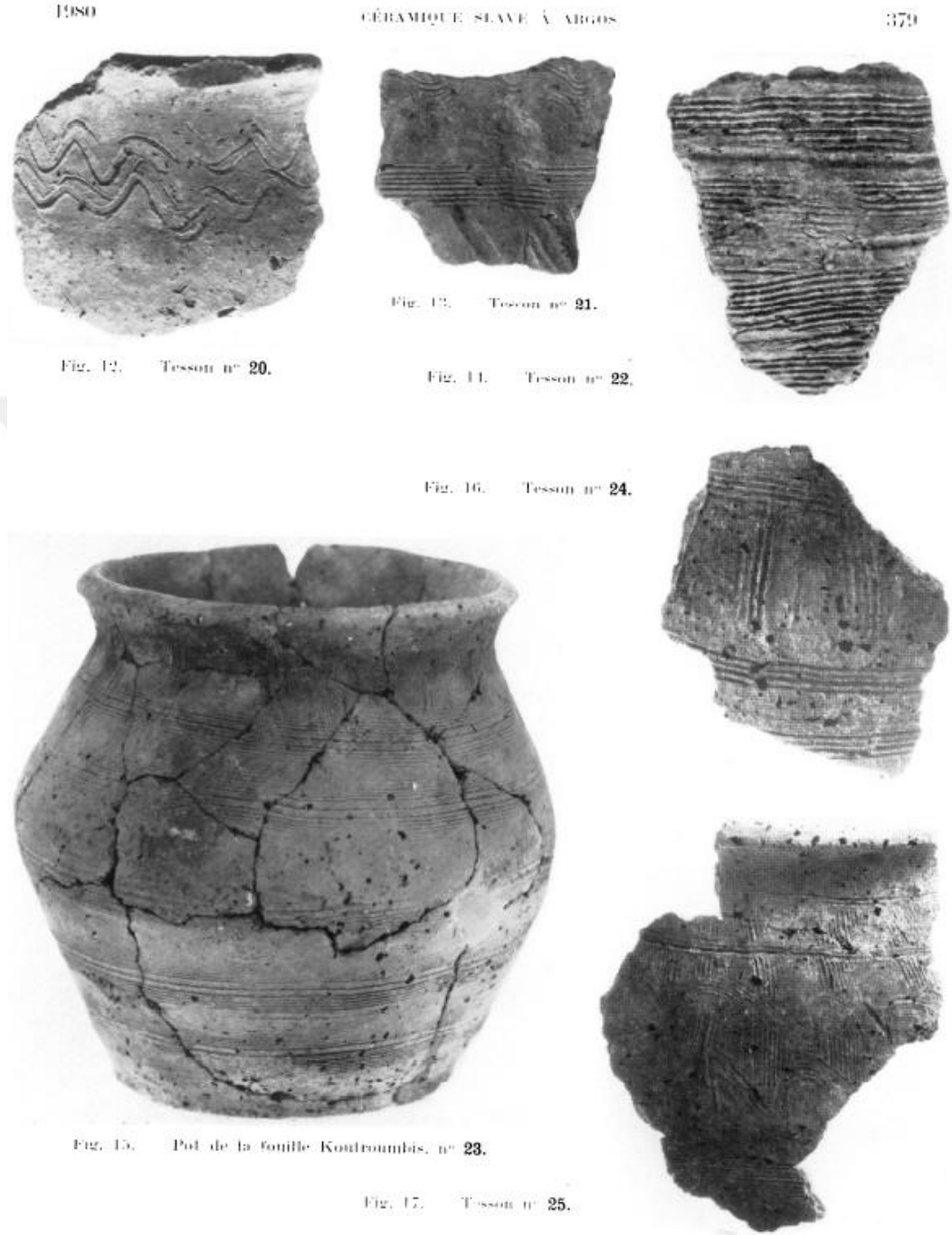
Kaynak:https://mediterraneanworld.typepad.com/the_archaeology_of_the_me/2007/10/trip-2-part-2-o.html (22.05.2022).

Lev 32 B. Olympia’da bulunan Erken Slavlara ait urne kapların çizimleri.

Καὐνακ: Thomas Völling, “Οι Σκοτεινοί Αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου”, **Εθνικό Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, Ἰνστιτούτο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν**, Αθήνα, 2001, s. 321.

Lev 33 A. Argos'ta bulunan Slavlara ait pişmiş toprak urne kap ve seramik parçaları.

Kaynak:https://www.google.com/search?q=Aupert+Pierre.+C%C3%A9ramique+slave+%C3%A0+Argos&rlz=1C1CHZN_trTR932TR932&oq=Aupert+Pierre.+C%C3%A9ramique+slave+%C3%A0+Argos&aqs=chrome..69i57.1011j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8
(22.05.2022).

Lev 33 B. Argos'ta bulunan Slavlara ait pişmiş toprak urne kaplar.

Fig. 2. — Pot n° 1.

Fig. 3. — Pot n° 2.

Fig. 4. — Pot n° 3.

Fig. 5. — Tesson n° 5.

Fig. 7. — Tesson n° 7.

Fig. 6. — Tesson n° 6.

Fig. 8. — Tesson n° 8.

Fig. 9. — Tesson n° 9.

Kaynak:https://www.google.com/search?q=Aupert+Pierre.+C%C3%A9ramique+slave+%C3%A0+Argos&rlz=1C1CHZN_trTR932TR932&oq=Aupert+Pierre.+C%C3%A9ramique+slave+%C3%A0+Argos&aqs=chrome..69i57.1011j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8
(22.05.2022).

Lev 34. Tanagra ve Kastri Kentleri'nin konumları.

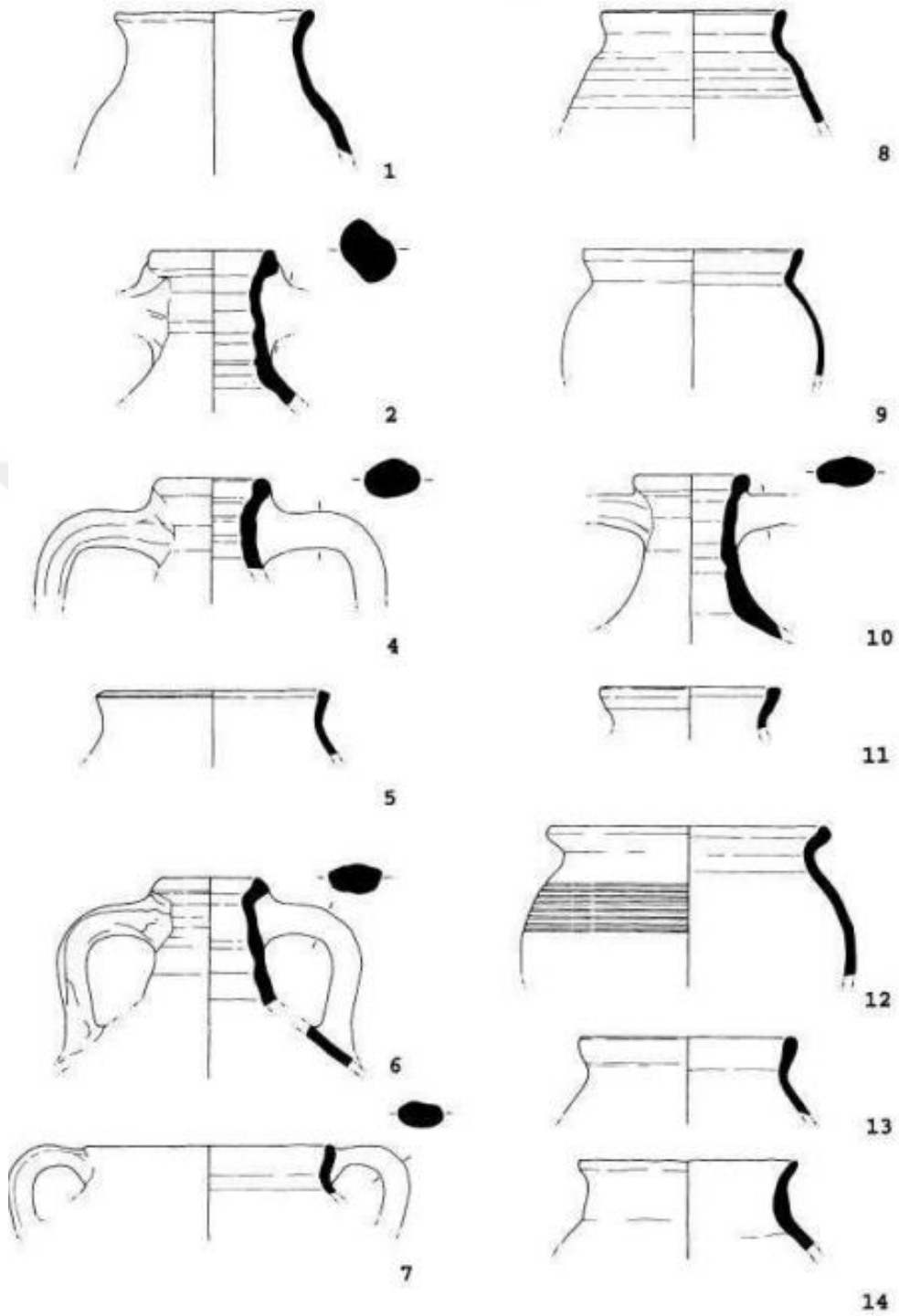
Kaynak: Athanasios Vionis, *Negotiating Co-Existence: Communities, Cultures and Convivencia in Byzantine Society*, Cilt. 96, 2013, s. 121.

Lev 35. Tegea'da yüzey araştırması sonucu bulunan Avaro-Slav seramik parçası.

Kaynak: Jørgen Bakke, *Forty Rivers: Landscape and Memory in the District of Ancient Tegea*, The University of Bergen, 2007, s. 174.

Lev 36. Sparta'da orchestra ve aşağı caveada bulunan Slav ve Bizans seramikleri.

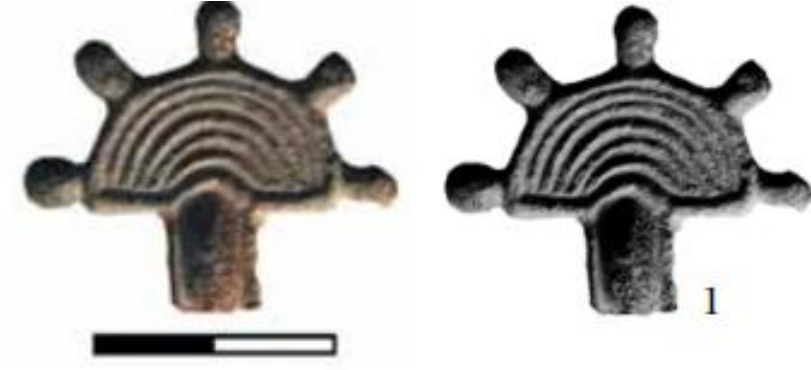
Kaynak:[https://www.academia.edu/537150/Excavations at Sparta Pottery from Medieval Levels in the Orchestra and Lower Cavea](https://www.academia.edu/537150/Excavations_at_Sparta_Pottery_from_Medieval_Levels_in_the_Orchestra_and_Lower_Cavea) (23.05.2022).

Lev 37. Slav Ok Fibula Örneği.

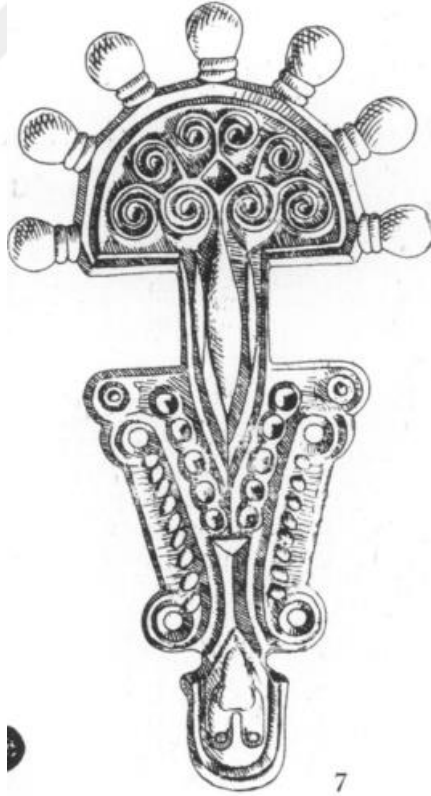
Kaynak: Athanasios K. Vionis, “Reading Art and Material Culture: Greeks, Slavs and Arabs in the Byzantine Aegean”, *Negotiating Co-Existence: Communities, Cultures and Convivencia in Byzantine Society*, Cilt. 96, 2013, s. 120.

Lev 38. Messenia’da bulunan Slav Ok Fibulası’nın Parçası

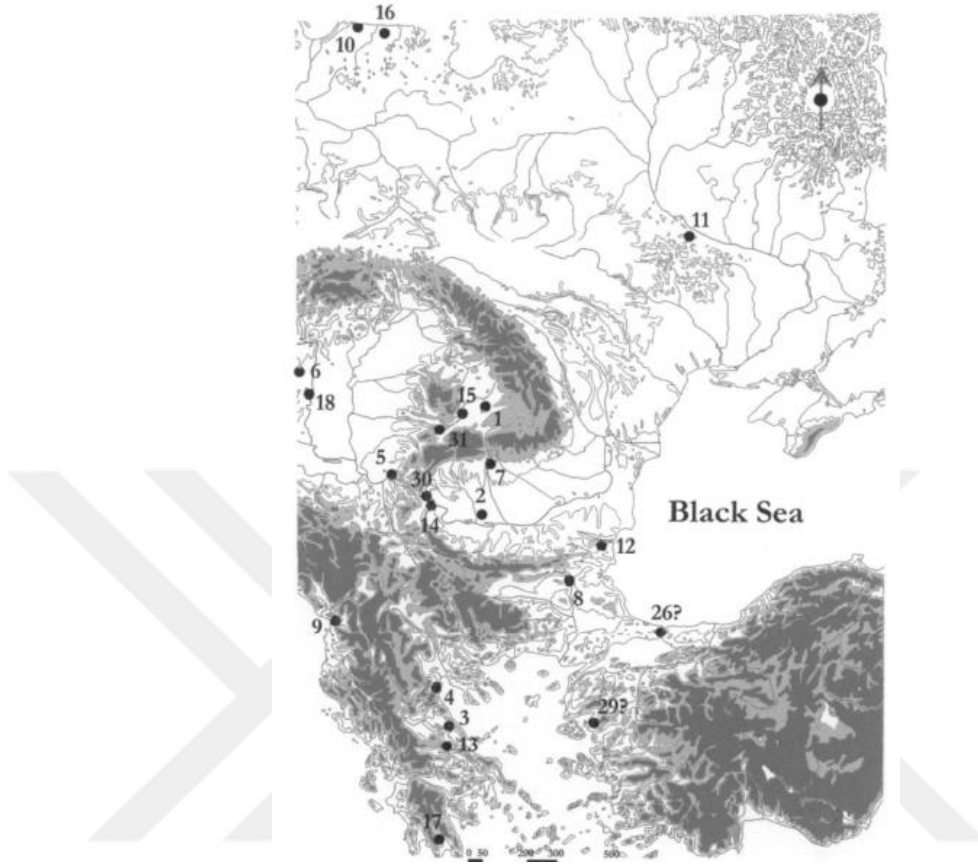
Kaynak:Nikos Tsivikis, “Considerations on Some Bronze Buckles from Byzantine Messene”, **Deutsches Archaologisches Institut Abteilung Istanbul**, Cilt. 15, 2012, s. 69.

Lev 39 A. Yunanistan Nea Ankhialos’ta bulunan Slav Ok Fibulasının çizimi

Kaynak:Florin Curta, “Female Dress and Slavic Bow Fibulae in Greece”, *Hisperia*, Cilt. 74, 2005, s. 110.

Lev 39 B. Werner 1-B Slav Fibula dağılımı

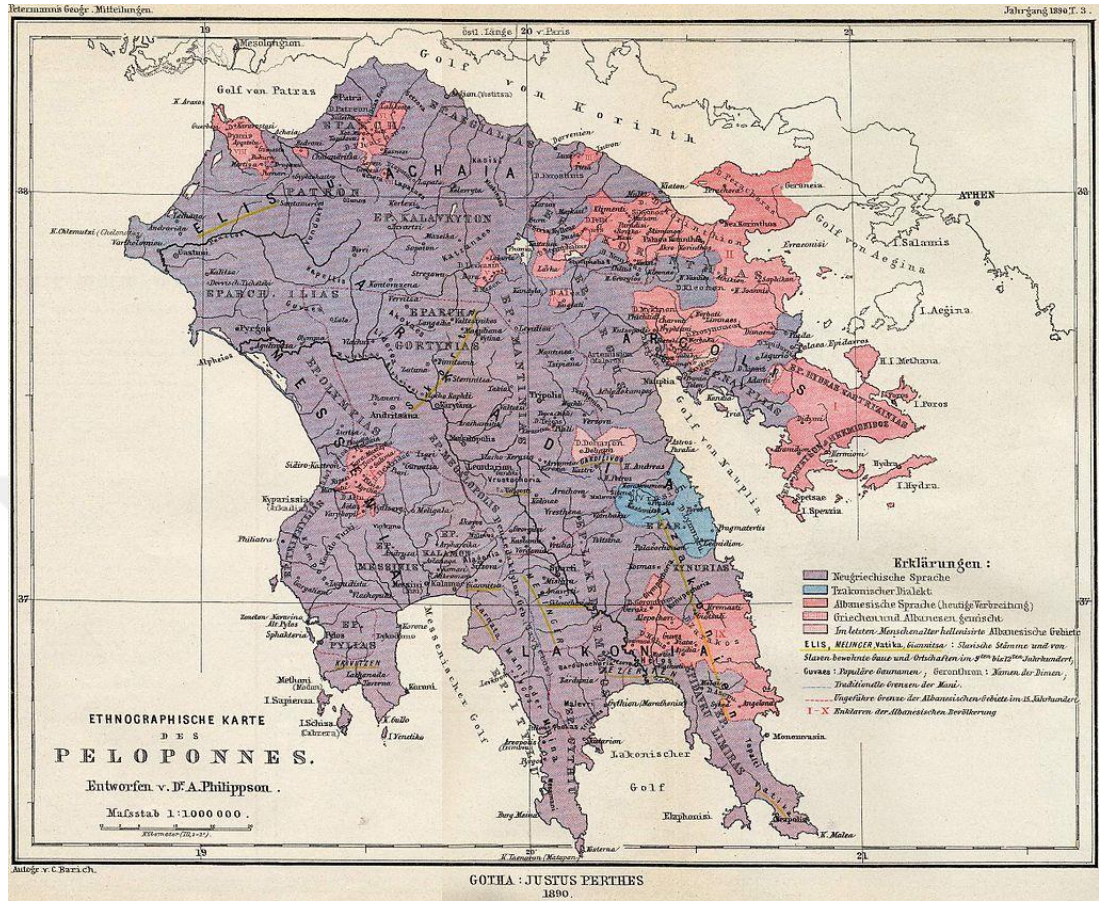
Kaynak: Florin Curta, “Female Dress and Slavic Bow Fibulae in Greece”, *Hisperia*, Cilt. 74, 2005, s. 107.

Lev 40. Velegezit Slavları’nın Slav kökenli Archonu Tikhomiros adının yazdığı Bizans Mührü.

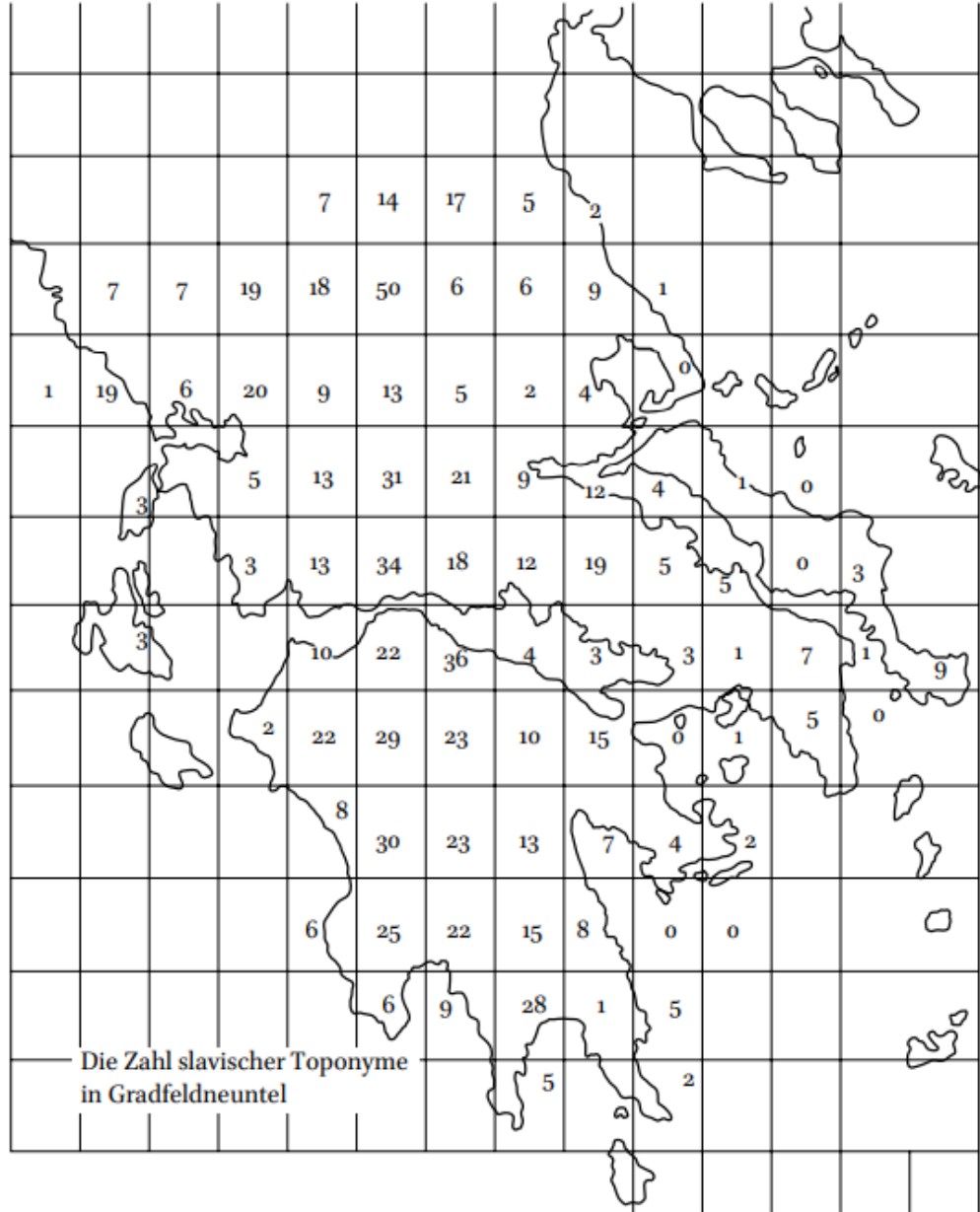
Kaynak: Pantelis Charalampakis “The Social, Fiscal and Administrative Status of the Early Slavic People Within the Byzantine State (7th-10th C.), CAS Sofia Working Paper Series, Cilt. 10, 2018, s.38.

Lev 41. Tripolitsa kentinin Peloponnesos Yarımadası üzerindeki konumu

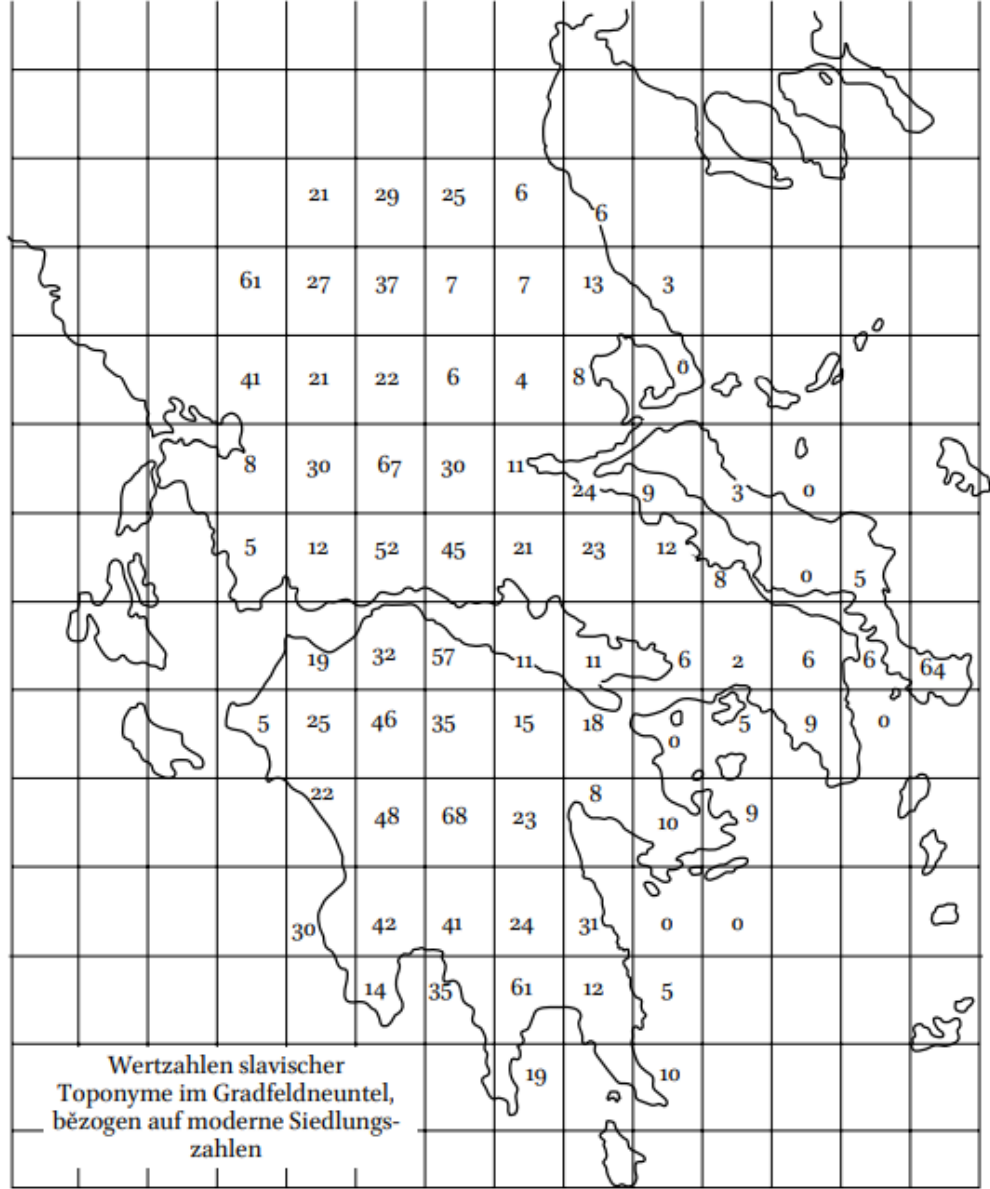
Kaynak: <https://en.wikipedia.org/wiki/Arvanites> (23.05.2022).

Lev 42 A. Orta ve Güney Yunanistan'daki 1000 km² içindeki Slav kökenli yer isimlerin yaklaşık sayısı.

Kaynak: Johannes Koder, “On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans”, **Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone. Aspects of mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.**, Cilt. 39/13, 2020, s. 87.

Lev 42 B. Orta ve Güney Yunanistan'daki Slav kökene sahip yerleşimlerin yüzdesi ile modern yerleşim adlarının toplamı arasındaki ilişki.

Kaynak: Johannes Koder, “On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans”, **Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone. Aspects of mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.**, Cilt. 39/13, 2020, s. 88.